

Bernamegeh

Dergehê Kurd û Kurdewariyê

Sal: 1 Hejmar: 1

Kovareke Azad, Serbixwe, Bêteref û Xelkî

Ez Mecbûrî Te Me

Sedat Yurttaş

Wegera Pirtûka
Shakespeare û
Bêcidiyeta Wergêrê
Kurd
Lokman Polat

Sê Mêrên
Rûrehman

Ayhan Erkmen

Jin û Wêje

Mihemed
Hemkoçer

LATÎF EPÖZDEMİR
OCCO MAHABAD
AYHAN ERKMEN

NÎHAD GÛLTEKÎN
NARÎN OMER
MIHEMED HEMKOÇER

HÛSAMETTÎN TURAN
ÇORÊ ARDA
TÊNGÎZ SIYABENDÎ

MIHEMED HESKO
YAQÛB KURMANC
MERVAN SERHILDAN

PEYAM XORASANÎ
EDNAN DOGAN
MEHMÛD BADIÎ

MEHMED DEHSÎWAR
RÛMET MED
MIHEMED ERZURUM

HEJARÊ FARQÎNÎ
KURDÎ SPACE

SEDAT YURTTAŞ
LOKMAN POLAT
ÎKRAM OGUZ

ALÎ GURDÎLÎ
ELIND MIZÛRÎ
EYYUP GÛVEN

CÎHAN HESEN
EMÎN AKSÛ
PAŞA AMEDÎ

YASEMÎN ELBAN
MOUHEMED EHMED
DÎLBİRÎNÊ D. MÛŞÊ

ZANYAR PAKRÎST
SEYFEDÎNÊ WELEKORÎ
AZAD EKKAŞ

QENDÎL ŞEYXBİZÎNÎ
ŞEVGER ÇOLO

WELAT BAZÎDÎ
HOGIR AR

BI HUNERMEND ARMANC RE
HEVPEYVÎNEK BALKÊŞ

NIVÎSKARÎ Û XWEKUŞTIN
OCCO MAHABAD

Bernamegeh

Dergehê Kurd û Kurdewariyê

KOVAREKE AZAD, SERBIXWE, BÊTEREF Û XELKÎ

**ÇAND, HÛNER, EDEBIYAT, ZARGOTIN, CIVAK, ZANIST, ZARGOTIN, KLAM,
STRAN, DENG BÊJÎ, XWARIN, TEKNÎK Û BI MIJARÊN DIN.**

• **Koordînorê Giştî yê Bernamegeh Groupe: [Occo Mahabad](#)**

• **Edîtor: [Mihemed Keskîn, Cihan Soylu](#)**

• **Qapax, Rûpelsazî, Dîzayn: [Rezan Kaya](#)**

• **Ji Bo Têkîlî: bernamegeh@gmail.com**

www.bernamegeh.org

Her nivîskar ji nivîsên xwe berpirsiyar in.

Ji EDÎTOR

Merheba xwendevanên hêja û qedirbilind. Em wek Bernamegeh bi naverok û rûpelsaziyeke cuda bi hejmara xwe ya yekê ji bo çand û hunera Kurdî dixebitin. Di vê hejmarê de gellek nivîskar bi kedên xwe li ber we ne. Hêvîdar im hûn ê herdem bi destekên xwe yê xurt pişta me bigrin.

Hûn ê jî di dema xwendina kovarê de bibînin ku hinek nivîskarên me li gor rêz û qaydeya Alfabeya Celadet ku hîma wê ji berê ve hatibû qebûlkirin gotarên xwe nivîsandine. Lê hin nivîskarên me jî li gorî Rêbera Rastnivîsê ku hê niha jî tê nîqaşkirin ku çiqas rast e an jî nerast e zerar û feydeyên wî hene tunene, li gorî Rêberê nivîsandine. Mixabin tê dîtin ku zimanê me yê ku berê çiqas kêmasiyên wî hebin jî gihîştibû standartekê lê niha ev hîm û standart ji destê çend kesên ku xwestine xizmetê bikin zimanê Kurdî belawela bûye. Êdî her Kurd li gorî kêf û hişmendiya xwe nivîsên xwe dinivîsin. Ji aliyê gramer û nivîsandinê de anarşiyêke mezin derketiye holê. Hêvîdar im em xeta û kêmasiyên xwe bi lez û bez bibînin ku bi destê xwe zimanê xwe xera nekin.

Pirsgirêka duyemîn jî mixabin hîn kovarên Kurdî yê tîn weşandin mîna eşîret, terîqet an jî cimeatên biçûk xizmet dikan. Zêdetirîn kovarên dost, nas û cînanan tevdigerin. Hûn nikarin di van kovarên weşandî de nivîskar û rûyên cihê cihê bibînin û bixwînin. Bi tenê reklam û danasîna çend nivîskar û aliyan dikan. Hûn ê bibêjin ku şev û roj bi hev re digerin, dixwin an jî ken û henekan dikan.

Lewma Bernamegeh deriyên xwe vedike her der, dor û kesên ku heya niha nikaribûne xwe îfade bikin. Bernamegeh XELKÎ ye ne elîtîst e. Bernamegeh platformake azad e ne girêdayî siyaseta an jî sermiyaderekî ye.

Bernamegeh wek mala we di xizmeta we de ye. Kerem bikin bi hemû fikr û ramanên xwe hûn jî tevî vê platforma azad û serbixwe bibin.

NAVEROK

3- Editor	46- Çima Ên Hişmend Zêdetir Xemgîn in - Yaqûb Kurmanc
4 - Naverok	48- Ditirsim (Lênûsa Dilê Min) - Ednan Dogan
5- Nivîskarî û Xwekuştin - Occo Mahabad	48- Dayika Botî - Şevger Çolo
10 - Bi Hunermend Armanc re Roportajeke Balkêş - Mihemed Keskîn	49- Dêrika Çiyayê Mazî - Eyyup Güven
13- Helbest - Welat Bazîdî	51- Rolê Edebiyatê Li Ser Demê Koronayê - Elind Mizûrî
13- Ber Bi Sêdarê - Mouhemed Ehmed	52- Di Kultura Kurdî De Kofî - Hüsamettin Turan
14- Ez mecbûrê te me - Sedat Yurttaş	53- Biharîstan- Seyfedînê Welekorî
18- Evîname - Emîn Aksû	54- Gula Ermenî (Gula Keşe) Evîniya Stranê - Narîn Omer
19- Jin û Wêje - Mihemed Hemkoçer	56- Hesenê Metê, Nivîskarê Deryaya Ramanan - Mehmed Dehsiwar
24- Dengbêj Seyîd Fadil Cizîrî	58- Peyvîn Ku Ajalvanên Xorasanî Bi Kar Tînin - Peyam Xorasanî
25- Wergera Pirtûka Shakespeare û Bêcidiyeta Wergêrê Kurd - Lokman Polat	60- Bextewarî, Hevaltî, Trajedî û Huner di Ramanên Arîstotelesî de - Alî Gurdilî
28- Helbest - Cîhan Hesen	62- Çîrokek Li Ser Çîroka 'SOSINÊ' - Mervan Serhildan
29- Sê Mêrên Rûrehman - Ayhan Erkmen	67- Xweşî û Vegotina Çîrçîrokê - Paşa Amedî
31- Heq - Dilbirînê Deşta Mûşê	69- Gotin û Bêjîn Di Reh û Rîşeya Xwe De - Qendîl Şeyxbizînî
31- Di Bin Siya Avê De - Hejarê Farqînî	71- Salnameya Gel- Yasemîn Elban
32- Çîroka Serdestan û Qilûlikên Bindestan - Îkram Oguz	73- Siwarê Gogerçînê Tahirxanê Qelenyê - Mihemed Erzurum
33- Şîneçivîk - Azad Ekkaş	74- Evdelê Zeynê û Şêx Silê Dengbêj Kerem Behsa Wan Dike - Nihat Gültekin
34- Afîrandin û Pêşketina Alfabeya Kurdî Kurmancî li Ermenistana Sovyetê de (1921-1991) - Têngîz Siyabendî	80- Neynik û çavên xwezaya jiyane: Krzysztof Kieslowski - Rûmet Med
38- Thales, Anaximandros û Anaximenes - Çorê Arda	82- Hal û Merc—Latîf Epözdemîr
42- Keledoş	83- Feza Çi Ye? Kurdî Space
43- "Zêro" neviyê êşê, ristevanê evîne Xwendinek di romana "Zêro" de ya nivîskar Ezîz Xemcivîn - Mehmûd Badilî	85- Teknolojî Hûnera Hemdem Diafirîne - Hogir Ar
45- Birano..! - Mihemed Hesko (Birasoz)	
45- Oxirbe ji te re - Zanyar Pakrist	

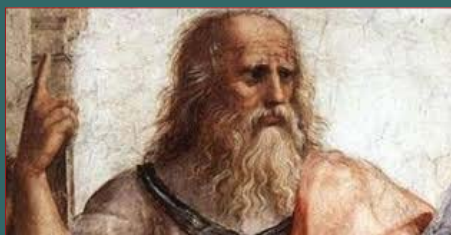
Nivîskarî û Xwekuştin

Occo Mahabad

Di dîrokê de gellek kes û nivîskar hene ku xwe kuştine. Her xwekuştin sedemên cuda dihewîne. Di vê çalakî û biryara kesane de mirov di tûrika jiyana xwe de gellek raz û hestên tevlihev û nefambar vedişêrin. Em nikarin mijara xwekuştinê bi pêşdarazên beredayî mehkûm bikin. Divê baş bê fêmkirin ku nakokî û aloziyên heyî yê jiyana xwe bi siya mirinê ve nîşanî civatê didin. Loma pirs "Gelo çima xwe kuşt?" piştî mirinê giringiyê nade wate û sedemê. Hûn rast bibînin an jî nebînin her xwekuştin ji sedî sed mijareke şexsî ye ku li gorî mantalîte û hebûna xwe sedemên rewaya û mafdar dihewîne. Mirin û xwekuştin jin, mêr, zarok, netew nas nakin.

Ramyar û filozofên serdema pêşîn û nûjen di vê diyarde û bûyera girîng de cuda cuda fikirîne û tevgeriyane.

Sokrat canê mirovan milk û sermiyana Xwedayan dibîne lewma ne alîgirê xwekuştinê ye lê dibêje ger mirov mecbûr bimîne xwekuştin ferz e.

SOKRAT

Eflatun jî wekî Sokrat întixarê rê û rêbazê rast nabîne, taswîp nake ji xêncî sedemên mecbûrî.

Arîsto bi temamî li dijî xwekuştinê derdikeve. Întixarê karê hemwelatîyên bêkêr û xerab dibîne û rave dike. Li gorî Arîsto jiyana diyariyeke mezin e ku ji me re hatiye dayîn divê qedr û qîmeta wê bê zanîn. Întixarê wek

emelê ehmaqan şîrove dike. Arîsto arîstokratekî ye alîgirê hêzdar e. Bi dîtina wî, mirina xelkê feqîr û reben girîng nîne.

Epikuros ger mirov bextreş û bêsiûd be dikare bi mafdarî xwe bikuje loma întixarê çalakiyeke rewaya dibîne. Li gorî wî her mirov azad e ku xwe bikuje. Epikuros giringiyê dide azadiya fikr û ramanên mirovan.

Cicero ji ber sedemên olî û civakî li dijî xwekuştinê disekine.

EPÏKURO

Platonparêzên Nû yê **wekî Pythagoras, Plotinos û Porphyrios** jî li dijî xwekuştinê derdikevin.

Seneca heke mirov zehf kal be û zewqa jiyana nemabê xwekuştinê rêyeke mafdar teswîr dike.

Albert Camus bi hêrs dipirse: "Gelo jiyana tiştê ewqas watedar e ku mirov bijî? Wate nemîne çîrok û serpêhatiya mirinê dest pê dike." Lewma di hişê Camus de xwekuştin mijareke pêwîst û watedar e.

Nietzsche xwekuştinê erênî dibîne û dibêje: "Mirov heyîneke xurt nîne, jiyana her roj lawaziyê bi bêhêvîtiyê ve derdixe pêşberî me. Ji ber vê carinan çalakiya herî mezin, esîl û şanaz xwekuştin e. Întixarê biryara kesên azad qebûl dike.

Schopenhauer jiyane tişteki erjeng dibîne xwekuştinê bi dildarî dipejirîne. Bi fikra wî ev civat bi dizî, kuştin, şelandin û bi hezaran xerabiyên cihekî kambax, rezîl û kepaze ye lewre întixarê wek rêya xelasbûnê dipejirîne. Civaknasên serdema nûjen jî li ser întixarê ji hev cudatir fikirîne û sekinîne.

Emil Durkheim xwekuştinê rastiyeke civakî şîrove dike. Li gorî wî kesên ku xwe dikujin êdî bi civatê re li hev nayên bi zanebûn qestî canê xwe dikin. Durkheim di întixarê de siya tenêti, bêhêvîti û belengaziyê digere.

Kant xwekuştinê naperijîne wekî tişteki şermdêr û kerixîner dibîne.

KANT

Javata û **Melvin Seeman** di bingeha xwekuştinê de biyanîbûna mirov û civatê dibînin. Li gorî wan mirovên modern, belengaz û tenê ne rizgarbûnê di xwekuştinê de digerin.

Li ser întixarê gellek teoriyên psikolojîk jî hene dixwazim fikrên çend psîkologan bînim ziman.

Li gorî **Sigmund Freud** ji bo mirov tiştê herî girîng diyardeya zayendîtîyê ye. Freud întixarê wek sadîzmeke rihî îfade dike. Li gorî wî mirovên ku rihê wan birîndar û nexweş dikarin xwe bikujin.

Di teoriya **Erich From** de ajoyên civakî girîng in ne tehnên kesane û zayendî. Li gorî wî her mirov di hundirê civakê de dibe mirov. From xwekuştinê pirsgerêkeke civatî qebûl dike û wisa dinirxîne.

Karl Menninger întixarê di navbera jiyana û mirinê de wekî şerekî dijwar û jênegar dibîne. Li gorî fikra wî kîjan xurt be ew qezenc dike.

KARL MENNINGER

Ol û baweriyên modern jî xwekuştinê li gorî xwe rave kirine.

Ola Îslamê xwekuştinê gunehêke mezin dibîne bi teqez qedexê dike girîngiyê dide jiyana mirovan. Lewma rêjeya întixaran li gorî lêkolînên kirî di hundirê Misilmanan de pirr hindik in.

Piştî ferman û nêrînên alim û mirovê dînî yê **Augustin, Ola Xaçpareziyê** întixarê erênî nake û nasepîne. Di serdema kevn ya klasîk de rewş hinekî cudatir e carinan Xaçperestên bawermend ji bo ku ji zordestiyê xwe xelas bikin mecbûr dimînin bi komî an jî şexsî întixar dikin. Di roja me de otorîteyên Xirîstiyani jî xeynî **mezheba Protestanî** xwekuştinê gunehêki erjeng dibînin û napejirînin.

Ola Cihûtiyê xwekuştinê wekî olên din yê sereke gunehekî li hemberî Xwedê qebûl dike. Lewma li dijî xwekuştinê disekine. Cihûtî jiyânê pîroz dibîne.

Olên wek **Hînduîzm**, **Budîzm** û **Caynîzim** li hemberî întixarê hikmên dijwar negotîne û neanîne ziman. Hema hema em dikarin bibêjin ku rê dane xwekuştinê û teşwîq kirine bi kirinên xwe.

Xwekuştin bi sedan reng, sedem û armancan dikarin derkevin pêşberî me. Lê dive em fêhm bikin ku xwekuştin rastiyeke civakî ye mixabin herdem dê rastî me were. Dawiya dawî nivîskar jî mirovekî/ê ye dikene, digirî, bedbext an jî bextewar dibe. Hêza nivîskar qelema wî/wê ye. Bi qelem û fikrên xwe pêşengiya civatê dike. Civat fêhm neke jî ew mecbûr e rola xwe ya dîrokî bilîze û bibe neynik û ûjdana civatê. Di dinyayê de gellek nivîskarên jêhatî bi sedemên cihê xwe kuştine.

Ez ê ji xwendevanan re behsa jiyana çend nivîskarên Kurd û yê Biyanî bikim ku xwe kuştine.

Dema ku behsa xwekuştinê derbas bibe nivîskar û helbestvanê Kurd **Şikoyê Hesên** tê bîra min.

Şikoyê Hesên di sala 1928an de li gundê Camuşvana biçûk ku girêdayî navçeya Axbarana Ermenistanê ye tê dinyayê. Malbata Şiko piştî şerê cîhana yekemîn ji ber qetliyama dewletê xwe xelas bike mecbur dimîne ji Dîgora Qersê koçî Ermenistanê dike. Şiko hê pênc salî ye bavê wî Hesênê Mido dimire. Apê wî Sofî lê xwedî dike.

Şiko piştî xwendina xwe ya seretayî, navîn û ya dawî di sala 1948an de diçe zanîngeha Yêrîvanê beşa ziman û zanistiyê dixwîne. Bi xelaskirina zanîngehê ve di navbera salên 1954 û 1957an de mamostetiya zimanê Ermenî dike.

ŞIKOYÊ HESEN

Şiko di beşa kurdî ya radyoya Yêrîvanê de dest bi edîtoriyê dike û di navbera salên 1959 û 1961'an de jî karê şewirmendî û wergêriyê dike. Demekê edîtoriya Radyoya Rewanê dimeşîne. Di sala 1961'an de bi sedema perwerdehiyê diçe Leningrad'ê û ser zimannasiyê doktoraya xwe dike. Di sala 1965'an de di Enstîtuya Gelên Asya û Afrîkayê de beşa Kurdolojiyê tamam dike.

Helbestên Şiko cara pêşî di rojnameya Zanîngehê de û dûre jî di rojnameya Rêya Teze de tîne weşandin û car caran jî li radyoya Kurdî tîne xwendin. Şiko dibîne ku dewleta Sovyetê piştî Kurdan digire, her derfetê radixîne pêşî wan, ziman, çand, huner û jiyana Kurdan mezin û bilindtir dike ji ber vê mebestê herdem dibe alîgirê dewleta Sovyetê.

Şairê dildar, qelemhêz û hestiyar Şikoyê Hesên di sala 1976an de xwe dîkuje lê hê jî sedema xwekuştina wî ya rasteqîn nayê zanîn. Gora wî li paytexta Gurcistanê ya bajarê Tîflîsê ye.

Heta mirina Şiko sê heb pirtûkên wî çap dibin. Di sala 1961an de pirtûka Qalçîçek, di sala 1966an de pirtûka Tembûra Kurda, herî dawî di sala 1970an de Meremê Dilê Kurd.

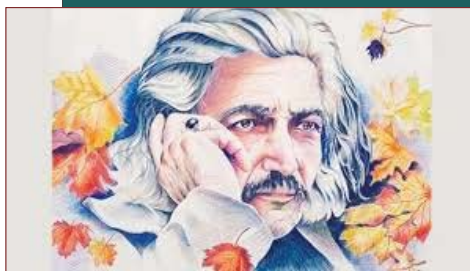
Piştî mirina Şikoyê Hesên bi navê "Perwaza Welat" û "Payîz û Ba" du heb pirtûkên wî çap dibin.

Ez çiqas qala wî şairê zimanhez, helbesthez, fîdekar û jêhatî bikim dilê min diêşe. Şiko nivîskarekî wêdetir însanekî ye. Divê xwendevan bizanibin û têbigihîjin ku her xwekuştin çalakiyeke kesane ye û li gorî xwe sedemên rast û mafdar dihewîne.

Divê neyê zenkirin ku xwekuştin qelsî an jî bêhêzî ye. Ji ber ku her xwekuştin bi zanebûnê tê kirin û xwestin. Ka ji xwe bipirsin "Gelo çend kes dikare ku xwe bikuje konê xwe bar bike ji vê dinyaya fanî".

Nivîskarê duyemîn yê Kurd ku xwe kuştîye dixwazim bi we bidim nasandin ew helbestvanê zîrek **Mihemed Omer Osman** e. **Mihemed Omer Osman** di sala 1957an de li taxa Dêrgezên bi ser bajarê Silêmaniye ye tê dinyayê. Dema pola sêsemê dixwend ji ber şerê di navbera Iraq û Îranê xwendina xwe nivî dihêle. Di sala 1975an de dest bi karê nivîsandin û rojnamegeriyê dike. Carinan ji ber sedemên darayî karkeriyê dike.

Helbestên wî ji aliyê ciwanên Kurd ve pirr tê hezkirin. Ji ber helbesta wî ya Generalê Payîzê ku di dîwana wî ya Li Xurbetê cih digirt navê wî wek Generalê Payîzê hat binavkirin.

MIHEMED OMER OSMAN

Di sala 1991an de li Şeqlawayê di Kongreya Yekitiya Nivîskarên Kurd de dibe endamê Yekîtiya Nivîskarên Kurd.

Berhemên wî heta niha di gellek rojname, kovar û malperan de hatin weşandin. Pirtûka wî ya Li Xurbetê di sala 2013an de li Bakur ji aliyê weşanxaneyê Avestayê tê çapkirin. Ev şairê dilgeş di sala 2019an de mixabin di mala xwe de xwe darde dike. Mebesta xwekuştina wî ji raya giştî ve tucarî nehat zanîn.

Piştî helbestvanên Kurdan divê em hinek jî bala xwe bidin nivîskarên cîhanê. Gellek nivîskarên cîhanê yên întîxar kirine hene wek mînak; Virginia Woolf, Mayakovskî, Walter Benjamin, Sylvia Plath, Cesare Pavese, Stefan Zweig, Jerzy Kosinski û gellek navên din.

Lê ez ê ji we re bi tenê qala du nivîskarên cîhanê bikim ku bandoreke mezin li ser xwendevanên cîhanê hiştine.

Parêzvanê bizava futurizmê nivîskar û şanoger **Vladimir Mayakovski** di sala 1893yan de li Gurcistanê ji dayik dibe. Bi saya fikr û ramanên xwişka xwe Bolşevîkan nas dike di 15 saliya xwe de dibe endamê Partiya Qomînîst ya Bolşevîkan. Ji ber çalakî û nêrînên xwe yên Sosyalistî pirî caran tê girtin û dikeve hepsê.

VLADIMIR MAYAKOVSKI

Piştî damezrandina dewleta Sovyetê ji bo pêşxistin û fêmkirina bizava Futurizmê hewl dide, dixebite, gellek helbest û tekstên şanoyê dinivîsîne.

Dostê wî yê ku jê zehf hez dikir Sergey Yesenin li Leningradê întîxar dike. Ev bûyera întîxarî dilê wî pirr diêşîne û tesîreke mezin lê dike.

Mayakovski gellek caran ji ber fikrên xwe yên rexneyî tê şermezarkirin lewma ji aliyê nivîskarên din zêde nehatiye hezkirin û qebûlkin.

Rihê Mayakovski weki zarekî biçûk û delodîn bû. Tucarî ji aliyê derdora xwe ve nehat fêmkirin. Em dikarin bêjin ku ew mirovekî tenê bû.

Vladimir Msyakovski di sala 1930yan de bi çeka xwe ya emegdar xwe dîkuje. Nivîskara duyemin ya biyanî ku jiyana wê zêde zêde bandorker û balkêş e dixwazim hinek behs bikim ku bila xwendevanên me hinekî binasin.

Helbestvan û nivîskara Emerîkî ya zarxweş **Sylvia Plath** di sala 1832yan de li Massachusettsê ji diya xwe dibe.

SYLVIA PLATH

Plath helbesta xwe ya pêşî di heyşt saliya xwe de dinivîse. Di sala 1940an de bavê wê dimire.

Ev mirin jiyana Plath tevlihev û serobino dike. Piştî mirina bavê wê tê dîtin ku Plath nexweşê psîkiyatîk ya manik depresif e.

Di sala 1950an de li Smith Collegeê dixwaze xwe bikuje lê bi ser nakeve wek birîndar xelas dibe. Demeke kurt ji ber vê bûyera xêrnexwez li tîmarxaneyê dimîne.

Di sala 1955an de li koleja Smith diqedîne. Piştî kolejê zanîngeha Cambridgeê dixwîne û xebatên xwe yên nivîskî li wir didomîne. Gellek helbestên wê di rojnameya Varsity ya zanîngehê de tên weşandin.

Di sala 1956an de bi helbestvanê Înglîzî Ted Hughes re dizewice jiyana xwe li Londonê didomîne. Lê ji ber nexweşiya wê ya psîkiyatîk ya manik depresif zewaca wê zêde dewam nake mêrê xwe berdide jê vediqete bi zarên xwe re bar dike cihekî din maleke kevn û erzan kirê dike.

Di sala 1963yan de ji ber jiyana xwe ya feqîr, belengaz û dijwar zarokên xwe di odeyekê de kilît dike berê xwe dide mitbaxê serê xwe dixê hundirê firinê bi gaza firinê xwe dîkuje.

Hûn jî dibînin ku xwekuştin rastiya jiyana cîhana me ye. Helbet gellek sedemên xwekuştinê hene: Sedemên psîkiyatîk, felsefîk, olî, civakî, îdyolojîk, ekonomîk û yên sexsî.

Sedem her çi bibe jî ev tercîha kesane e. Hûn bûyer û rastiya xwekuştinê qebûl bikin an jî nekin ew ê herdem her roj şopa xwe bi siya mirinê ve derxe pêşberî we.

Bi Hunermend Armanc re Roportajeke Balkêş

Mihemed Keskîn

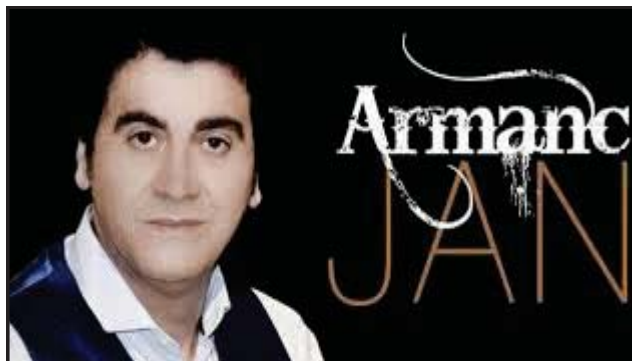
1. Niha bawer im xwendevanên me meraqê dikin gelo Hunermend Armanc kî ye çawa jiyana xwe didomîne.

Ez di sala 1960'î de li Omeryayê gundê Herbê hatimê dinê, Omerya herêma di navbera Masertê (Omerlî) û Nisêbînê dikeve ku girêdayî Mêrdînê ye. Di sala 1970ê de em derbasî Îskenderûnê bûn û mala bavê min, hê jî li wiran e. Ez piştî salên 90'î derketim ji derveyî welat û li Swêdê bi cîh bûme. 20 sal e bi karê bernameyên TV'yê mijûl im û di heman demê de karê hunerî dikim.

2. Gelo li gorî we rewşa muzîka kurdî ya îroyîn çawa ye?

Gellek helwest hene û di heman demê de di hemî rengê muzîkê derdikevin pêş, ev gellek hestê mirov pêş dixê û wek tê zanîn hunera kurdî ne tenê bi kurmancî ye, lê em dikarin bêjin bi hemî zaravayên din jî, pêşketinên baş hene. Lê ger ku mirov bi çavê rexneysî temaşê bike, helbet bi xwe re gellek kêmasî û tevlihevî jî tîne.

3. Em dibînin gellek hunermendên civan û ji ber bêderfetiye nîkarin deng û awaza xwe bigihînin

civatê, nîkarin klîbekê bikşînin û xwe bidin nasandin. Bi we divê çi bikin ku xwe bidin nasandin.

-Ez bawerî m ev dem ev pirsgerêk hatiye çareserkirin, ji ber ku niha tora civakî (sosyal medya) gellek derfetên baştir dide ev jî lê nû, li ser Youtube û malperên din bawer bike niha temaşevan û guhdar zêde bûne, ji ber alternatîfê zêde li pêşyan wan hene. Di kanalê TV'yê de huner li gorî sîyasetê tê meşandin.

4- Gelo çima şîirketên muzîkan an jî medyayên sereke yê kurdan ji xêncî çend hunermendan cih nadin wan civanên zîrek. Hûn medyaya kurdî vedikin her meh her sal reklam, xeber û roportajên eynî kesan hene. Çima herdem eynî rûyên naskirî ser medyayên kurdî ne. Hûn vê rewşê çawa dinirxînin?

-Min li jor jî, hinek vekir. Baş e ku tora civakî li pêş ketiye. Niha derfetên hunermendên civan an jî, e m bêjin nû, bêtir heye.

Mixabin mirov dikare bêje sîstemek hatiye avakirin, û hunermendên nû, nîkarin bi carekê re derkevin pêş, helbet mijarek gellek berfireh e rastî, ez naxwazim bibe polemîk, dibe kû şaş bê fêmkirin.

5- Em dibînin asîmîlasyon û oto-asîmîlasyonêke mezin heye çima kurdên me li zimanê xwe xwedî nakin. Bi we li dijî asîmîlasyonê muzîk dikare roleke çawa pêk bîne?

Dinya îro li ser teknoloji û dijitalê tê dizayn kirin, Medya siyaseta herî sereke dimeşîne. Di sala 1995'an de gava yekemîn kanala kurdî Med Tv. Dest bi weşanê kir kurd jî, fermî ketin nav vê sîstemê û biryarek gellek hêja û di cîh de bû. Lê mixabin her kuteknoloji li pêş ket, her çiqas kanalê kurdan zêde jî bû, lê li hemberî kapitalîzmê zêde nikarin li ber xwe bidin. Ji ber ku sedema yekemîn hemî kanalên me dibin baskên siyaseta de ne, yan dî, kanalê dunyayê, bi reklam û bi sponsorê gellek mezin jîyana xwe didomînin. Ji bo Kanalên kurdan ew derfet tune. Bernameyên ku ji bo ciwanên îro bikarîbin xwe tê de bibînin pir kem in. Dîsa zimanek dibê ji mal dest pê bike. Mixabin ruhê me kurdewarî ye, lê mejîye me yê dagirkeran e. Jixwe ku beravajî vîna ba, niha her çar perçe rizgar dibû. Em aşîqê zimanê dijminê xwe ne. Heta carna jê, ji bo wî zimanî em ji wan xweştir biaxivin, em zêde xwe diwestînin. Ji xwe ez dikarim bêjim yê ku rola xwe dileyîzîne muzîk e. Ji TV'yan bêtir Hunera Kurdî bala gel dikşîne.

6- Em dizanin we demek karê dublajê jî kiribû. Gelo karê dublajê zor e yan na?

Karekî gellek bi wate ye, bawer bike ewqas

mirov li pêş dixwe mirov nikare bi tiştêkî din re bide muqayesekirin. Helbet ez ji bo kesekî ku bi xwaze zimanê xwe li pêş bixwe ez dibêjim. Dibe mirov bi rêk û pêk bimeşîne, Loma jî, rola rêvebirê dublajê gelek girîng e.

7- Ez carinan televizyonên Bakur vedikim xwe bi xwe dibêjim çima filmên biyanî nayên Kurdîkirin çima kurdên me hesreta filmekî ne. Televîzyonên kurdan şev û roj bi propaganda û ajîtasyon re mijûl in. Gelo hûn vê rewşa medyaya kurdî çawa dibînin?

Me gellek carî hewl da. Yek mafê telîfê yê filmên nû budceya (butçe) kanala me tê nedikir, yan dî filmê ku tu hilbijêrî ji aliyê revêbiriyê ve, wexta tê hilbijartin li naverok û konseptê wê dinêrin, çiqas li gor siyaseta me ye, wê demê gava tu li erzan bigere û bijarebe, tu çiqasî dublajek xweş çêbikî jî, cîhê xwe nagire.

Loma jî, Medya zêde derfet bi dest naxîne. Niha dinêrim qanaleke bi navê Ava Tv dest pê kiriye, lê nizamî çima bi xwe çênakin û tenê rêzefilmên Tirkan Dublaj dikin, ger bi rastî ji bo gel bixwazin tiştêkî baştir bikin û derfeta wan ya Aborî heye, dikarin gellek alternatîfên din biafirînin û li hemberî helwestên hişk jî, namînin.

8- Hûn jî zanin di nava Kurdan de çanda rexnekirinê tune. Hûn mijarekê rexne bikin ya we dikin bênamûs, xayîn yan jî heqeretên curecur dikin. Di vê meselê de fikrên we çi ne gelo? Kurdên ku ji sibê heta êvarê demoqrasiyê dixwazin çima rexnekirinê wek sûcekî dibînin?

Ji kurdan bêtir em bêjin, rêxistinên sîyasî . Hûn jî dizanin yekemîn hevoka rexne û rexnegirî di nav hêza PKK ê de dest pê kir. Ez jî bi xwe bi salan e di nav dezgêhê vê rêxistinê de kar dikim û wek sîyasî jî, bêtir nêzîkî xwe dibînim. Di her rêxistinê vê haraketê de civîn çêdibin, di van civînan de hemî hevalên ku beşdar dibin li hemberî hev ku pêwîst be, rexneyên gellek dijwar dikin û di wê civînê de her tişt çareser dibe. Lê mixabin ev demokrasî ji bo kes an jî saziyên ji derve tune ye. Kes an jî sazî gava tişteke PKK rexne dikin, li hemberî xwe gellek helwestên tund dibînin û li gorî min şaş e. Gellek carî li hemberî min jî ji aliyê hinek kesan nîqaşên sîyasî tên vedivin, lê ez gellek bi hemd li tev digirim, ji ber ku ez li xwe rêxistina xwe ji warê teorî be gellek serdest im. Ez ê çima hêrs bim? Hêrs bûn karê nezanan e.

9- Gava mesele û mijar Kurdên me bin meriv mixabin diweste. Gelo Kurdên me divê îro çi bikin ku pêş bikevin?

Mijarek gellek berfireh e, pirtukek têra vê pirsê nake. Tenê hemî kesayetî, sazî û rêxistin dibe li

hemberî hev bi tolerans bin, em vê li pêş xînin. Bala xwe bide dagirkerên kurdistanê hemî bi hev re di bin re şer dikin, lê ku mijar bû kurd û berjevendiyan kurda di 24 seetan de dibin birayên hev û civîn li ser civîna li dar dixin. Em Rêxistinên Kurd yekemîn em ji hev ne razî nin û ya herî xerab dijminên me ewqas bi dest û lingên xwe ketine nav me (ajan) di gellek mijaran de em nikarin serbixwe tev bigerin.

10- Roportajeke pîrr xweş bû spas dikim bo we. Hûn dixwazin wek dawî çi bêjin ji xwendevanên kovarê re.

Gelê kurd hûn çi ol, çi zarava, ji çi herêmê bin, ji bîr nekin hûn berî her tiştî kurd in. Û dîsa ji bîr nekin hemî sazî û partîyê me yê çêbûne ew qebûl bikin û nekin, hûn herdem rexne xwe bikin lê di heman demê de çalاک bin ne tenê li ser tora medyayê. Alîkar bin li xizan û fêqîrên xwe, rê nedin ji bo dijmin bi dilê xwe bi me bilîze. Ez Ecem, Tirk û Ereban gellek baş dizanim. Di vê roja ku em bê dewlet in jî, bawer kin em ji wan gellek bêtir şareze, zana û jîrtir in. Xwe kêm nebînin li her qada ku hûn lê dijîn her yek ji we bila mîna sazûmankarek, serokek, rêxistinek û welatparêzêk gelê xwe be. Em dikarin bi wan lê, tenê dagirkeran bi sedsalan e di navbera herçar perça de sîstemek û sînorek xwe danîne. Perçekirina wê hinek zahmet e. Hemî ev e pîrs girêk.

Ji kovara we re ez spas dikim ji bo vê firseta we da min, serkeftin ji we re dixwazim.

*Dema Dayik rondikên xwe
di landika hêvîyan de dilorînin
û li ber bayê payîza welêt
xewnên xwe dihêrin û dibarînin...!
wê çaxê evîna te ...
di dilê min de hişyar dibe
û ez li ber pêlên lehiya hêsirên dayikan
roda diçim
Welatê min..*

*Diçim ji vêderê
Hinek hesret
Hinek xem
Hinek bendemana te
Hinek nehatina te
Hinek bêdengiya te
Hinekî ji te
Hinekî ji xwe
Hinekî ji me bi xwe re dibim û diçim.*

*Were
were eger rojekê tu hatî
bila keskesor
xwe li bedena me bipêçe
bê sînor.
bila şalûl û bilbil
stiranekê ji himêzkirina
min û te re bistirên
tenê li hember min rûnê
kêlî bi kêlî temenê min bidize
bibe perestgeha evîna xwe
bike şaneşîn ,
Tu tê da bibe gul,
Ez jî bibim gulîstan.*

Welat Bazîdî

Ber Bi Sêdarê

*Li keştiyekê siwar dibim
Di şeveke ezman sayî de li kolanê ji
stêrkan semayekê dardixim
Nikarim navê te bêjim Ditirsim qaqlîbaz
navê te li ser lêvê min birevînîn*

*Ji keştiya xeyalan dadikevim
Ber bi
sêdarekê ve dimeşim
Û dibêjim
Xwezî! min berdana lêvên te ye di nav
lêvên min de hêsir mayî bi tu tiştî
nepejiranda*

*Sêdar nîvfetisî min davêje
Sêdar jî min bê te qebûl nake bexê*

*Bê te mîna demjimêra bi dîwar ve li
maleke bê xwedî lêdilim
Ji qehran rûyê xwe parçe dikim
Xwezî min tu nehêla porkurê*

*Dizûrim ji navkelîbûna xwe
Mirin jî min naxweze bê te canê
Kesekî ehil'îman jî tune nivîstekê ji te re
çêkim*

*Li serê xewnan jî tu tune yî
Bi dereweke bedew jî min nikaribû tu li
ba xwe bisekinanda
Çiqas dem bihurî min nikaribû tu jibîr
bikira nikaribûm.*

Mouhemed Ehmed

Ez mecbûrê te me Sedat Yurttas

Ez, pişt nîvro û bi hemû dirêjahiya şev a reş li benda xeberek jinikê sekinîbûm. Tû xeberek jê derneketibû. Pêsanîya di nava serê min de derneketibû. Heçkû di danê sibehê de, jê re, her çiqas saet ne belî buya jî, min çûyîna xwe ya bajarê wê qutibir gotibû. Ger nehatinek min biqewûmîya jî, dê miheqeq min xeberek bidaya wê. Lê him neçûm û him jî min tu xeberek nedabû wê. Min bi vî awayî, li gorî xwe haleke nediyar ava kiribû û hêvî kiribû ku dê jinik neçar bimaya û li min bigerîya. Sekna min, hêvîya xeberekê mizgînîya evîn ê bû. Lê sekna min bê bergîdan mabû.

Hinek qûrnaziya şerqî û hinek jî di esasê xwe de, bi bêhna helwesta vê bêrêtiyê, min hêvî kiribû ku careke din ez û jinikê bikaribin bi hev re têkiliyên xwe raxin ber çavan û bi vî re ya xapînok bikaribin

bi dor firehî, her tiştî dubare, sêbare bi hev re biaxivin. Hevî tezekirina axaftinê û hêza a hezkirinê evîn bû.

Nebû. Hewla min vala derketibû. Serobinî bûbûm. Wisa têkçûbûm ku ji jinikê xeberek ji rêzê jî, dê ji bo min di qîmeta ava jiyandê de bû. Lê li min negeriyabû û jî, ji min re peyamek jî neşîyandibû. Wisa xûyabû ku hest û helwesta min, bi qasî mîsqalekê jî, jê re ne xem, ne derd û ne jî bar bû. Bêxemî belkî hinek hezkirinê lê ev tu ne evîn bû.

Jinikê bi helwesta xwe, têkiliyên me ên ku pir li cihêkê jî rûnenîştî, dikaribû biqedanda û bi biryardariyê mezin î bêqisûr nîşan bida ku hemû têkiliyên xwe ji min û ji bin ve

bibirîya.

Ev hal ji bo min bi mane ya xwe ya gotinê, kerasatek rasteqîn bû. Bi bêhtengî û bi kabûsan ve tijî pişt nîvroyek, êvarek dîlzîz û şevêkê dirêj î bi nalîn şûnda, hal û hewala min ber bi ya herî xerab, bi nediyariyek bê hezkirî û bê evîndariyê ve diçû.

Di tevahiya wê waxtê de, min qîma xwe pîrî caran bi kontrola telefona xwe ya peyaman neanîbû û ji bo tedbîrê facebooka xwe jî, ne ji peyik, ji ser browserê kontrol kiribû û sekinibû. Car caran jî bi hêviya rakirina wî ya astengkirina facebookê li qutîka lêgerînê

nav û paşnavê wê bi lezgînî û bi elimandinî zûtirkê nivisandibû û di hêcîhê vala da lêgeriya bûm. Di hate fahmkirin ku cihê min ê di lîste ya redkirinê de, nehatibû guhertin.

Mîna ronkahiya rojê

li rastê bû ku, jinikê têkiliyên xwe û di nava min de, heye ku tu çênebûbû, qedandibû. Bêtêkilî bêhezkirin û bêevînî. Jinik bi biryardarî ji min dûr disekinî. Ji ber vî yekê min, serê sibehê heya ku dest dida zû, berovajîya her rojê, ji xwe re neskafeyek bi şîr çênekiribû û venexwaribû. Bi bayê bezê, xwe ji mal avêtibû der. Heye ku, ji fetisandinê filitibûm.

Ez serî di berde, li erebeya xwe siwar bûbûm. Berîya ku kontaxa erbeyê biçerixînim, careke din min li “whatsapp” ê mêze kiribû. Gelo, jinikê mîna ku demek dirêj bû, her sibeh ji min re “Rojbaş” dinivisand, heye ku careke din nivîsandibûya. Nivîsandin hezkirin,

nivîsandin evîn bû. Lê an. Whatsappê jî serê xwe kribû ber xwe. Lê min, dîsa jî mîna ku j imin re peyamek ahtibe jê re mesajek, bersîvek nivîsand.

“Rojbaş xweşikbûn!”

Mesaj, di tewrê têkiliyê me de, ber bi nezanîne ve şîyand. Bi bayê sibehê re birê kir.

Di pêy mesajê re erebe şixûland. Giran giran bi rê ketim. Ji aliyekê de guhên min, bi hatinek mesajekê re xwe bel kiribûn û li aliyekê jî bêdengiya dirêj î kûr û tarî guhdarî dikirin. Hedûrî nediketê min. Bi navberên pir kin, li ekrana peyaman, di cihê vikîvala da dinihêrîm.

Sekin jî, nerîn jî û hêvî jî bê encam bû. Rewş yekser li ser neyînî yê bû. Mîna ku jinikê çend roj berê ji min re nivîsandibû “Bi xatirê te!” û deriyê ku her dem jê min re li ser pişte vekirî, yê whatsappê xirp û hatibû girtin. Min dengê çerixîna kilitê bi guhên xwe bihîstibû. Lê dîsa jî min bi xwe nikarî bû. Bi sekna xwe, bi gurrîna dilê xwe, bi hêviya xwe nikarî bû. Lê demjimêr, her dibihûrî.

Ji bo min, dinya bi carekê de bêmane bûbû. Ku bi piranî min erebeya xwe bi kêf diajot, ajovaniya xwe mîna cûreyek azadîyê, mîna xweserîyek cihêreng hîs dikir, wê sibehê ji bo min berovajî bûbû.

Rê yên ku jê derbas dibûm, derdor, dar û ber, avahî û pir, ezman û ewir û hemû tiştên ku li ber çavên min diketin ji naveroka xwe vala bûbûn. Her tiştên dorê dagerîbûn heyokên maneyên xwe wenda kiribûn. Bi tenê bi elimandinekê, erebeya xwe di nava bêdengiyek mezin, kûr û dip î dirêj de ber bi cihê xwe yê kar ve diajot. Lê mîna ku ber bi nezanînekê ve biçim. Min nedizanibû ku ve diherim û dê li wêrê çî bikim. Gelo min ê destê xwe li ser badokê bihišta an danîya ser vites ê. Porê xwe tevda, an rihê xwe

bixûranda. Xweziya tekira xwar, an cam vekira û sînga xwe bida ber bayê sar. Di wê kêliyê de, destê min, bêyî iradeye min dirêjî bişkoka radyoyê bû. Mîna ku hinek ji min re bibêjin:

“Tu çî sekiniyî. De veke wê quzilqurta radyoyê!..”

Min, bi tevgerek heytehol radyo vekir û bi heman biryardariyê dengê wê bilind kir. Ji hoperloran dengê Samîme Sanay'a ku di rengê sûlavkê de gûr û zîz bilind dibû û bi heman xweşikahî û hestiyarîya xwe ve hundirê erebeyê tijî kir. Camên erebê û canê min bi hev re lerizî. Kelecan û coş û girûzî li laşê min belav bû. Helbest a navdar, ya Atilla İlhan “Ez mecbûrê te me, nikarî bizanîbî” bi meqamê “Nîhawend” de li ser derd û kulen min bi nalînan venişt.

Şaşî û dilxweşî di nava hev de bû. Kilamekê, şîrekê, dengêkê, awazekê ew û ruhê wî min ê şikestî, encax ewqas dikaribû fahm bike. Vebêje û ewqas pê re hevbeş be. Fahm kirin hezkirin, fahm kirin evîn bû.

Ji aliyekê de, gotinen helbestê hûzna, valahî û bîrkirina hundirê min yekser mezin, ji aliyekê de jî watedar dikir. Gotinên helbestê çend caran li pêy hev bi dengê bilind dubare kir şûnde bi lezgînî ji telefona erebeyê pê li bişkokên nimreyên telefona jinik a dilreq, xweşik, delal, xapînokû û xeyîdok kir.

Li ser vê ihtîmalê min bixwe bixwe re; “Baş e, lê min hîç jê re peyamek neavêt ku!” bi dengeke nizm î bêçare gote.

Di pêy qedandina kilamê re, di destê min de bi tenê girtina radyoyê mabû. Bi dilgiranî bişkoka radyo yê girt.

Ax ger jinikê bersiva telefona min bidaya, telefona xwe vekiraya (!) dê bêsekin bi qasî ku helbest di bîra min de bû, dê jê re bi dengê xwe yê herî biker, şikestî û hewcedar bixwenda. Ji dûr ve bûya jî, dê min jê re mîna ku li ber wê cûnnî şikandibe, çok dabe, bê şik bi çavên xûmam, bi dilê xwe yê birîndar jê re serenat bikira.

“Ez mecbûrê te me, nikarî bizanibî

Navê te mîna mixekê di aqlê xwe de digrim

Çavên te mezin mezinî dibin.

**Ez mecbûrê te me nikarî bizanibî
Hundirê xwe bi te germ dikim ...”**

Encax di telefonê de sosretiyek hebû. Mîna ku telefon qet li alîye hember negere, bêhemdê xwe, bê îşaretek ji xwe bere bi dawî dibû. Tu dengê tunebû. Çend caran ceriband şûnda, bi bêhêvîti dev ji gerê berda.

Dihate fahm kirin ku di axaftina me ya herî dawî de, jinikê çawa ku ji min re gotibû “Ger tu careke din ji min re peyamekê biavêjê ez dê nimreya telefona xwe jî biguherim!” û wisa xûya dikir ku, gef û gura xwe xwe bi cih anîbû.

Jinikê, tiştê ku herî bêîmkan dihate xûya kirin, di sînorên herî tûj de helwest nişan dabû.

Rê ya kin a ku diçû cihê min ê kar, wê rojê mîna ku wê qet neqede wisa dirêj dihat. Ne ji biharê, ne jî ji rohnkayiya sibeha xweşik a wê sibehê hayedar bûbûm.

Dema derbasî ofîsa xwe bûm, min nedizanî bû e-mailên xwe jî li min asteng kirîye an na. Ger binivîsim, dê bigihîje ber destê wê an na. Lewra li cihê mijara maîlê: “Bi rastî ez nizanim ev maîl dihê bigihîje te an na!” nivîsand û tiştên ku wê sibehê min jiyabûn bi dor firehî, lê bêyî ku nivîsê rast bikim jê re şiyand.

Heman maîl şiyand û hem jî heman peyama şiyand whatsapp’ê û sms’ê wê. Bêyî ku li hişyarîya sînorên peyvan mêze bikim, hemû tikand in.

Di pêy mail, whatsapp û mesaja sms’ê, bi hestên kûr ên bi xwe heyf anîne hêdî hêdî pê li bişkokên nimreyên telefona wê kir. Du carên ewilî mîna dengê ku di erebeyê de bihîstibû, bêbersîv, valahîyek û tarîyek bihîst. Di ya sêyemîn de qêriyam “Xwedayo!” bi şaşwazî û şahî min fahm dikir ku telefona wê lê dide. Min nefesa xwe kûr kûr girt û da. Çend caran li ser hev min bi zimanê xwe lêvên xwe şil kirin. Hîn şaşiya min a bi şahî derbas nebûbû ku jinik, bi hemû zindîtiya xwe û bi awayekî ji xwe bi bawer û bê paxaf;

“Fermo!” got û telefon bersivand.

Min çavên xwe girtin. Nefesek kûr î din girt û da der. Bêyî ku bizanibim peyamên min xwendîye an na, zêdetir ji aliyekê dirêjî kompîtura xwe ya ku jê dengê kilama wê sibehê hîn bilind dibû, gotinên wê mêze kir. Bêyî biaxifim, bêyî ku bifikirim, bêyî ku sînorekê têxim navbera xwe û wê, bi hemû coş û dilzîziya xwe min dest bi xwendinê helbestê kir.

Risteyên çarîna pêşin li pêy hev xwend. “Fermo” ya jinikê bi îhtîmalek mezin ji derveyî sekna wê, heya dikare ji adetan der dihate bersivîn.

Lê jinik, tiştên ku dijîyam, ji hiznê ta bihecînê, ji kelecane ta coşê, ji şaiyê ta fahm kirine, di dawiya dawiyê de heye ku aşîtiya navbera me de xelisandina têkiliyê bi dilreqî tahn da alîyekê, bêyî ku qiymetekê bide hewl û hêvîya min bi dengeke tije gef û gur:

“Li min siyê neke bes e! Ji te dûr bi têra xwe aramim.” got û hevpeyvîn qedand. Telefon li ser rûyê min girt. Xalek tund danî ser dawiya têkiliya min û xwe. Xalek tunda danî ser hêvîya min a hezkirin û evîn ê.

Ax, ew rê ya ku bi berjêr û berjor, ji keserê ber bi bihecînê dere!

Ax, ew şiverê ya şemitok a ku ji kelecane ber bi coşê hildikişê!

Ax, ew baxê peywên belawela ku ji şaiyê dirêjî pê fahm kirine dibe!

Ax, ew arezûya ku ji şer daxwaza aşitiya çîqila ziravok a zeytûnê dike!

Ax, ew bi destê xwe yên berepaş wêda kirin a ku mîna kevir li ser dil rûdine!

Ax, ew li ser eynî xwe negirtina ku di nava kelîyan de li atoman belav dibe!

Ax, ew sekna nafîle ku di qirikê de tahlek jahrîn dihê!e!

Di destê min de telefona ku ji alîye hember, ji alîyê jinikê ve xirp û hate girtin:

“Gelo mirov dikare çend caran hilweşe?”

Bixwe bixwe bi dengeke nizim pirsî. Tiştê qutebir, ez careke din bi tevahî hilşiyayî, rûxîyayî bûm.

SEDAT YURRTTAŞ

Sedat Yurrttaş di sala 1961ê de li Amedê hate dinyê. Dibistanên seretayî, navîn û lîse li Amedê xwend. Di pêy mezûniyeta “Fakulteya hiqûqê ya Zanîngeha Stenbolê, li Amedê dest bi parêzeriyê kir. Di hîlbijartina giştî 1991an de, ji kontenjana Partiya Ked a Gel HEPê di (Partiya Sosyal Demokrat ya Gel) SHP bû parlamenterê Amedê. Hate girtin û darizandin. Şanzdeh mehan di hepsê de ma. Ji damezrîner ên PENa Kurd û endamê PENê ye. Li Amedê dijî û hîn dinivîse.

EVÎNNAME

Hişsen'anîyekî beytbeyhûde me
Di cehenema dil'aran de
Xwelîya meytê xwe berhev dikim
Li şevînên berfînan
Bir bi bir kerîyên êşan diçêrînîm
Li nizarên awirrûxandî..
Lew dev ji min berde birînê
Hew dikarim bi rondikên şewitî
Te li ser darbesta nefesê bigerînîm.

Zindanîyekî bêwelat im
Li binê bîrên di çolên devê maran de
wendayî
Mîna Yusifê Ken'anî
Ez û bîr û dîwar û mar
Ro hilnayên ji axa sar
Nû fêhm dikim jana Zuleyxaya bê
bînahî
Lew li min heq e
Jehra devê marî
Û heyateke beytilşe li ber vî dîwarî..

Di çîrokên li ser devê dengbêjên
Botanê de
Nalîna stranên Zîperest Mem im ez
Çend temen, çend xortanî
Min di çemên bêbextîyê de fetisandin
nizanim
Lew min girî ji dilê Bekoyan jî anî
Tu bawer nekî vaye bê dengîya Dîclê
Û reşgirêdana Birca Belek..

Zinar bi xwînê dinivîsin navê min
Li qedera enîya karxezalan,
bi bîna zilf û xalan Siyabend im.
Minminîkên mirênê
hêsirên Xecê dikişînin birîna min.
Lew li min gor e îro
Ev çiyayên spîxemîlîn li ber çavên
min.

EMÎN AKSÛ

Jin û Wêje Mihemed Hemkoçer

Dema em dibêjin: jin, yekser hişê me diçe ser dayikê, xayîg û xûşikê, yar û dilberê, û ew jî ku eger bi dik bêne şîrovekirinê, helbet wateyên wan ên herî mezin jîyan, jîn, dayîn, evîn û heyîna me ya li vê dunya fit û fereh e. Û dema em qala wêje jî bikin, helbet tevî hindik em çêra roman, çêrok, helbestê dikin, û ji van herdu gotinên ku me kirine navnîşana gotara xwe û me pir bi kurtî ew dane nasîn, me xwest ku em deriyekî ji dergehên mezin ên folklorê gelê Kurd li Efrînê - çiyayê Kurmênc- li rojavayê Kurdistanê, yên ku hêj mendelkirî, liçerp û bi kilît, em ji wan deriyên, deriyekî vekin û em guh û bala xwe bidinê ka gelo çi di paş wan dergehên de heyê!? an jî em binihêrin ku çavên me çi di wan qonaxan de dibînin û kêl dikin!?

Tevî ku ev babetên em qala wan dikin hêjayî pir lêkolîn û şopandinê ne, lê li vir em ê wek agahdariyek piçûk û nîşeyek e girîng bidin xuyakirin û diyar bikin, daku em mafê jinan biçesipînin û rişme û mora wan a hunerî em winda nekin û nedin piştguhixistinê û biparêzin û nebin gunehkarên wan.

Û eger em çendî pesna jinan jî bidin û kar û barê wan ê ku di jîyanê de wan hilgirtiye, ger em bidin xuyan û vekolin jî, sedî sed em nikarin ji bin barê wan derkevin û ne jî em dikarin mafê wan bi cî bikin û wan ji xwe razî bikin! Lê li vir, em ê li ser kar û hunera jinek ji jinên kurdên Efrînê yên ku folklorê me xemilandine, em ê nimûneyekê ji wan bînin ziman ku çawa di çand, wêje, huner û dahîne de rolekî girîng û balkêş listine û dîroka me pê zengîn kirine û herwiha bandora xwe gihîştîye kîjan asteyê!?

Leheng û dahînera babeta me jinek bi navê Naza Menên e, ji gundê Şerra, navçeya Efrînê, Çiyayê kurmênc, Kurdaxê, Rojavayê Kurdistanê. Hevjîna Ehmed Axa yê Omer

Axa bûye, bûyer û qewmîna vê dastanê Gundê Hemamê bûye, Hevdil û hevbengiyê xwe jî Gênc Osman bûye, Gênc Osman jî ji Sîwazê bûye, xudî leşker û Urdiyekî bi nav û deng bûye, çawa dikeve bin bandora evîna Nazê û jiyana wan tevlihev dibe, em ê di vê sitirana ku Nazê bi xwe afirandiye de, em ê binihêrin ka gelo dahîna jinan gihîştîye kîjan pileyê!?

Piştî afirandina vê stiranê û xweşikbûn û navdengiya wê, ev kilam bi rêya berderê Nazê dighîne dev û zimanê xelkê û hêdî hêdî dengbêjan ezber kir û li dîwanan nav da, ta ku bû folkilorekî hêjayî parastinê. Sitran bi Navê Gênc Osman e û pir dengbêjan ew lorandiye, lê min ev beş ji devê dengbêj Bav Seleh wergirtiye.

GÊNC OSMAN Û NAZA MENÊN

Lê anê....

Lê anê bejin balavê Gêncê min zirav e

Lê dayê bejin balavê Gêncê min zirav e ji tayê nêrgizê

Êlkana firqeta bayê eşqê lêdixê diçelqê û dihezê

Ne mila xuva bihata li kuderê ne li kuderê..lê anê li qeza xetayê li ber pêla deryê û dengizê

Ne Gêncê min î bi rê ketî ji welatê dê û bava ji Sîwazê

Erê.....

Hele rojikê ji rojê rebî alemê tu balê xwe pêde li halê min bilmezê

meraqê dila li mera dixê bi eletê bi merezê

hele rojekê siwar be li hespê çal, tu vê nişana teresên Tirkan û Osmanliyan bêxe ji omizê

Siwar be li hespê çal li hêteka çayê me yî Kurda, ez ê bibêm Gêncê min î bûye mêvanê min tolê..min tolqizê...lo lo lo

Êde bajo Gêncê min bajo ..law law law

Lê anê..

Lê anê bejin balavê Gêncê min zirav e

Lê anê bejin balavê Gêncê min zirav e darek ji darê behîvê, şivek ji şivê beyamê

Ne mila xuva bihata li kuderê ne li kuderê.. li hembera deşta cûmê, li pozê çayê Bêriqdêr, li pesarê qudret Hemamê

Ne min bala xwe dayê li bejinê, li balavê, li yardamê

Bejin balava Gêncê min li hev e mîna şiva îmamê

Erê min bala xwe dayê di ber pişta Tereblûsê re dibirûsê kalana qamê

Gêncê min kê devê xwe bigerîne welat û memleketê xerîba û bajarê şamê

Min go te devê xwe gerand welatê xerîba mekev bajarê şamê

Tu kê li ku bêlê min karê, min mekirê, min belayê, min telamê...

Ê de bajo Gêncê min bajo bajo rêdûrê min bajo

Lê anê..

Lê anê bejin balavê Gêncê min dîsa zirav e

lê anê bejin balava Gêncê min dîsa zirav e

Ji darî ruman û rumbaza

Ne mila xuva bihata li serê çiyayê û li gaza

Ne bila anê..rojek hilata ji kul û kedera dilê min û Gêncê min re

Mila lêxista li serê Serhedê ez bi qurbano li nav sendelê berfê li gebaza

Bila anê.. ji wê bi şûnda lêxista li kuderê ne li kuderê ..lê anê bila lexista li çemê Diclê û Xabûrê di ber re bihata dengê qamûş û saza

bila ji wê bi şûnda lêxista li kuderê ne li kuderê li çelîka deşta Sirûcê li taqimê Kîka, Kêtika, Dudyay û Beraza

Lê anê bila ji wê bi şûnda lêxista li kuderê ne li kuderê, li Feratê bêrecikê di ser re bihata dengê qulingan û qaza

Bila ji wê bi şûnda derbas bikira hêteka çayê Kurmênc ciyê dîlbera, bilmeza esmera, zeriyan û gerden gaza

Lê anê..

Lê anê bila derbas bikira bajarê Diyarbekira şewitî
ciyê mêran û mêrxwaza

Ne mila ji wê bi şûnda lêxista li qerma Qereşdaxê li
taqimê Dumilya, Koçera û zaza

Bila derbas bikira bajarê Istanê, li bajarê Istanê, li
Istembûlê lêxista li taxa heraca, nerinda, fesata,
bêbexta, Anadolîyan û canbaza

Xwedê xerakê dînê danînê mala xêrnexwaza

Gêncê mino li me re dihermînin bextan û miraza

Erê mila miraz hazira bikira, xwedê mirazê me
herdu aşiqan û bilmeza

êvarek ji êvarê
çarşemê

êvarek ji êvarê
çarşemê bila li ber
serê min û Gêncê
min bihata dengê
ruman û dumbilbaza

De bajo Gêncê min
bajo bajo..

Havîn e..

Havîn e Gêncê min
havîn e

Havîn e rêdûrê min havîn e

Havîn e havîna me bi tîn e

Eza bi birîn im qanad û piyê li min şikîne

Birînê min li min zengirîne

Dinya dêdigê felek e, felek jî xayîn e

Ez bi qurbano tiştekan ji me re namîne

Ê li taliyê ji me re bimîne

Gazek dudu xase ye Gêncê mino ya jî qalibek sabûn
e

eger çiqas meriyekî zengîn û xwenedan be kefenê
xwe yî xase ye, meriyekî fiqare be kefenê xwe yî

caw e, di mabêna cêw û xêse da serî min bi qurbano
çar

metelîk in Gêncê mino ne mejdîn e

De bajo Gêncê min bajo bajo

Lê anê ..

Min go dût e li dût e

Law Gêncê mino dût e li dût e

Agirê meraqê me re bişewitê, bi şewatî ye bi kizûr e

Erê bila ji kul û kedera dilê min û te re li pozê çayê
Xelatê li Sîpanê li ciyê Siyamend û Xecê bibariya
berfeka hûr e

Ne bila bihata
xumexuma Firatê me yî
bêrecikê di ber re dengê
çemê me yî Xêbûr e

Erê ji berê paşê da çayê
me Kurda çayekî bilind
e, bi bilbil e, bi şelûr e

were mere Şamê, şam
dût e

Lê anê..

Xeberdana xeber dan..ne gotin li wlatê xerîban li
gundê Cindirêsê, ne Gêncê min î ketî bin şeyekî hûr
e

law law law law...

Lê anê..

Xeberdana xeber dan..ne gotin li wlatê xerîban li
gundê Cindirêsê, ne Gêncê min î ketî bin şeyekî hûr
e

law law law law...

Li welat û memleketê xerîba, li gundê Cindirêsê, li
kûraniya deşta Cûmê Gêncê min î ketiye bişekî hûr e

Erê ji yacîkî ve ketî telama qîza zabitê Tirka, ji yacîkî ve jina malmidûr e

De mere Şamê, Şam dûr e, Gêncê mino Şam dûr e

Li bajarê Şamê, li gokmeydanê, li taxa Kurdan û Kurmancan, li Salihîyê Eskerê Gêncê min pir e, tabûr bi tabûr dikê telîm û terbiya şûr e

law law law law de bajo bajo Gêncê min bajo bajo

Lê anê hespê Gêncê min hespekî çal e

Ez ê gerdenê xwe qutkim li bajarê Diyarbekira şewitî ji hespê Gêncê xwe re bikim nal e

Lê anê ez ê ji gustîlê pîçan, ji hespê Gêncê xwe re bikim mêx û bismar e

Lê anê ez ê qeter û merhevê guliyên mor qutkim ji hespê Gêncê xwe re bikim dox û hefsar e...

şevêkê ji şevê zivistanê dirêj e ker û lal e Gêncê min î tê da dinale, nexwaş e, nexwaşekî bêhal e

Ê kê devê xwe bigerîne têkevê welat û memleketê xerîba, xwaziya anê bi Gêncê xwe re bibama û hogir û heval e, law law law law

De bajo de bajo Gêncê min bajo bajo

Lê anê seriyê min dêşê nizanîm çi jan e

Ez nizanîm gencek ji Gêncê dirên e, Gêncê avêtî koka zimên e

Lê anê ku ez nizanîm agir û meraqê dila çetin e, avêtî serê kaban û çongan meraqa keça cîrên e

Ez nizanîm ji giraniya şûr e, nizanîm ji kevên e

lê anê...nizanîm tebetê welatî me nerind e dibên dil î filanê li filên e

Sebê xatirî wê şorê ez ê devê xwe bidim bajarê Entabê ser hekîm û şabirtê zemên e

Hele mila canê min î can sekê nizanîm çiqasa merez û derdê lê ne

Lê anê...

lê anê bi ser de hekîmê Entabê bang kir go:law law law law...

law Gêncê: nexwaşiya te ne Gêncê dirên e

Ne jî avêtî koka zimên e

Ne ji giraniya şûr e, ne ji kevên e

Nexwaşiya te yaman e, nexwaşiya eşqê ye serê min bi qurbano dermanê te tune ye li bajarê qoci Helebê, ne li bajarê Entabê, law Gêncê mino ne li cem hekîm

û ne luqmên e

Ev derda derdekî yaman e, derdê zemên e

Gêncê mino nexwaşiya zemên e

de here Gêncê min here.. law derdê te yaman e, Gêncê mino ne bi îlac û ne bi dermên e

Gêncê mino derdê te ne bi îlac û ne bi dermên e

De here êteka çayê Kurmênc derman û îlacê te li cem serbaşa keç û bûkên şikaka ez bi qurbano li cem Naza Menên e..

law law law law...

De bajo Gêncê min bajo bajo

Lê anê..

Lê anê..

Law Gêncê mino were mere Şamê

Law xerîbê mino were mere Şamê, Şam dûr e ne nêzîk e

Law Gêncê mino mere Şamê, Şam dûr e ne nêzîk e

Bajarê Şamê ji berê paşê de bajarekî pir gedûk e

Ji serê mêran û mêrxwazên wekê te re çarşî mazat e him jî sûk e

Erê tu mekeve bajarê Şamê, li bajarê Şamê eskerê
Gêncê min tabûr e nizamim urdîk e

Li ketina ber destê xerîba law .. kî yê li ber serê te
rûnê Gêncê mino law law kî yê te hêdîk e

tu hatî welat û memleketê xerîba serê min bi
qurbano ji xerîba re tu kê qorîke

Li welat û meleketê xerîba serê min bi qurbano
kesek tune ye te hêdîk e

Tu were hêteka çayê Kurmênc taxim û sîng û berê
Naza Menên ji te re buharek ji buhara rengîn e him
bi gul û him kulîk e

Him ade ye him çeltîk e

Heta çerxa felekê heye xelkê narîn ê te xudîke

law law law law... de bajo, de bajo Gêncê min bajo
bajo ... Lê anê.....

Min dî xelkê narîn bang kir go: law law ...Nazê
bang kir go mere Gêncê min mere rêdûrê mino were
mere

Taxim û sîng û berê min karê xezalê ji te re kaxez e,
rûpel e, him defter e

Law mere Gêncê min mere

Taxim û sîngê min karê xezalê ji te re text e. rewal e,
doşek e, doşeme ye... Gêncê mino him mermer e

Law mere Gêncê min mere

Taxim û sîng û berê min rebenê ji te re cilek ji cilên
Kurmancî ye mitêlek ji mitêlê herîrî serê min bi
qurbano him jî ber e

Law mere Gêncê min mere

Taxim û sîng û berê min karê xezalê ez bi qurbano ji
te re buharek ji buhara rengîn e, gul û gupik ê lê têne
der e

Law mere Gêncê min mere

Di taxim û sîng û berê min de zoyê memika mîna
çayê Xelat û Sîpanê xwe dane ser e

Law memikê min rebenê mîna çayê Xelat û Sîpanê
xwe dane ser e law law law law...

Law mere Gêncê min mere

Taxim û sîng û berê min karê xezalê ji te re ne bûye
helbek ji helbê mastê koçerlê li pozê yayla û
zozana di ser re qeymaq e di bin re hîn î ter e

Law mere Gêncê min mere

taxim û sîng û berê min karê min xezalê ji te re ne
bûye penêrê koçerê Dumilya li pozê qerma
Qereşdaxê li binê selek û sepeta heta bi xunavê sibê
avê ji bin der e

Ava memikê min rebenê ji te re ne bûye ava
Eboheyatê yanîk ferat e, yek kewser e law law law
law... de bajo Gêncê min bajo xerîbê min bajo

Lê anê.....Dîsa min go mere Gêncê min mere

Ez bi qurbano.. min bala xwe dayê vê sibê hespê
Gêncê min î çal e, berdeha Gêncê min î li ser dînaye
zer e

Lê anê bi ser xwe da berdayî şapik û şelwer e

Ne devê xwe digêrîne welat û memleketê xerîba û
pêda dere

Simêlê sor û sinî ne kirine per e

Law mere Gêncê min mere

rêdûrê mino were mere

Min dî dîsa xelkê narîn bang kir go: were mere
mekeve welatê Tirka

Law law piştî xwe mede welatê Tirka, Tirk î zalim
e, bêbext e, Anadolî ye ji berê paşê da mîna marê
kaşa ye heger li tîna rowê bi mera dadê mera nagîne
siyê

heger li siyê bi mera dadê mera ji siyê nayê dere

Law were mekev wlatê van zaliman, welatê Ereban

Serê min bi qurbano heger li rûçik û siwê wana
vegere, siwê wana seke destpêkê wana Xeyber e

Erê li serê îdan û erefatan, li şan û şoretan, li çarşem
û kefaletan, li min rebenê vegere law law law law...

De bajo de bajo rêdûrê min bajo bajo Gêncê min
bajo.

Mihemed Hemkoçer vê stranê ji Bavê Saleh girtiye.

Efrîn/Şiyê

DENGBÊJ FADIL CIZÎRÎ

Dengbêj Seyîd Fadil Cizîrî bi strana xwe ya “Heyran Jaro” li herêma Botanê tê nasîn. Dengbêj Fadil ji zarokatiya xwe ve di dîwanên şevbêrkan de cih girtiye û dengê wî li Botanê zêde tê hezkirin.

Seyîd Fadil Cizîrî sala 1962’an li gundê Seletûnê yê Silopiya ji dayîk bûye. Dayika Seyîd Fadil Cizîrî, Sêvê jî dengbêj bûye û dengbêj Fadil bi kilamên dayika xwe mezin bûye.

Dengbêj Fadil di temenê xwe yê biçûk de elaqeyeke zêde nîşanî stranên dengbêjiyê dide û her strana ku ji dayîka xwe dibihîze ji ber dike.

Seyîd Fadil di 14 saliya xwe de dest bi strîna kilaman dike û piştî vê yekê li herêma Botan, Serhedê gelek deverên başûrê Kurdistanê digere û di dîwanên şevbêrkên dengbêjan de cih digire, dengê xwe pêşkêşî gel dike.

Seyîd Fadil di dîwanên dengbêjên Botanê de jî bi şevan heya seatên serê sibê dengbêjiyê dike. Dengbêj Seyîd Fadilê Cizîrê li herêma Botanê zêdetir bi kilama ‘Heyran Jaro’, hat naskirin û gellek kes bi vê stranê Fadilê Cizîrê bi bîr tînin.

Bi demê re guhdarên Seyîd Fadil zêde dibin. Seyîd Fadil Cizîrî kilamên payîzok, dengbêjî û dewetê dibêje. Gelê Botanê jî elaqeyeke mezin nîşanî kilamên Seyîd Fadil dide û ji bo dengê wî qeyd bikin li gel Seyîd Fadil her tim têkiliyê datînin.

Di qezaya tirafîkê de Seyîd Fadil kurê xwe Cemal ji dest dide û piştî kurê wî nexweşiya ‘Parkînsôn’ pê re çêdibe. Seyîd Fadil ev 7 sal in li hemberî nexweşiya ‘Parkînsônê’ li ber xwe dide. Piştî nexweşiyê Seyîd Fadil dest ji dengbêjiyê berdide.

Wî û zarokên wî di “qedexeya derketina derve” ya 14’ê Kanûna 2015’an de 25 rojan li taxa Cûdî li ber xwe daye û kurê wî Murat Ergul jî di berxwedana Cizîrê de jiyana xwe ji dest daye.

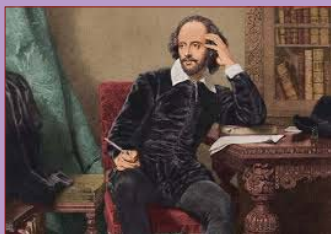
Dengbêj Fadil Cizîrî di Tîrmeha 2018an de jiyana xwe ji dest da û koça dawî kir.

Wergera Pirtûka Shakespeare û Bêcidiyeta Wergêrê Kurd

Lokman Polat

Diyar e pirtûkên ku li Swêdê li Stockholmê li kurdî hatine wergerandin ji alî xwendevan û hinek wergêrên kurd ve nayê zanîn. Dibe ku haya hinek wergêrên kurd ji wergera van pirtûkên ji edebiyata cîhanê tunebe, loma jî dema pirtûkek werdigerînin her wekî ku cara pêşîn wan ew pirtûk yan jî pirtûkên filan nivîskarê cîhanê wergerandiye kurdî.

SHAKESPEARE

Li Swêdê pirtûkên Dostoyevskî, Çexov, Tolstoy, Puşkîn, Shakespeare, Balzac, Viktor Hugo, Xelîl Cibran, Borges, Cervantes, Pîrandelo, Yaşar Kemal, Samed Behrengî, Aleksander Jaba û gelek nivîskarên din yê cîhanê li kurdî hatine wergerandin û weşandin. Dema wergêrê kurd Kawa Nemir pirtûkeke Shakespeare li kurdî wergerand, her wekî ku cara pêşî wî pirtûka Shakespeare wergerandiye kurdî, nûçeyên bi vî rengî di masmedia kurdan de hatin weşandin û malpereke bi sernivîsa “Êdî Shakespeare bi kurdî ye” balê kişand ser vê wergerê.

Pirtûkên Shakespeare berî ku Kawa Nemir Soneyên wî wergerîne li Swêdê hatibûn wergerandin. Pirtûka Shakespeare ya bi navê “Bazirganê Venîsiya” ji alî wergêr Cankurd ve hatibû wergerandin û di sala 2001’ê de ji

Weşanên Helwestê li Stockholmê hatibû weşandin. Pirtûka Shakespeare ya bi navê “Romeo û Juliet” jî ji alî wergêr Aram Gernas ve hatibû wergerandin û ew jî ji alî Weşanên Helwestê ve di sala 2002’yan de li Stockholmê hatibû weşandin. Her wiha Soneyên Shakespeare jî ji alî Husein Muhamed ve li kurdî hatibûn wergerandin lê ne wekî pirtûka matbû, wekî e-pirtûk li internetê hatibû weşandin.

Niha em bîn ser wergera Kawa Nemir û cidîyeta wî ya wergêriyê.

Wergêr kar û xebateke cidî ye. Ji bo wergereke têkûz zanatî, zanîna her du zimanan û zanîstiya hunera wergerê pêwîst e. Û di serî de jî cidîyeta lazim e. Wergêrên necidî, wergêrên bêcidîyeta zirarê didin hunera wergerê. Wergêrê ku li gor kêfa dilê xwe di berhemê de tahrîfat bike, tiştên di berhemê de tunebe her wekî ku hebe lê zêde bike, ev bêcidîyeta ye.

Xwendevanê kurd ên ku wergera Soneyên Shakespeare ya bi wergêra Kawa Nemir bixwîne dê bimîne şaş û ecêb. Ji xwe re lê binêrin, Shakespeare di berhama xwe ya edebî de behsa edebiyatvanên kurd, behsa bapîrê edebiyata kurdî Ehmedê Xanî û berhema wî ya nemir Mem û Zînê kiriye lê haya xwendevanên kurd jê tunebûye (!)

Dîsa Shakespeare behsa Melayê Cizîrî û Feqiyê Teyran kiriye, navê van nivîskarên nemir yê kurd li cîhanê belav kiriye û haya kurdan jê tunebûye (!) berhema Ehmedê Xanî ya nemir “Mem û Zîn”ê wergire (!)

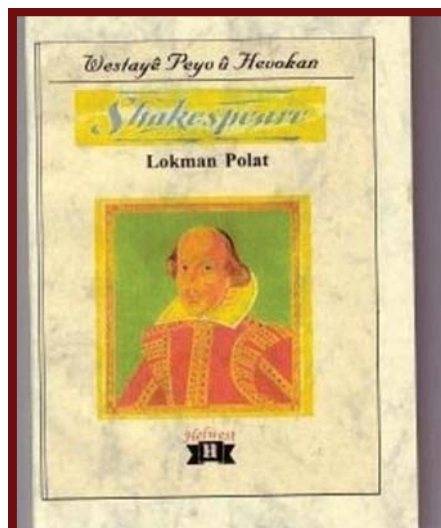
Dîsa Shakespeare behsa Melayê Cizîrî û Feqiyê Teyran kiriye, navê van nivîskarên nemir yê kurd li cîhanê belav kiriye û haya kurdan jê tunebûye (!) Spas ji Kawa Nemir re ku kurdan ji vî tiştî haydar kir (!) Hinek berhema nemir a Ehmedê Xanî “Mem û Zîn”ê ji “Romeo û Juliet”a Shakespeare giranbuhatir dibînin. Gelo nebe ku Shakespeare berhema xwe ya bi navê “Romeo û Juliet” ji ber berhema Ehmedê Xanî ya nemir “Mem û Zîn”ê wergire (!)

Henek li cihek, lê tiştê ku wergêr Kawa Nemir kiriye ji henekê jî wê de tişteke gelek xirab e, tahrîfateke bêsewiye û bêcidîyet e. Spas ji malpera “Diyarname”yê re ku bala xwendevanan kişandiye ser vê bêcidîyetiya wergêr Kawa Nemir.

Di malpera “Diyarname” de bê şîrovekirin wergêra soneyên Shakespeare ku Kawa Nemir wergerandiye pêşkêşê xwendevanan kiriye. Malpera “Diyarname” bi sernavê “Çend mînak ji wergera Kawa Nemir” wiha gotiye: “Helbestvan û werger Kawa Nemir demek berê soneyên William Shakespeare wergerandin kurdî... Di wergera xwe de Kawa Nemir navê Feqiyê Teyran, Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî, Mem û Zînê, Cegerxwîn bikar aniye.

Vane hin ji wan wergeran. Gotin ê wergêran û gotin ê helbestvanan e. Li ser şêwazê, hebûn û nebûna vê tiştên ku bêne gotin hebin em li bendê ne.”

Mîn temamê pirtûkên Shakespeare xwendine û li ser berhemên wî pirtûkeke bi navê “Westayê peyv û hevokan Shakespeare” nivîsiye û weşandiye. Di tu pirtûkek xwe de Shakespeare qala Dehaq, Mem û Zîn, Melayê Cizîrî, Ahmedê Xanî û Feqiyê Teyran û Cegerxwîn nake. (Ma qey Cegerxwîn berî Shakespeare yan jî di dema Shakespeare de jiyaye!...) Kawa Nemir ji xwe re ji serê xwe ev tişt derxistine û di nav wergera Sonetên Shakespeare de cih dayê.

Li wergêra Soneyan binêrin, Xwedêgiravî Shakespeare gotiye :

“Ku bi Mem û Zînê hevser, guhê te kerr dîke,” Rûpel 69 – Sone – 8

(Mem û Zîna Ahmedê Xanî.)

“Tê bidî bide, te pîrr kirin Mela û Feqî,” Rûpel – 73 – Sone – 10

(Yanî Mellayê Cizîrî û Feqiyê Teyran.)

“Heylê Dema Dehaq, te bivê, pencên şêr ko bik,” Rûpel – 91 – Sone – 19

(Dehaq dehaqê efsaneyê Kawa û Newrozê ye.)

“Da rindiya Mem bo mirovên ku bên bimîne.” Rûpel – 91 – Sone – 19

(Mem jî Memê Alan e anku Memê dastana Mem û Zînê ye.)

Di Soneyên, Sone 21, Sone 32, Sone 35, Sone 125. de jî navên kurdî hatine bikaranîn.

De ji xwe re li cidîyeta wergêr binêrin! Û şîroveya wê bila xwendevan bi xwe bikin.

Divê werger li gorî şêwaz, rêziman û rastnivîsîna wî zimanî be.

Û her wiha divê orîjînalê wî neyê xirabkirin û wekî ku Kawa Nemir kiriye bi kêfî gotin û nav û tişt, mişt lê neyêne zêdekirin. Dema mirov li gor pîvanên zanîstî yê hunera wergerê li wergerên Kawa Nemir dinêre, wergerên wî ji tiştê re nabin, têde tahrîfat hene, lêzêdekirin heye.

Wekî çend gotinên dawî ez vê bibêjim; Ji hemû zimanan bêtir pêwîstiya zimanê kurdî bi wergerê heye. Divê kurdî bi wergerê bê dewlemendkirin û pêşbikeve. Divê hemû cure pirtûk li kurdî bêne wergerandin. Ji bo bi şeweyeke profesyonelî karê wergerê bi rêk û pêk were weşandin pêwîstî bi sazgehên wergerê heye. Ji bo pêşveçûna çand, edebiyat û zimanê kurdî rola kovarên kurdî û malperên kurdî (weşanên elektronîk yê bi kurdî) gelek girîng in. Hem ji bo dewlemendiya naveroka kovar û malperan werger pêwîst in. Hem jî ji bo pêşketina çand, edebiyat û zimanê kurdî werger pêwîste. Lêbelê divê wergêr bidirustî karê wergerê pêk bîne.

Shakespeare dibêje: “Tu mîras bi qasê dirustiyê dewlemend nîn e.” Divê mirov dirust be û cidî be. Kar û xebata xwe bi şeweyeke cidî û bi cidîyet pêk bîne.

Divê Kawa Nemir dev ji bêcidîyatiya xwe berde û kar û xebateke cidî di hêla wergerê de bike.

Niha jî Kawa Nemir dibêje Cegerxwîn şair / helbestvan nîn e. Eh Cegerxwîn şair nîne û Kawayê ku paşê kurdî fêr bûye, şair e(!). Diyare piştê 10 salan bêcidîyetê didome.

LOKMAN POLAT

Polat di sala 1956'an de li navçeya Licêya Amedê hatiye dinyayê. Ew berî sala 1980'yê çend caran ji aliyê dewletê ve hat girtin û dûv re jî hat berdan. Di encamê de bêyî ku li dadgehê amade bibe, deh sal û nîv ceza xwariye. Wî beriya salên 1980'yê li welat belavokên siyasî dinivîsand. Mecalê mercên xebatên polîtîk li ber wî hate sînorkirin û jî ber xetereya girtin û zîndanîkirinê di sala 1980'î de derket derveyê welatî. Pêşîn çû Îranê û paşê çû Suriyê û Libnanê.

Ji sala 1984'an û vir ve li Swêdê dimîne. Kovara "Helwest"ê derdixist û di rêvebiriya kovara Hêviya Gel de xebitî. Di gelek kovar û rojnameyên kurdî de nivîsên wî belav bûn û niha jî belav dibin. Piraniya berhemên wî edebî ne.

Di sala 1984'an de li Swêdê bi cîh bû. Li Swêdê dest bi nivîsandina çîrokan kir. Gelek çîrokên wî di rojname û kovarên cihê de hatin weşandin.

Heta niha 38 pirtûkên wî derketine. Ji wan çar heb bi tirkî, sê heb jî bi kurdî ne. Ji pirtûkên wî yê kurdî duwanzdeh roman û yanzdeh jî kurteçîrok in. Sê romanên wî li tirkî hatine wergerandin. Lokman Polat ji bo zarokan jî 4 pirtûk wergerandine kurdî û kovarek bi navê Helwest li Stockholm û kovarek bi navê Ronî li Stenbolê weşandiye. Lokman Polat di destpêka damezrandina Komeleya Nivîskarên Kurd de cîh girtiye lêbelê endamtiya wî ya komelê niha nadome. Ew endamê PEN'a Navnetewî û endamê Yekîtiya Nivîskarên Swêdê ye. Polat niha di malpera "Çandname" û "Rojnameya Kurdistan" de gotar dinivîse.

CÎHAN HESEN

Li ser eniya min binêre
Û
di nav keledûmana xêzikên
ku hatine xêzkirin de noq
bibe

Temaşe bike ku,
çend êşan xwe tê de komî ser hev kirine
Û xwe berdane nav çavên min di bîbikan de
mexelbûne

Binêre ku
Çend şervanan tê de ji westandinê şer bi xew
ve çûne
Û çend jinên wêrek di pêsîrên xwe de azadî
xwedî kirine

Binêre
Çend malên wêranbûyî
Tev tê de bûne kaviil
Û çend gundên çiyayî di guliyên xwe de
dişewitin
Temaşe bike
Zarokên sêwî ken ji lêvên hev parsek dikan
Dayîkên reşgirê dayî
Kitanên xwe yên meles ji hêsrana didoşin
Û li ber deriyê malê dîlokan dibêjin

Binêre
Bîra girî bi destên kedkaran tê de hatiye
avdan

Dizanim ne birizayî wan hatiye
kolandin
Lê girî nasnameya keda wan e
Binêre
Evîndar bi dengvedana bê re
Bêramûsan
Bêxatirxwestin ji hembêza hev
vediqetin

Binêre li xemgînîyê binêre
Ku çawa hebûna min di xelesa wan xêzikên
rêzbûyî de tê
Pelçiqandin
Ku çawa stêrk bi stêrk ji esmanê çavên min
vedimirin û li eniya min tîn veşartin

Binêre
Kolanên vala ên walatekî bindest
Ji tenêtiya xwe diqîrin
Ku laşê jineke nûgihayî bi ava pêlên
deryayek şîn hatiye şuştin

Binêre
Rêza dûr binêre
Ew ne rêza mûriyan e
Ew rêza koçkirina milletê min e
Ji xilwetgeha dilê min koç dikan

Binêre
Çend konên xemê hatine vekirin
Binêre
Wisa li ser eniya min
Narivîna welatê min diyar bûye
Binêre delalê min binêre.

Sê Mêrên Rûrehman

Ayhan Erkmen

Dema min bihîst ku apê Yılmaz koça dawîn bar kiriye, rêwitiya me ya bi hev re hat bîra min. Di têtîba tewsîya wî de stranekê destpêkir, ji kur ve axînek kişand, medê wî guherî û ser stranê parîkî peyîvî û giriya. Berî wî jî ez du cara disa bibûm şahidê heman tiştî. Bi Apê Yılmaz re dibûm şahid ku; Sê mêrên rûrehman, sê stran guhdar kirin û giriyan. Nizam stranên sedan sal berê hatibûn gotin, çi dihanîn bira wan, pê ra

EDO DÊRAN

distiran û digiryan. Helbestvan û mamostê min Edo Dêran bi strana Seyadê Şame ya 'Apo', Apê Îskender bi strana Evdalê Zeynikê ya 'Tema Lawo' û herî dawî Apê Yılmaz bi strana Ahmedê Agirî ya 'Şêx Zahir' ve şewata dilê xwe bi min re par ve kiri bûn. Erê niha her sê jî najîn.

***

Helbestvanê nemir Edo Dêran bi xwe jî heman stran xweş digot, dema wê bigota diranên xwe yên çêkiri derdixist, û bi awirên kûr dem û der terk dikir, diçû dema dengê jî stranê, dengê wî dişibî dengê Seyadê Şame û dest pê dikir

'...Wî de Apo dike mala bavê zeriya min ji vî gundî barke

De tu rabe ebakî derwêşa, tûrikekî parseka biraziyê xwe re karke...

Ez çûme aliyê malê muhuba dilê min li mal nîne

Çûme aliyê odê, rûniştiye kêleka kalekî heyştê nod salî...'

Seyad firar û qaçaxê ji destê romê ye, derbasî alî Rewanê dibe, li dû xwe Zulfinaza dergîstiya xwe ya bedewa êl û eşîrê dihêle. Ne dikare bê û ne dikare xeberekê bişîne, haja malbatê jî jê tune, sal ku derbasdibin weswese dilê wî dixwe, difikire ku niha muhuba dilê wî dane *kalekî heyştê, nod salî* ji dev û pozê kalê di nav sîng û berê zeriya zerda ye. Edo Dêran pir bi hestewar digot. Heman derd di helbesta xwe ye 'Rev' de anîbû ziman. Du bira ji destê cendirma li berbangeke kur, ji berî dikê sibê, berê xwe didin serê çiyê. Destê birayê mezin ji Xezalê bûye. Xezal ji rewşê ne razi ye, Edo Dêran dibê;

Dîsa kete bîra min

XEZAL

Porê zer

Çavên reş

Û kenê delal va

Gilî gazinê xwe meyne ser meda

Reva me,

Reveke pir bê eman e

Derd kul û birîneke bê derman e.

Nizanim êdî hestewarbûn û hesrên wî, lerizandina dengê wî, ji bo Zulfinazê bû an ji bo Xezalê, lê ya min tê derxist barekî xemgîniyê yî pir giran li ser dilê wî bû. Kezeba wî diperitand.

Apê Îskender ji berî 12 îlonê, rayedarekî paye bilind e û bi we derfetê, gelek kesan dike xwedî nan û mal. Ez û zarên wî em hevalê hev bûn. Ji bo karekî ez çûbûm serdaniya wî, li malê tenê bû. Ez êpêce rûniştim û me behsa salên berî kir.

Ji cihê rûniştî rabû ser xwe çû, ji nava kasêtan kasetêk geriya, dît di têtîbê de cih kir, qaset pêsta pašta pêça û strana Evdalê Zeynikê ya Temo Lawo eyarkir û rûnişt. Bi tevî dengbêj dest pê kir geh got, geh giriya, geh jî guhdar kir.

*...Ax tew dinyayê, ax tew kaliyê
Ax Temo lawo mirin çêtir e ji feqîriyê...
Bi Xwedê li dîwanên mîran û hakimanan
Lawo ez mêrekî çê me
De sala par vî çaxî
Ez di nava civat û cakiyan de rûniştî bûm
De sala îsal bayê felekê li min dabû...*

Apê Îskender ji malbateke dewlement bû, tim di nav wê dewlemendiye de jiya. Dêrdê wî ne feqîrî bû; lê nizam ji bo dêrdê Bavê Temo siyarê Cindî digiriya an bi bîra civatên berê dikir ku dost û hogir, qedir û qiymet dihat zanîn.

Apê Yilmaz jî texsiyeke wî hebû, bi qezanca wê taxsiyê çar zarê xwe jî dan xwendinê û anî ber firînê. Rojeke me bi texsiya wî rêwîti dikir, qasêteke dengbêjan digot, dema ku strana dengbêj Ahmedê Agiriyê ya ‘Şêx Zahir’ dest pê kir ji kur ve axînek kişand,
*De lê Hedê rebenê tu rabe sibeye de şerekî giran li me çêbû
Li gola nawirê, dayê rebene li hidûdê Îranê...
Hela rabe tu sêr bike, kesekî xwedanî xêra tune
cewabekî bihere ji kirê celaliya re...
Birîna Şêx Zahir xetarê de ye, bê fayde ye*

Medê Apê Yilmaz guherîbû, ser kesayeta Şêx Zahir parîkî peyîvî û giriya. Debara malê û çaleçala dinyayê, emrê wî xweribû. Got ‘ez di zemanekî xerab de hatime dinê ku ji her tiştî re bihayek birîne û em jî bûne pêlîstokan wan, ketine dêrdê debarê. Ji bo kurda ji destê min qet tişteke nayê, ez ê bi çi rûyî herim hizûra wan eshaba’

Şex Zahir bi Rûsî û Farisî jî nav de çar

zimana zane. Li Qulpê (Tuzluca) midûrê kargeha xoyê ye. Di nav serhildana gilîdaxê de cih digire û yekîna wî lê dide du balefiran dadixe, dibêjin parçeyên wan hê jî li wan deran e. Her kes bi şerefa xwe, di hezirana 1927 de Şêx Zahir Serfermandarê Tirk Kazim Orbay esîr digire, pê re xeber dide, behsa dew û doza xwe dike, ji bo here par ve bike, wî berdide lê ji du meh peyê vê bûyerê; diajon ser yekîna Şêx Zahir şervanên wî Omerê Besê tê kuştin, bê hurmetiyê dikan, serê wî jêdikan, ji bo gel bidin tirsandinê, gund bi gund digerînin. Nezanan, nizanin ku gelê, wî seriyî sond bixwe. Erê wek gotina dawîya stranê ‘Birîna Şêx Zahir xetarê de ye, bê fayde ye’ ber bi dawîya serhildanê ji pey çar bira stêrka wî jî dirije.

AYHAN ERKMEN

Ew di sala 1973yan de li Dîgora Qersê ji dayik bûye. Wî beşa hiqûqê xwendiyê û çar salan jî li Qersê parêzeriyê kiriye. Di hîlbijartinên 2004 û 2009an de li bajaroka Bazarcixa Dîgorê wek şaredar hatiye hîlbijartin. Di dawîya sala 2011an de hatiye girtin û 7 salan di zindanê de maye. Ji berî girtinê du pirtûkên wî hatibûn çapkirin.

Di sala 2005an de pirtûka Abdurrahman Alaca/ Edo Dêran (Biyografi-Weşanxana Perî)

Di sala 2009 de pirtûka Şev û Deng (Helbest-Weşanxana Lîsê)

Niha li ber destê wî ji bo çapkirinê 5 dosyayên wî hene; çîrok, helbest, fabl, şano û ceribandin.

Di heman demê de Çîrokbêjiyê dike; bi alîkariya şîrketeke prodîksiyonê çîrokan wek video-çîrok dikişînin û di televîzyonên kurdî de û li ser youtubê diweşînin.

DÎLBÎRÎNÊ DEŞTA MÛŞÊ

HEQ

Cil bi rahêjtinê
Têne raxistinê

Heq bixwestinê!
Tê stendinê...

Lê bi berxwedanê!
Tê bidestxistinê.

HEJARÊ FARQÎNÎ

Di Bin Siya Avê De

Qamişên ji payîzê mayî
Dirêjî li ser av in
Bîna masîvanan fire ne canim
Em li ber goleke mezin
Û ne masîvan in
Ne jî bîn fire
Xiyarên me tal in
Firingiyên me bi şekir
Rûyên hevalên min esmer e
Simbêl qeytan in
Hinek ji me bêsebr
Hinekî bisebr in
De Seyîdo agir dade
Em li hêviya çay in
Lo Enwero
"çelengo ez gorî te"
Kaş ke ha kaş ke
Te yek qetand ji dêya xwe.

Çîroka Serdestan û Qilûlikên Bindestan

İKRAM OGUZ

Gotinek pêşiyar e, dibêjin; „Tucarê têk diçe, dest davêje defterên kevn.“

Gera tucar a di nav rûpelên defterê da, gera jibo serkftinê nine. Bixwe jî dizane, sedema têkçûna wî, ew bixwe ye. Lê dîsa jî li pîneyek digere û dixwaze bi wî kêmasîya xwe ya têkçûyîne veşêre.

Dema ku ez li hest û helwestên Kurdên ku di medya civakî da hespê xwe bi rehwan dibezînin, dinêrim, ev gotin tê bîra min. Carcaran dikenim...

Carcaran jî diqahirim û ji hale xwe û wan ra digirîm. Jiber ku Kurd miletek têkçûyî ne. Loma li rû vê dine ew milete, ku ji tahma serkeftinê bêpar ma ye.

Sedem ev binketîya civakî ye, ku Kurd bi tena serê xwe ya jî bi heval û hogirên xwe va hewl didin û dixwazin tahma serkeftina civakî bigrin û pê dilşa bin. Lêbelê ew tahm, tahmeke çawa ye, bi rastî wê jî nizanin. Loma li kirin û kiryarên xwe mêze nakin û nabînin... Li nezanî û kêmasîyên xwe venagerin. Jiber ku pozbilind in.

Di ser pozên xwe ra li derûdora xwe mêze bikin jî, di bin çavan ra û di nav qirş û qalan

da li pîneyan digerin. Ger ku parçeyek ji pîneyê rîzyayî jî bibînin, bi fesal digrin û li navrana şalê xwe dixin.

Bi şalê xwe yê pînekirî qûna xwe ya tazî diniximînin... Dûra vedigerin, li ser tazîbûna hevalên xwe dest bi qilûlikan dikin û kêfa xwe tînin.

Halbûkî di tekoşîna civakî da rastî û xeletî birayê hev in. Di encamê da serkeftin hebe, xeletiyên ku heta wê gavê hatibin kirin, wenda dibin ya jî parçeyek ji rastîyê tîn qebûl kirin.

Lêbelê dema ku têkçûyîne encam bide, wê gavê jî hemû tiştên ku rast hatibin kirin û gotin, ew jî alametên îxanetê tîn binavkirin. Loma dibêjin, dîrok çîroka serkeftîyan e. Di wê çîrokê da xeletî û kêmasî cîh nagrin û bi hostayî tîn veşartin.

Rastîyên binketîyan wek qedera wan a reş li enîya wan xeletî tê nivîsandin. Hemû xeletî û kêmasîyên serkeftîyan jî bi peyv û hevokên zêrîn va tîn xemilandin. Serkeftî di çîroka xwe da wek lehengên bêhempa bi cîh digrin û dibin serdest. Binketî jî bi qilûlikên pûç û vala bihev dikevin û dibin xizan û bindest...

Kurd bindest in. Lêbelê bindestîya wan ji nezanî û xizanîyê nayê.

Hemû zana û rewşenbîr û ronakbîr in!.. Her yek bi zimanek diaxifin û serîyek dikişînin. Li hevparîya xwe nagerin, li cudahî û kêmsîyên hev digerin. Loma serdestên wan, jixwe ra li ser piştê wan çîrokên nû dinivîsînin. Ew jî bi qilûlikên pûç û vala lihev zêde dikin û dema xwe derbas dikin.

Charles Bukowski

Şineçivîk

Di dilê min de şineçivîkek heye dixwaze derkeve
Lê ez pê re gelekî hişk im,
Dibêjimê, li vir bimîne,
ez nahêlim kesekî te bibîne.

Di dilê min de şineçivîkek heye dixwaze derkeve
lê ez wîskiyê lê dikim û dûya cixareyan dikişnim hundir
û qehpik, meyger
û karmendên dokana şinkatiyan
tew nizanin ku
ew
di vir de ye.

Di dilê min de şineçivîkek heye dixwaze derkeve
lê ez pê re gelekî hişk im,
Dibêjimê,
Bimîne ramebe, ma tu dixwazî
min tevlihev bikî?
Dixwazî mesele xera bikî?
Dixwazî firotana pirtûkên min li Ewropayê têk bidî?

Azad EKAŞ

Di dilê min de şineçivîkek heye dixwaze derkeve
lê ez pir jîr im, tenê carina wî
bi şev berdidim derve
ku hemî di xew de bin.
Dibêjimê, ez zanim tu li wir î,
loma xemgîn mebe.
Paşê wî vedigerînim,
Lê ew piçekî jî dixwîne,
a li wir, min nehîştîye ew tam bimire.
Û em tev hev radizin
wanî
tev wê soza me ya nihênî
û ev ê han evqas dilnarîn e ku bihêle zilam bigirî, lê ez
nagirîm, ka tu digirî?

Helbest: Charles Bukowski

Wergêr: Azad EKAŞ

Afirandin û Pêşketina Alfabeya Kurdî Kurmancî

li Ermenistana Sovyetê de (1921-1991)

Pêşgotin

Berî ku em li ser mijara lêkolîna xwe rawestin divê em berê xwe bidin û bi kurtahî binihêrin ku ka Kurd kî ne. Kurd yek ji kevintirîn gelên dinyayê ne ku li rojhilata kevnar de li ser axa jiyane. Li vir lazim e ku bala xwe bidin ser wê yekê wekî gelek neteweyên din ku di gel kurdan jiyana dikirin ji dîrokê wenda bûne an bi gelên din re asîmîle bûne. Di heman demê de kurdên bêwelat li hemberî zilm û zordariyên serdeman derketine û bi vî awayî ne tenê ji hebûna xwe, lê belê ji zimanê xwe jî xwedî derketine û xelas bûne.

Li gorî dîrokzanan, bav û kalên kurdan yê neîranî eşîrên Gutiyan in, ku B.Z di sedsala 1-an de di nav eşîrên Mediyana de hêdî-hêdî heliyane bûne bav û kalên kurdên nûjen a bi navê Med, lê herwiha navên xwe yê etnîkî jî parastine:

K(g)utî, Kurtî, Karda, Kordûx, Gurdiyanî, Guranî, Gurtî. Ev navên ku li jorê hatin rêzkirin di berhemên dîrokzanên kevnar ên Ksenofon, Strabon, Ptolemeus û yê din, û her wiha di berhemên dîroknûs û erdnasên ermeniyana de jî derbas dibin. Navê welatê kal û bavên kurdan di nav xebatên dîroknasên Roman û Yewnaniyan de

"Kordûyena", "Gordî", di nav dîrokzanên ermeniyana de "Warê Kordûxan", "Kordêk", "Welatê Medan" û hwd. Di dîroknasî û kronolojiya ermeniyana de Kurd wekî Med têne bîranîn. Çavkaniyên Asûriyan jî Medan wekî K(g)utî dihesibînin. Di derbarê cîhê rûniştina wan eşîrên Kardû de jî agahî heye, ku di sala 841-an de di navbera wan û leşkerên Farisan de şerekî dijar çêbûye.

M. Çamçyan û X. Înçîçyan dinivîsin ku Kurd ji Medan pêşde hatine, ku ewana (kurd) bi navê Med hatine naskirin û wan re dibêjin Kurd û ew devera ku ew lê dijiyan jê re Kordux dihat gotin. Li gorî gelek zanyaran Mediya (678 B.Z - 550 B.Z.) dewletek Kurd bûye. M. Xorênatsî bi gelemperî behs dike ku Mediya li ser sînorê rojhilata Ermenistanê bûye.

Piştî ku Koroşê Faris padîşahiya Medan hilweşand û serdestiya Mediyana bidawî kir, gelek eşîrên Medan hêdî-hêdî ji çiyayê Zagrosê derketin û li çiyayên Ermenistanê bicîh bûn.

Hebûna Kurdan li Qefqasê

Kurd her tim li Qafqasyayê hebûne bi taybetî li ser wê axê ku niha Azerbaycan tê binavkirin. Med bapîrên kurdan xwedî dewlet bûne li wir jiyana xwe derbas kirine û rola xwe jî lîstine. Bê guman hewcedarî bi lêkolîneke zanistî û kûr heye da ku hebûna Kurdan li Qafqasyayê bi zelalî şirove bike. Li gorî dîtineke gelêrî hebûna Kurdan li Qafqasê ji van sê hêmanên jêrîn ve girêdayî ye, lê divê em destnîşan bikin ku dîroka kurdên Qafqasyayê diha kevin e:

1. Kurd yekemcar li Qefqasê di sedsalên X-XI de di dema Mîrîtiya Kurd a Şedadîyan (951-1199) de hatine bicihkirin.

2. Di serdema Şah Abbas de 24 eşîrên kurdên kurmançîaxêv ên Îranê ber bi Qefqasê hatin dûrxistin. Bi vê yekê nifûsa kurdan a li Qefqasê zêdetir bû.

Bi taybetî di sala 1587 de nifûsa kurdên derdora Laçîn û Qerebaxê bi hatina van eşîran re zêdetir bûne.

3. Tête pejirandin ku vê carê ji sedema bûyerên sedsala 19-an û 20-an bi taybetî ji sedema şerê Osmanî-Rûsan (1877-1878) û Şerê Cîhanê yê Yekem (1914-1918) tevgera hejmareke mezin a Êzidiyan berbi devera Qefqasê, nemaze Gurcistan û piştê Ermenistanê koçber bûne.

Zimanê Kurdan

Pêwendiyên dîrokî yên ermenîyan û kurdan gelekî kevin in. Ev herdu milletên kevin ji mêj ve cînarên hevûdu bûne. Piştî gelek karesatên sedsalan jî dîsa dostaniya wan berdewam bûye û şahidiya vê yekê zargotina wan a zengîn e. Gelek serhildêrên Rojhilat û Rojavayî wek mîna Yewnan, Rom, Erebb, Tirkên Selcûq, Mongol û hwd di dîrokê de her tim hewl dane wekî zimanê Kurdan tune bikin, lê ser neketine. Zimanê kurdî, zimanekî ji şaxa zimanên îranî yê bakûr rojavayê malbata zimanên hind û ewropî ye. Hemû gelên cîranên hev ji ber sedemên cihê, ji aliyê zimên ve jî bandor li hev kirine û peyv dane hev û ji hev stendine. Çawa ku bandora zimanê Ermenî, Farisî, Tirkî û Erebbî li ser zimanê kurdî hebûye wisa jî bandora zimanê kurdî li ser wan hebûye. Ji ber ku zimanê kurdî zimanê gelekî bindesthîştî ye, îmkânên pêşdaxistina sazî yên neteweyî nebûne û ji aliyê lêkolîn, lêgerîn, pêşxistina ziman û çandê, hebûnên civakî

û dîrokî ve bêpar maye. Lê sedema herî mezin bêdewletbûn e, ku hîn jî bandoreke neyînî li ser pêşketina kurdî ya wêjeyî dike, lê divê em bi şahî diyar bikin ku sedsala 20-an ji bo gelê Kurd bidestxistineke nû di gel xwe anî. Beşek ji Kurdan ji welatê xwe dûr li Ermenistanê di tevahiya dîroka Kurdan de roleke mezin lîstin. Bi alîkarî û piştgiriya dûgela Ermenistanê Kurd bûn xwedî alfabejê. Kîjan jî bû sedema pêşxistina zimanê zikmakî û herwiha parastina dîrok, çîrok, zargotin, stiran, destan, wêje û hwd. Piştî afirandina tîpên kurdî gelek dibistan hatin vekirin, pirtûk hatin çapkirin û rojname bi zimanê dayikê hate weşandin.

Kurdiya Bi Tîpên Ermenî

Ji bo wan kesan ku dixwazin derbarê dîrok, çand, zargotin û hwd a Kurdan lêkolîn bikin dikarin berhemên nivîskarên ermenî wek çavkaniyek pêbawer bikar bînin, nemaze xebatên dîroknasên ermenî yên sedsala navîn. Yên ku di berhemên xwe de nimûneyên zimanê gelê kurd, zargotin û wêjeyê jî bi transkrîba alfabeja ermenî parastine. Yek ji wan nimûneyên kevnar em di destnivîsa № 7117 ya Matênadaranê de dibînin. Dostê gelê Kurd, zimanzan H. Açıryan destnîşan dike ku ew di sedsalên X-XI de hatine nivîsandin.

Divê bê zanîn ku hejmarek ji mînakên kevn û dewlemend yên zargotinên gelê Kurd bi tîpên Ermenî hatine nivîsîn. Berhemên navdar ên jêrîn jî bi Kurdiya tîpên Ermenî hatine nivîsandin: «Hemê Mûsê», «Leyl û Mecerûm» û strana «Mele Mûsî Seyran».

Di nav wan de balkêş in «Qandîlî Siyapûş û Heozbek», «Canbalî», «Hazim Axa», «Mîrza Axa, Telî Eyşa», «Siyabend û Xecêzerê», «Memê û Zînê», «Devrêşê Evdiyê Êzidî», «Hemûdê Şankê».

Hêjaye ku em xebata Komîtasê jî bibîr bînin ku ji bo tomarkirina stranên folklorî yên kurdî kiriye. Di hejmara pêncemîn a «Berhevoka Etnografîk a Emînyan» de xebatên Komîtas ku ji 13 zargotinên Kurdî pêk tên wek mînak «Kuluk û Garo», «Mez û Zîn», «Sêvhacî», «Hemê Mûsî» û yên din hatine cîwar kirin.

Balkêş e orîjînalên wan bi tîpên ermenî hatine nivîsîn. Bitaybetî wergera Mizgîniya Metta, Lûqa, Marqos û Yûhenna pir balkêş e yên ku bi tîpên Ermenî û bi Kurdî di sala 1872-an de hatine nivîsîn. Divê bê zanîn ku ev yekemîn wergera berfireh e di dîroka wêjeya kurdî de. Bê guman ger serpêhatiya Kurdiya bi tîpên Ermenî di dîroka wêjeya kurdî de xwedan cihekî girîng be.

Afirandin û pêşketina alfabeya kurdî li Sovyeta Ermenistanê de dikare li ser sê qonaxan de dabeş bibe:

1. Alfabeya «Şems» ya Lazo (H. Xazaryan) - 1921
2. Alfabeya Latîni ya E. Şemo û Î. Marogûlov - 1929
3. Alfabeya Kîrîlî ya H. Cindî, E. Evdal, W. Nadirî – 1944

ԱԲԵՎՅԱԵ ՏԵՅԱ ԿՐՄԱՆՇԻ НОВЫЙ КУРДСКИЙ АЛФАВИТ											
Aa	Bb	Cc	Çç	Dd	ԵԵ	ԹԹ	ԳԳ	ՋՋ	ԿԿ	ՊՊ	ՊՊ
Ee	Əə	Ff	Gg	Oo	Hh	ԼԼ	Մմ	Նն	Օօ	Ֆֆ	Քք
Pp	Rr	Ss	Şş	Tt	Մմ	Վվ	Վվ	Վվ	Վվ	Վվ	Վվ
Uu	Vv	Ww	Xx	Zz	Վվ	Վվ	Վվ	Վվ	Վվ	Վվ	Վվ

Alfabeya «Şems» ya Lazo (1921)

Piştî hilweşandina Împratoriya Rûsyayê û bi Şoreşa Cotmehê li seranserê Qafqasyayê bo gelên kêmjimar gellek derfetên xwebûnê, nexasim jî di warê çand û hunerî de, xwe didin der. Di navbera salên 1920-37'an de bi taybetî li Ermenîstanê ji hêla hikûmeta Bolşevîkan û alîkariya hin zanayên ermen ên ku bi kurdî zanibûn, di warê xwendin û nivîsandinê de li dibistanên kurda tevdigerin. Di vê heyamê de yekem car di sala 1921'ê de ji hêla hikûmetê ve dibistanên seretayî û gellek navendên xwendin-nivîsandinê tên vekirin. Ji hêla Hakob Xazaryan (Lazo) ê ermen ve bi navê 'Şems' pirtûka dersê ya bi alfabeya ermenî, lê bi kurdî tê amadekirin. Lazo di pêşgotina pirtûka «Şems» de dibêje dike ku rastî gelek tengasiyan hatiye. Berî amadekirin û çapkirina vê pirtûkê demekî dirêj fikirîye ka li ser kîjan bingeha zaravayên kurdî alfabeya xwe amade bike. Di pêşgotina xwe de berdewam dike û dibêje ku li me xweş hat ku em zaravayê Kurmancî hilbijêrin. Pişt re xwestiye li ser bingeha tîpên latîni, erebî û finîqî alfabeya kurdî çê bike, lê dibîne ku ew yek dikare bibe sedema hin tengasiyan û tîpên ermenî bikêr û baş dibîne. Bi vî awayî alfabeya kurdî ya yekemîn li ser bingeha tîpên ermenî amade dike.

Alfabeya Latîni ya E. Şemo û Î. Marogûlov (1929)

Di sala 1925-an li Lenînakana Ermenistanê de ji bo kurdên ji welatên wek Azerbaycanê, Gurcistanê, Turkmenistanê we derbareyê jiyîna civakê û her wekî

din konferans tîpên lidarxistin û tîpên de li ser çend mijaran gotûbêj tê kirin. Di biryarnameyên kongreyê de her wiha pêwîstiya rakirina nexwendewariyê û

şandina keçan bo dibistanê jî hatiye destnîşankirin.

Kongreya jorîn biryar dide ku ji hukumeta Ermenîstanê daxwaz bike ku alfabeya kurdî ya li ser bingeha tîpên ermenî were rakirin û alfabeyeke din li ser bingeha tîpên latînî were çêkirin. Alfabeya Lazo ya bi navê Şems ku li ser bingeha tîpên Ermenî di sala 1921 an de hatibû amadekirin heta sala 1928 an di dibistanan de dihate bikaranîn.

Lê belê divê em destnîşan bikin ku hin kêmasî û şaşiyên wê pirtûkê hebûne. Ji ber wê yekê jî daxwaza alfabeyeke nû tê kirin. Hikûmeta Ermenîstanê ew pêşniyar red nekir û ferman da ku alfabeya nû were amadekirin.

Di sala 1926 an de Erebê Şemo û Îshaq Morogûlov projeyek nû ya alfabeya latînî ava dikin. Ev jî di sala 1929 an de li Bakûyê tê pejirandin.

Di heman salê de, pirtûka “Xo-Xo Hinbuna Xondbna Nvisara Kyrmançî”(Xwe bi xwe hînbûna nivîsandina Kurmancî) tê çapkirin û weşandin. Êdî ji sala 1930-an û vir de gelek pirtûkên wêjeyî,perwerdeyî, zanistî,felsefî û hwd tene çapkirin.

Alfabeya Kîrîlî ya H. Cindî, E. Evdal, W. Nadrî (1944)

Piştî demekê ji hêla Stalîn ve alfabeya latînî ya kurdî tê qedexekirin û li şûna wê alfabeya kîrîlî cih digire.

Di sala 1941'ê de hikûmeta Ermenîstanê biryar dide ku alfabeya kurdî bi kîrîlî bê amadekirin û bo vî karî jî Heciyê Cindî tê peywardakirin û di sala 1944'an de alfabe tê amadekirin, ku bi dehan sal xwendekarên kurdî bi vê alfabeyê hatin perwerdekirin.

Di vî karî de nivîskarên ermenî G.Xapantsyan, H. Açaryan û hinek ên din û

herwiha nivîskarên kurd wek mîna W. Nadrî,E. Evdal û N. Maxmûdov jî bûn alîkar. Heyanî di van salên dawîn de jî pirtûk bi tîpên kîrîlî dihatin çapkirin.

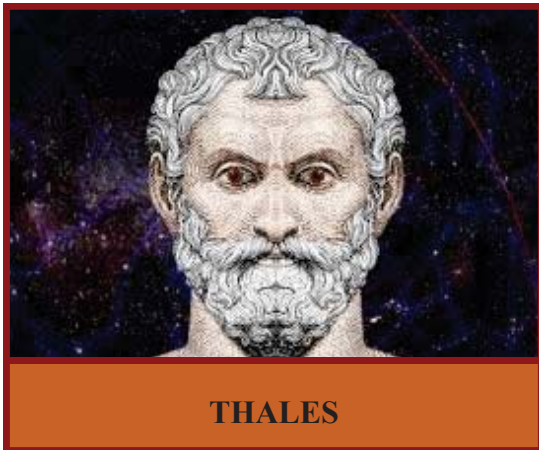
Çavkanî:

1. X. Abovyan, "Kurd, Êzidî" (bi ermenî), 1986, Yêrêvan.
2. A.Û. Derboyan, Çêkirin û Pêşketina Kurdiya Wêjeya Li Ermenistana Sovyetê de (bi ermenî)
3. Heciyê Cindî, Akademiya Zanistî ya Ermenîstanê, Zanistên Civakî (bi ermenî) № 5, 1962
4. V.A. Baybûrdyan, Peywendiyên Ermenî û Kurdan di Împaratoriya Osmanî de (bi ermenî), Yêrêvan-1989
5. X.M. Çatoyêv, Kurdên Ermenistana Sovyetê (bi Rusî), Yêrêvan, 1965
6. N.X. Maxmûdov,Gelê Kurd (bi ermenî), Weşana Dewleta Ermenîstanê, Yêrêvan, 1959
7. K. Çaçanî, Dîroka Çapemeniya Kurdî "Rya Teze" 1930-1955 (bi kurdî), Yêrêvan, 2008
8. Pirtûka «Şems» (bi ermenî), Êcmiyasîn,1922
9. “Xo-Xo Hinbuna Xondbna Nvisara Kyrmançî” (bi ermenî) ,Î. Marogûlov û E. Şemo, Weşanxaneyê Dûgelî, Yêrêvan, 1929
10. L.G. Xaçeryan, «Teoriya Pêjdahatin û Pêşketina Ziman li gorî Vardan Arêvelsî»

THALES, ANAXIMANDROS Û ANAXIMENES

Çorê Arda

Thales niştasihê Miletos'ê ye, (B.Z 624- 546) de jiya ye. Thales berî her kesî "Pêgirtina Rojê welew Rojgirtinê" dihese û radigihîne.

Yanê berî her kesî vê bûyerê hîs dike. Ev pêşdîtinek zanyariyê ye. Feqet, ev ji bo wî ne nişîdê dehabûnê bû, ji ber ku Lydîa-Mîletos bûbûn yek û ji hêlkê ve jî ji hêla çandê Lydîa-Babîliyan têkiliyan wan bi hevdu ra hebûn. Stêrnasên Babîliyan "Pêgirtina Rojê welew Rojgirtin" li gor serdemên esasên 19 salan jixwe dîtibûn."Pêgirtina Hêvê an jî Hêvgirtin" jixwe tam pê dizanîbûn û dîtibûn. Yanê Babîliyan gelekî ji stêrnasiyê fêhm dikirin. Lê ji ber ku "Pêgirtina Hêvê an jî Hêvgirtin" hêlek wê xuya dibû û hêlek wê nedixuya loma ji ber vê sedemê pirsgirêk derdiketin holê. Feqet, ne Thalesî, ne Babîliyan nizanîbûn ji bo çi "Pêgirtina Tavê an jî Hêvgirtin" gergerok e, an jî dizîvire. Li gorî gotina, Thales li Misirê geriyaye û disîplîna Geometriyê ji wir haniye Grekê. Thales, li Yewnanê ji nav heyşt zanyariyan jê yek ew bû. Peyva Thalesî dike zana an jî wî pêş ve derdixîne ev e: "Tiştên en baş Av e." Li gorî Thalesî erd li ser avê ye, hemû bireser ji avê za(welidî ye) ne.(1) Li gorî Thalesî, hilma avê

a weke gazê û cismên hişk(yanê yê ku neheliyayî) ên weke cemedanan de ava rohnbûyî-tîrbûyî heye. Ji ber vê yekê ev tişt dibê sedema du cûreyên hebûnê. Wê çaxê hebûna hertiştî "av" bixwe ye. Thales, livê, guherînê û bûyînê, ji bo hebûnê weke taybetiyek hewcedarî dipejirîne. Lê ji hêlkê ve di binê guherînê, livê û bûyînê de li tiştêkî "nayê guherandin" heye an na li wê digere. Yanê li cewherekî timî wek xwe dimîne digeriya, li ser vî esasê dirawestiya û ev pirs ji xwe'r sewal dikir. Talî Thales him jî guhertinê bawer dikir-dipejirand, him jî ji tiştêkî ku tim weke xwe diminî bawer dikir. (2) Bikurtasî di esasê perspektîfa Thalesî de, her çiqas tişt biguhere, veguhere û dagere jî talî di hemû guhertinan de cewherek heye, ew kakil jî av e.

Thales feylesofekî Dibistana Mîletosê ye, heta feylesof û zanyarê ewilî tê pênasekirin. Li gorî feraseta Thales Arkeya hemû tiştî ji "Av"ê dizên, cewherê hertiştî "Av" e. Yanê her tişt diguhere-vediguhere, lê talî di hemû guhertinan de, binyada wan celebên "av"ê ne, ango ji avê dizên. Thales, hemû guhertinan li ser esasê elemanta avê radiwestîne. Hebûn û xwezayê li ser vî esasê avê radiwestîne, ango hemû tiştên li ser dinyê ên heyî gişan dixê hundirê perspektîfa xwe'y "Av"ê. Hebûn ji avê tê, ger av tune be, wê çaxê heyîn jî dê tune be. Thales avê ewilî weke vejîna dinyê-xwezayê û paşê weke bingeha vejîna mirovan dibîne.

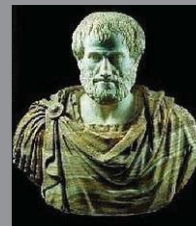
Ji ber ku av tune be, ne Zoolojî, ne Antropolojî û ne Botanîk diwelidîn welew dijîn. Av, him xeterebûnê, him jî hewcedarbûnê di dawa xwe de kedî dike. Ji bo jiyandina kirde-bireseran û hemû zindîyan elementeke krîtîk e. Mînak, av dikare hemû tiştan bide berxwe, her

tiştî li bin guhê hevdu bixîne, baran ji avê dizê ger bahozek xurt çêbibe an jî şekeliyek çêbibe dikare gelek tofana bi xwe ra bizeyîne. Hewcedariya wê, ji xwe diyar e, ger av tune be, ne însan, ne teba, ne şênayî diminin. Gişên ew ê hişk bibin. Cihê ku ji avê dizên an jî cihê ku şil in: Behr, gol, robar, cihê nermijokî, cihê kezkokî, cihê kufikî ... hwd van têgihan hinek nexweşiyê bi xwe ra diafirîne, hinek jî ji bo ekolojiyê gelekî pêwist e. Heta ji bo jiyanê di dikeke herî bilinde ye. Av hilberîne, ger hilberîn tune be wê çaxê zûwabûnê pêk bê, her der zûwa û hişk bibe, wê çaxê hilberînê jî têk biçe, ev jî tê wateya dawiya dinyê. Talî Thales bi perspektîfek xwezayî li avê dinêrî. Mînak: Heger peykerek li holê be, divê ev peyker ji hin tiştan hatibe afirandin, loma Thales divê ruhê vî peykerî av e, yanê anatomî û cevherê peyker ji avê dizê. Xweşikbûna bedena peyker, şiklê wî, hemû alavên ku tê de hatiye şixulandin giş ji avê dizên. Esil di Talesî de "Av" xweza ye û xweza jî Xweda bi xwe ye.

Anaximandros:

Anaximandros feylesofê mîletosê yê duyemîn e. Di der heqê zayina wî de tiştêkî diyar tune ye. Anaximandros, wek Thalesî nafikire ew li gorî bêjinha hişê xwe nêrîneke din derdixe pêş û dibêje cewhera herişti "Bêpêşî-Bêdawî" ye. Li gorî Anaximandros pîvana "Hewa'yê, Av'ê, ya Êgir" diyarde ye. Her element bo Împaratoriya xwe berfireh bike her daîm dişixulin. Lê tim di navbera wan de pîvaneke bêgavî heye, an jî zagonek xwezayî di têkiliya wan de hene. Yanê Anaximandros dibêje ger av tenê cewher be, wê çaxê divê av di her tiştî de gerek deshilatdarbûya, gerek elementên din têtetina bin hikumdariya elementên din. Feqet, element berevajî hevin, agir dikare avê bitefîne, ji ber vê yekê jî tenê elementek nikare bibe deshilatdar an jî bibe abadîn.(3) Li gorî Anaximandros, divê tiştên li dorhêla xwe em dibînin cûda û cûrbecûr in. Tiştêkî

weke avê bi sînor û taybetiyên bisînor di xwe de bihewîne, îcar çawa dikare tiştên cûda û cûrbecûr di dawa xwe de xwedî bike, heta beravajî hev in. Mînak; Êzing dişewite, lê li gorî feraseta Thalesî ev tişt (yanê şewitandin) jî, teşeyeke ava tîrbûyî ye. Feqet, av naşewite, berevajî tiştêkî vedimirîne. Wê çaxê tiştêkî weke agir dişewitîne ew ê çawa ji avê çêbûbe, an jî ew ê çêbibe.

ANAXIMANDROS

Agir, ew ê çawa bibe çeşnekî avê. Anaximandros vî tiştî weke notr dibîne û dibêje; ya/ê ku hebûyî divê hîna ji hev veneqetiyayî û ji hev necûdayî ne weke "Abadîn, bêsinor û nediyarbûyî ye" ji vî tiştî ra jî dibêje Apeiron.(4) Di vir de diyalektîk derdikeve ber sifra çavên me yanê guhertin, vajîbûn, dagerîn ango li gorî Hegelî her tişt jî tez-sentez-dijteze pêk tê...hwd. Yanê ger yek tenê deshilatdar be, divê ên din gerek ji holê rabin, hemû element bi hev re bi awayekî dîyalektîk pevire girêdayîne, têkiliyên wan bi hevdu ra hene. Li gor nêrîna Anaximandros, esasê afirandina xwezayê an jî a dinyê ji bêpêşî(îlksîz) û ji abadînê(sonsuz) dizên.

Anaximenes:

Ev feylesofê dawiyê ye, ew jî feylesofê dibistana Mîletosê ye. Jidayîkbûna dîroka wî baş ne diyar e. Li gorî feraseta Anaximenes kakilê her tiştî "Hewa"ye. Feqet, li gorî Anaximenes, Hewa" di hundirê êgir de diparzûne(süzülmek) û dûre tîr(yoğunlaşma) dibe vediguhere avê, her ku tîr dibe

vediguhere axê-keviran, li gorî feylesofê me dinya weke maseyek girovere û hewa her tiştî dipêçe an jî hawîrdor kiriye. Yanê di nerîna Anaximenes de jî bingeha hertiştî ji "Hewa"yê hatiye(5)

Talî her sê feylesofên "Dibistana Mîletosê" li ser têgihên xwezayê ramiyane, loma bi xwezayê dest pêkirine û ketine rê û di vê rêwitiyê de her sêyan ji xwe ra lêkolîn, pirs û ramînen xwe afirandine, ji bo ku xwe bigihêjîne heqîqeta hebûnê.

Thalesî, "Hebûn û Vejîna" her tiştî di "Av" ê de dî ye. Anaximandrosî, "Hebûn û Vejîna" her tiştî di (pîvana hersê elementan û bêpêşî-abadîne de dî ye. Anaximenesî, "Hebûn û Vejîna" her tiştî di "Hewa"yê de dî ye. Heraklitosî, "Hebûn û Vejîna" her tiştî di "Agir" de dî ye.

Empedoklesî jî "Hebûn û Vejîna" her tiştî di "Ax"ê de dî ye.

AV: tişteki şil e, nedawî û nermayî ye loma dibe sedemên gelek talokeyan. Xetereyên ji avê diafirin: Kûfik, bahoz, lehî û şekelî... hwd. Wê çaxê li gorî van têgihan "av" heman demê de deshilatdariyê di xwe de vedihewîne, gava şekelîyak an jî bahozek rabe ew ê gelek tiştan bide berxwe û biherimîne. Deshilatdariya avê tenê ji van tiştan nayê gava av tune be, wê çaxê hemû zindî ew ê hişk bibin û bimirin. Dêmeg av him deshilatdariyê , him jî hewcedariyê di xwe de vedihebîne. Av, deshilatdarê xwezayê ye û perçeyekî xwezayê bi xwe ye. Av, deshilatdarê mirov, ajalan û şênayê ye. Vana giş koleyên avê ne. Wê çaxê av tune be, hilberîn jî dê ji holê rabe, a ku hilberînê dizeyîne dîsa av bixwe ye. Welew mirov dikare wiha bêje pêdiviya hilberînê ji avê heye. Av, çiqasî xwedî hilberîn be, ewqas jî talokeyên wê henin. Av, bi serê xwe elementeke dîyalektîkê ye. Bi kurtasî "av" ji bo hemû jiyane

hewcedariyê herî giring e. Ango Av=Jiyan e.

AGIR: Ev têgih ji bo jiyane him xetereyan, him hewcedariyan di kozika xwe de xwedî dike. Agir tiştan zûwa dike, yanê tişteki zûwabûnê di xwe de dihundurîne, lê av beravajî êgir e. Agir têgihêke ronahiyê-germbûnê û zûwabûnê ye, agir jî têgihêke deshilatdar e welew xurtbûnekê di dawa xwe de xwedî dike. Esil her sê element jî him deshilatdar in û him jî ji bo heyatê hewcedar in . Ger agir bi ku cihî keve, ew cih dibe pîşot û talan, yanê zûwa dike tişteki li pê xwe nahêle, lê biqasî avê pêwistiya êgir ji bo heyatê hewcedar e. Ji ber ku bo xwarinekê, bo ewlehiyê, bo germbûnê, ji bo ronahiyê... hwd pêwistiyên êgir pîr in. Ango Agir=Jiyan e.

HEWA: Çawa Agir û Av him xetereyên wê û him jî hewcedariyê wê hebûn bo Hewa'yê jî heman tiş derbasdar e. Ger mirovek an jî zindîyek di atmosfereke bêhewayî de bimîne teqez ew ê bimirin û şîn nebin. Lê hewa li gorî herdu elementên din hîna hewcedariya wê heye, ji ber ku mirov an jî heywan dikarin heta demekê bê av û agir bisekin, feqet hewa ewqasî derfetê nade mirovî û hemû zindîyan bêgav dihêle. Talî hewa jî di jiyane de deshilatdar e. Lê bê hewa nabe. Ango Hewa=Jiyan e.

Welhasil her sê element ji bo jiyane di roleke krîtîk de ne. Nefesa jiyane her sê element in û hemû zindî koleyên van her sê elementa ne. Loma ji hêla hewcedariyê û xetereyê deshilatdar in. Ji ber vê yekê her sê feylesof ji ber hewcedarî-talokeyên wan elementan dibe ku her sê elementên heyatê deshilatdar dîbin. Talî her sê feylesofên dibistana mîletosê li gor xwe li ser ramiyane, tez-sentez û dijsenteziyên xwe berbiçav kirine. Ev tê vê wateyê ku di lêkolînen xwe de feylesofên xwezayê an jî feylesofên xwezaperest çav deshilatdariya xwezayê ketine û hêdî hêdî pirs, meraq û hwd bi wan ra afiriyê.

Têgihîştine ku Xweda element in. Xweda di her sê elemantan de ne. Wê çaxê ên ewilî xweza afirandiye dibe ku hikumdarê xwezayê be?

Jixwe xweza bixwe Xweda ye . Talî her sê feylesofên me ji bo wan Xweda elemantê wan in. Pirraniya wan li ser hêmayên weke stêrk, stêrknasî, hîv, roj, av, hewa, agir, ax û hwd rawestiyane.

Çavkanî:

1) Bertrand Russell, Dîroka felsefeya Rojava, Cîlda yekemîn, Werg, Muammer Sencer, Weşan, Say r, 127-128

2) Prof. Dr. Ahmet Arslan, Destpêka (Têketina) Felsefê, Weşan, Vadî, r, 63-64

3) Bertrand Russell, Dîroka Felsefeya Rojava, Cîlda Duyemîn, Werg, Muammer Sencer, Weşan, Say, r, 129-130

4) Prof. Dr. Ahmet Arslan, Destpêka (Têketina) Felsefê, Weşan, Vadî, r, 63-64

5) Bertrand Russell, Dîroka Felsefeya Rojava, Cîlda Yekemîn, Werg, Muammer Sencer, Weşan, Say, r, 130-131

Di sala 1979'an de li Heremiya Dêrika Çiyayê Maziya Mêrdîn ji dêya xwe welidî ye. Dibistana seretayî û navîn û lîse li Dêrikê xwendiyê. Li Zaningeha Dîcleyê beşa Wênesaziyê qedandiyê. Niha mamostetiyê dike.

Heta niha du romanên wî ji weşanxaneyê Belkiyê weşiyane navên romanên wî : "496 û Roman" e. Her wiha gelek nivîs û çîrokên wî di kovarên weke "Çirûsk," "Heterotopia", "Felsefevan," "Dilop" û "Axa Sor" de derketine. Her wiha gelek wêneyên wî bûne bergên ser roman û kovaran.

Niha jî bi awayekî peryodîk angû bi rêk û pêk rexneyên helbest, çîrok û romana diweşîne di malpera "Diyarnameyê" de. Zewicî ye û zarokekî wî heye.

KELEDOŞ

---

*Keledoş, xwarineke pêjgeha kurd e.
Li herêmên Serhed, Botanê pîrr tê xwarin.*

Ji koma xwarinên sîr û mastê ye. Li hin deveran cuda bin jî, ji keşkê tê çêkirin. Dahn, nok, goşt û giyayên ku zivistanê hişk dikin, tevî hev dikin û dikelînin. Ku hazir dibe nan hûrdikin û li ser nan dikin û tê xwarin.

Li Serhedê ji sîr û mastê çêdikin. Berkelîna wê nan an pelhevîrka badayî (hin caran dagirtî), sîr, mast, îsota reş, rûn, xwê ye. Îsota reş di nava rûnê qijlandî de bi ser de dikin.

Li Çewlîg, rojhilatê Kurdistanê, Sêwas û gelek deveran ji dêvla nanê pişirandî, şikevaya pêçandî û dagirtî bikartînin. Li Kanîreşê jê re sîrapel dibêjin, hinekê cuda ye ev.

SER KELEDOŞÊ ÇEND GOTÎNÊN KURDAN

Keledoşa herî xweş a xelkê ye.

Keledoşê ne bi kevçiyê, bi destan bixwin lewra kewaniya malê sîr-mast jibîr kiriye.

Her tişt dikele, lê keledoş, didoşe. (Heger pelhevîra dagirtî qul be, ava xwarinê dikevê, dema mirov bixwe dişibe guhanên ku şîr jê tên. Ji bo kewaniyên malê yê ne pisporên viya dibêjin.)

Keledoş xwarina dewlemendan e.

Çavê xizanan li goştê qeliyê ye.

Heger dizê keledoşê ez bim, ka quşxane. (Ango wisa bitehm e ku bi tevî quşxaneyê tê dizîn).

"Zêro" neviyê êşê, rîstevanê evînê

Xwendinek di romana "Zêro" de ya nivîskar Ezîz Xemcivîn

MEHMÛD BADILÎ

Ne karekî hesane li ser helbestvanekî ku têkeve zevîya romanê û xwe bi karekî wisa - ligorî pîvanên romanê- mijûl bike, lê wêje bi xwe cihaneke berfireh e û nivîskarê jîr û xwedî ezmûn li gorî karînen xwe yê hunerî dê karibe tiştêkî ber bi çav bide û biafirîne. Li vir pîrsek xwe radixe, gelo helbestvanê me Ezîz Xemcivîn yê ku stêra wî li asîmanê helbestê bêhtir diçirse, ta kîjan radeyê di avakirina romana xwe ya bi navê " Zêro " de ku sala 2019an ji weşanên SerSera hatiye çapkirin, bi ser ketiye.

"Zêro" navê romanê ye, Zêro kesayetiya sereke ye di nava romanê de ku hemî bûyer û çîrok bi zimanê wî bi xwe ji cihekî ta bi cihekî dîtir wek bîranînan têne ristin û vegotin, ew bîranînen salane çî kevin û çî nuh, çî yê ku Zêro bihîstine û çî yê ku bi çavên serê xwe dîtine bi rengêkî ji rengan di warê danûstînadina wî de bi demê re, bi kesên hawîrdora wî re, bi cih bi xwe re ku her carê ji kavlên bîrdanaka wî bi zimanekî helbestiyane, nerm û tenik dadiweşin, di gelek cihan de di nava bûyeran de tev ku kesayetiya Zêro ya sereke ye di kesayetiya yê nivîskar de wenda dibe, Zêro bi xwe dibe nivîskarê romanê nemaze derbarê

hevpeyvîna di navbera kesayetiyan de û helwest û kelemên ku li pêş wan derdikevin, li vir sawîrên Zêro dibin çareserî ku helbestê bi henteşa wê ya bilind derbarê her êşê, kelemê û xemgîniyê, di bin çengê peyvê de birêse, roman wisa bi "peyvê" destpêdike, lê çî peyv, peyveke helbestî û di heman gavê de peyveke alozî. (Peyv bi xwe ji kunca zimanê lîzok bi tewşî direvin... hindek kes hene darê stûr bi destê xwe girtine, û hindek pîrs hene li ber deriyên nûçeyan avis in!. Rû 5) Romannivîsê me wisa ji destpêka romanê ta dawiya wê, her carê di rêya henaseya helbestê re bihna xwe vedide û dikişîne.

Kesayetiya Zêro:

Zêro kesayetiyeke xwemal û jînewarî ye, ne xeyal e, ne fantazî ye, wek gelek kesayetiyan civakê ye, lê cudahiya wî ku ew bi xwendina pertûkan û nivîsandinê ve mijûl e. Ji malbateke xizan e, lê ji zaroktiya xwe de dê û bavê xwe wenda kiriye, li ber destê ap û jinapa xwe mezin bûye, jîr e, jêhatî ye, xwendevan e, serê wî bi şîretên perwerdeyî yê rast û durist dagirtî ye, tev ku sêwî ye jî, lê li ser rewîştên baş û qenc perwerde bûye. Ji ber vê yekê em dibînin, di nava romanê de herdem Zêro hewl dide ku nekeve şaşiyên û dûrî tiştên kirêt here weku li ser xêzek rast jiyana wî divê ku bibûre, evîn û jiyaneke bi rûmet armanca wî ya sereke ye.

(Tirên nêzîkayîyê li Helebê dike..Rû 18) li vir bîranînen Zêro dîsa tev radibin dema ku çav li wan Kedîgehên Mirîşkan dikeve..

Bûyera ku bi serê dê û bavê wî de têt ku herdu bi ew hesinê kehrebekirî ve jiyana xwe ji dest didin ku bavê wî bi hesinê kehrebekirî ve kehrebe dibe û wisa dêya wî jî dema bi hewara wî ve dihere û dimire. Bi vî rengî Zêro sêwî dimîne, ap û jinap, wî xwedî dikin, mezin dibe, dixwîne, digihê asta ku bibe karmend lê ji hêla ewlekariya dewletê ve ji karmendiyê bi behaneyê ku ew li ser dewletê kesayetiyek metirsiye bêpar dibe, Zêro bê çare dibe, bêkarî û gelek pirsgirêkên din yê siyasî û civakî jiyana û mana wî li welêt bêwate dikin, biryarê dide ku ji bajarê xwe (Hesekê) derkeve û berê xwe bide Beyrûtê, wisa Zêro nameya xatirxwestinê ji apê xwe re dihêle û dibe rêbiwar, li Beyrûtê diçe bal hevalê xwe yê zaroktiyê Seydo, li bal Seydo bi cih dibe taku karekî ji xwe re dibîne û wisa jiyaneke nû destpê dike.

Babeta sereke ya romanê:

Di nava her romanekê de babeteke sereke heye, wisa bûyera romanê ya sereke tev li ser digere ji bilî hin bûyerên din dibe ku nesereke bin jî, lê di wê çarçewê de ne, wek pirsgirêkekê divê ku li dawiyê bê çareserkirin. Min hewl da ligorî xwendina xwe ku ez vê babeta sereke bibînim ango pirsgirêka sereke, min nedît ji bilî ew metirsiya ewlekarî ya dewletê li ser kesayetiya Zêro bi xwe, ku hişt dest ji welatê xwe berde û biryarê bide ku ticarî nema li welatê vegere, welatê ku li ber çavê Zêro bûbû zindaneke mezin, daristaneke tev êş û tirs û kuştin û zor û bêparî. (welat zindaneke mezin e..tarî ye..jiyan lê nabe..)

Her tişt lê qedexe ye.. (Rû 47). Tev ku Zêro li gorî şîreta apê xwe dikir ku tim dûrî siyaseta jinan here, lê li Sûriyê weku em tev dizanin çi mirovê xwe bi xwendina pertûk û nivîsandinê ve mijûl dikir, di bin çavdêriya ewlekariyê de bû. tev derketina Zêro ji welêt jî, lê dîsa, ji wê çavdêriyê xelas nabe, li Beyrûtê jî, ji hêla ewlekariya Sûriyê ve têt

girtin ji ber ku li bal Dolî, jina navosere ya Libnanî kar dikir, ku di heman gavê de ewlekarên Sûriyê hevjinê Dolî dikujin û dûv re wê jî.

Jiyana Zêro li vir ranaweste, kêferatê dike ku karekî dî ji xwe re bibîne, bi alîkariya Agob hevalê xwe yê Ermenî li karekî rast têt, di vê navê de li ser perava deryayê, keçeke Kurd ji malbateke Kurd ku ji sî salî ve li Libnanê dijîn nas dike, navê keça Kurd Darîn e. Zêro yê ku ji himêzeke germ bêpar e zû bi zû dilê wî serî jê distîne, hez dike, ew û Darînê tevna evîna xwe dirêsin û soza şûkirinê bi hevûdû re didin. Gelek çîrok, gelek bûyer, di nava romanê de li ser zimanê Zêro têne ristin, ta bi buhara Erebi ku ji welatê Tunisê destpêkir ta gihîşt Sûriyê jî.

Ev bûyerên ha carina bi renekî helbestî û carina bi renekî raporî têne vegotin, her weku bîranînan carê li rawestgehekê têne raxistin û herdem yê gotebêj Zêro bi xwe ye, belê ew lehengê romanê ye û ligora xwe peyvan dirêse, ev yek dihêle ku ku hevpeyvîn di navbera kesayetiyên de pir kêmbê û rola kesayetiyên din bi xwe hinekî lawaz û qels be di vegêrandina bûyeran de. Lê ya giring Zêro û Darînê miradên wan bi hev dibin, navê wan ji hêla Nivîsgeha Neteweyên yekbûyî têt bijartin ku derkevin Ewropa û bi hev re li asîmanê evînê bifirin.

Dawî:

Derbarê evê romanê weku em di henteşa jînenîgariya kesayetiyekê de bin, kesayetiya Zêro bi xwe û nîgaş, hizr û ramanên wî di derbarê jiyana de, jiyana li welêt ku tev êş û zor û zordestî ye, dibe ku çare li vir ne erênî be jî, lê ji bo berdewamiya jiyana, ji bo hebûnê, ji bo afirandinê, ji bo hêviyê û ji bo jiyaneke azad, ma gelo yê nivîskar û xwedî pênuş di hindurê zindaneke mezin de, dê çi karibe bike.

MİHEMED HESKO

Birano..!

Rengê dijmin gelek in
Rût, tazî û çillek in
Bi gotin, dost û yar in
Ji dil ve hovên har in
Li hev hatin li ser me

Li hev kirin ji ber me
Tenê ji bo ku Kurd in
Xwedî dîrok û erd in
Ji dîrokê ditirs in
Bê rewîşt û ters in

Hovin li me hatin hev
Xweş rojên me kirin şev
Em mane bê cih û war
Ev çi xişm e, ey hawar
Warê leheng û şêran
Naç e ji bîra mêran
Efrîn rind û delal e
Ji dest hovan dinal e.

ZANYAR PAKRÎST

Oxirbe ji te re

Oxirbe ji te re
Û rîya te vekirîbe
Liser pî xwe limin nenêre
Tew guh mede min
Êdî ji xatirxwestinê
Dil zelûl bûyê
Bibêhembî kela min radibe
Ne mexsûze na
Hêsrana di qebaxê çavan de
Golgirtine.

Û heftûheşt jê dibarin
Ne bidest mine seknandina wan
Firmêskên ji nav agir tîn
Çîye kul be dişewîtê
Hinekî biwa rondikên germ
Birînan dikewînim
Lê êş ew êşaye
Kengî dixwazî pirske
Wê bersiva te bidin
Çavê sorbûyî dilê melûl
Bedena jihevketî
Neku min nizanibû
Wê rojeke bêguman
Eme xatir jihev bixwazin
Lê bes min nizanbû
Ku wê ew ro ewqas nêzik be
Lê hema dîsa jî dibêjin
Oxirbe ji te re berxa min

Çima Ên Hişmend Zêdetir Xemgîn in

Yaqûb Kurmanc

Başî û xweşî diyardeyek e ku mirov bi dijwarî dikare wê di ên hişmend de peyda bike. Hebûna hevparek wefadar di jiyane de, malbatek pak û şixulekî baş belkî ji bo bi dawîna janê derûnê ên hişmend ne bes be. Çend sedemên girîng hene ku rehetiya kesên wiha tevlihev dike.

1: Pişkinîn û vekolîna diyardeyên jiyane ên ku hişmendiya wan li jor be her gav dest bi lêkolîn û pişkinîna diyardeyên derûbera xwe dikin. Lêkolîn wiha xûya dikin ku zêde fikirkirin li ser diyardeyên ku nayên bidestxistin, mêriv ji jiyane westî û bêhêvî dike. Durist e ku ên hişmend di pişkinîna diyardeyên curbecur de gelekî jêhatî ne, lêbelê divê mirov bipejirîne ku hewce nake ku hemû diyardeyan yekoyek li ser bifikirî û lêkolîn bikî. Hin caran jibîrkirina hin tiştan baştirîn dermanê jiyane ye.

2: Diyardeyên jiyane li gel armancên xwe yên sereke re beraberî hev dikin.

Ên hişmend di jiyana xwe de tim omîdî û hêviyên wan zêde ne û her gav ev hêvî û xwestekên wan pêk neyên, derhal nerazîbûna xwe nîşan didin. Ev hêvî û xwestekên wan girêdayî beşeke taybet a jiyana wan nîne û belkî di hemû beşên jiyana wan de wekî kar û pêwendiyên wan ligel kesên din re jî girêdayî ye.

3: Ên hişmend her tiştî li ber çavê xwe dijwar û zexm dibînin.

Ên hişmend ne tenê di serkeftin û têkçûnên xwe de belkî di hemû beşên jiyane de meyla wan ew e ku her tiştî ber çavê xwe zext bigrin. Yanî surîştê wan wiha ye ku dem bi dem li ser riftar û hewla xwe şirove û lêkolîn

bikin û dixwazin bi armancên xwe yên bilind ê jiyane re beraberî hev bikin. Jiber vê yekê bêhemdî xwe dû sedemên ne rast digerin ku xwe pê tawanbar bikin. Ên hişmend carna li ser bûyerên ku berê hatine serê wan difikirin û tenê bûyere jî ku di jiyana wan de qewimîbe dikare hişê wan lawaz bike û xemgîn bibin.

4: Herdem dû tiştên mezin diçin.

Her çiqasî jiyana wan xweş û rind be dîsa jî bi vê yekê nerazî ne û ji ber hebûna hişmendiya wan ya herî zêde, armanc û meseleyên mezin di ser wan de derbas dibin. Arman û meseleyên ku nikarin bidest bixin û dibe sedem ku di jiyana xwe de xweşiyê nebînin. Jiyana normal û hêsan ji bo wan qet nexweş e û her gav li pey tiştên tekane û awarte digerin. Tiştên ku li rastiye de qet tunenin.

Mînak: gelo tu difikirî ku ev gerînge jîngeha te ya sereke nîne û tu jibo gerînge û serdemeke din hatî çêkirin?!

Ev pirsê jibo kesên wiha normal e û qet ecêb namînin.

5:ti kes wan fêhm nake yan tiştên ku li ser difikirin mirovên normal ti carî nikarin wan tiştana fêhm bikin.

Pêwîst e ku em hemû di jiyana xwe de peywendiyên me ligel hev hebe û em hevdu fêhm bikin. Jiber ku di civakê de civîn û rûniştina mirovan ligel hev di kêmkirina gelek paxavan(perîşanî û xemgînî) de tesîra wê heye.

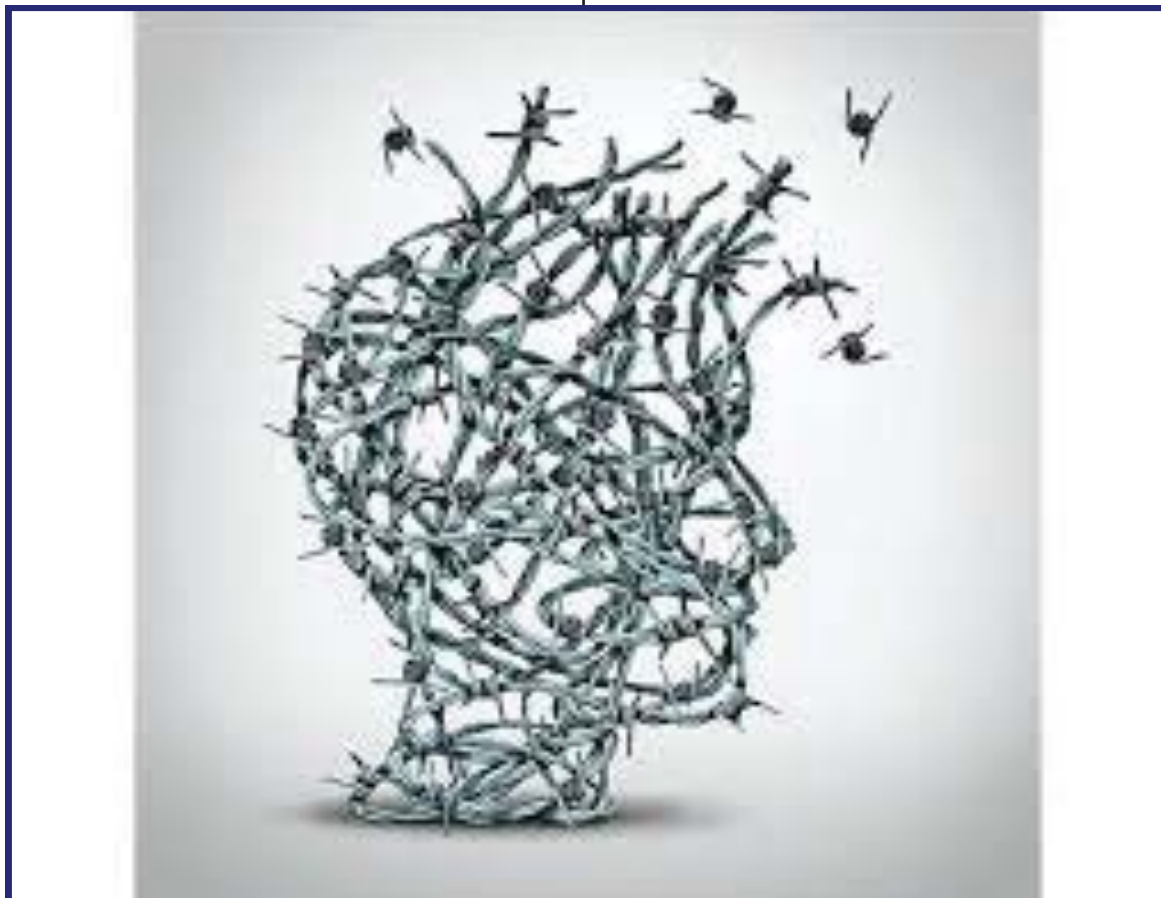
Lêbelê çêkirina pêwendiya ligel ên hişmend pirr dijwar e û tenê hejmarek kêmkirina ligel wan peywendiyêke dualî çêbike. Bi giştî hest dikin ku tenê ne û wisa guman dikin ku hemû ji wan aciz bûne.

Zanistê îsbat kiriye ku ên hişmend hez nakin ku derbarê tiştên normal yê jiyane wek xwarin û vexwarin,ger û seyran, werzişê û hwd bipeyivin belkî li ser tiştên girîng û efsanewî di jiyane de diaxivin.

6: hin vekolînên zanistî nîşan didin ku navbera hişmendiya zêde û nexweşiya derûnî têkiliyek heye,lê gelek zanistvan dibêjin nediya e ku nexweşiya derûnî ên hişmend jiber hebûna hişmendiya wan ya zêde be, jiber ku gelek nehênîyên hiş û mejiyê mirov hene ku hê nehatine dozîn (peyda kirin).

Heta eger tûşî nexweşiya derûnî jî nebin, dîsa jî mirov dikare nîşanên perîşanî û xemgîniyê di ên hişmend de peyda bike jiber ku derbarê tiştên derûdora xwe zêde li ser difikirin.

Aqilê wan ê lêgerrîner û nêrînkûr,ew kirine pozisyoneka wisa ku li ser sedema hebûna xwe jî têkevin pirsan û di jiyana xwe de vebîniyek xurt bikin.

EDNAN DOGAN

DITIRSIM (LÊNÛSA DILÊ MIN)

Tu yî lènûsa vî dilê min,
kêlî bi kêlî qedera min dinîvisînî.
Ez im canê,
dihesidim, dema çavek li te dimeyzîne,
dihesidim, dema bilbil bo te awazan dixwîne.
Ez, yê te me
tu ya min î
ditirsim, feleka bêbext her xayîn e.

Tu yî xweziya min dildarî,
tirs û xofan çirke çirke bi xwe re tînî.
Ez im canê,
dihesidim, gava bayê îlahî te dihelişîne,
ditirsim; pîrîrîkên bax, eşqên biyanî ji tere
bine.
Ez, yê te me
tu ya min î
ditirsim, feleka bêbext her xayîn e.

Tu yî hebûna vê dinya min
kef û şahî, derd û kulan bi xwere tînî.
Ez im canê,
dema te xwest can ji bo te dibaxşîne,
dihesidim, dema tîrêjên rojê li rûkên te
dixîne.
Ez, yê te me
tu ya min î
ditirsim, feleka bêbext her xayîn e.

ŞEVGER ÇOLO

DAYIKA BOTÎ

Dayê hat yek botî bu
Xweşik ew wek qotî bu
Bi xemla netewî ve
Ji dil milek sotî bu

Gotin vêya derwêşe
Destê wêya bikêşe
Bîla bo me rast bêjê
Lê xwiya dil te jî êşe

Vê civaka tevîzî
Ta bi çoka lerîzî
Nav xwînê de gevîzî
Dil ji bona kizkîzî

Êşa dayê girane
Bê xwedî bê dermane
Kesek nayê hewarê
Ji ber pencê gurane

Dêrika Çiyayê Mazî

Eyyup Gûven

Dêrika Çiyayê Mazî di Kurdîstana Bakur de li herema başûrê rojhilat deye. Dema mirov bixwaze dîroka navçê fam bike pewîst e bi du alîyan lê binere. Lênerîna yekemîn avakirina navende navçêye, a duyemîn avakirina şaristanê li der dora navçê ye. Ber vê yekê em dixwazin bahsa avakirina navênda navçê bikin.

Avakirina navenda navçê nezî 450 sal berê ji alî qebîla mala Davidê Kalo hatiye avakirin. Mala davidê kalo bi eslê xwe de Kurd e u Ji eşîra Rutan e. Eşîra rutan di navenda Erzurum Hozat û Pulumur eşîrek pir mezin e.

Ev qebîla ji herêma dersîmê ber mêrkujîyê koçber dibe û tê sînore Amedê yê herêma têrkan. Li vê derê gundekî bi navê rutan ava dike. Li herêma Têrkan mîrekî pir zilimkar he bû gundê derdora wan giş bi vî mîrî girêdaye. Demek derbas dibe li hev nake mîr û zilamê xwe digre ser qebîla mala dawidê kalo u vê qebîlê talan dike. Şerekî pir mezin derdikeve di vî şerî de xwe digîne mîr , mîr dikuje û ji gundê rutan bar dike dema bar dike bi mala Dawidê kalo re û mala Qeya jî bi wan re bar dike û tê heya sinorê Dêrikê.

Dema ev her du qebîlana tê sinorê dêrikê mala davidê kalo li ser zinarê navçê bi cih dibe navê wê herêmê dibe "Gare Rezê Devid" û mala Qeya li berîyê bi cih dibe navê wê herêmê dibe "Xirbê Qeya" an "Mêrga Qeya". Di vê demê de navenda navça Dêrikê hîn nehatîye avakirin. Dawidê kalo li kanîya guzê qesrekê çêdike û ji wê demê şûn de navenda Dêrikê tê avakirin. Erdnîgara dêrikê sê aliyê we zinar e û aliyê dinê kasi çav çava dibîne berîye û di ro ava ye navçê de deşta

Qerejdaxê, Koçer û pir eşîrên mezin li vê derê jiyana xwe berdeham dikin.

Di navça Dêrikê û li gundê Derikê pir eşîr hene. Li navçê Rutî, Abasi, Mahmudî, Salkî, Xidri, Deliki, û Çayî, li gunda bi navê, Sefî, Sorikî, Sarxwanî, Bêreşî, Hamî, Porî, Menda, Metînî, İzolî, Şeyxî, Terkî, û Dewreşekî, heye û giş Kurd in.

Em li avakirina duyemîn binêrin li derdorê çîya û berîya Derikê şaristanek pir kevnare heye, ev şaristaniya di dema şikefta dest pê dike û berdeham dike û digêhêje mîtanî

Akad, Sumer, Pers, Bizans, Roma, Sasanî, Artuk, Med û heya dema 1923yan.

Heyşt taxên navçê hene. Taxa kelê (Taxa rutan), taxa kanîya guzê (Taxa ebassîyan), taxa çîya, (Taxa Fillehan ,cuhu û salkîyan) taxa kanîka biçûk, (Taxa mahmudîya) taxa reza, (Taxa eso emikê), taxa heramiya taxa tilbisim û taxa qetaro. Navça Dêrikê di destpêkê de heya 1923yan de bi Amedê re giredayî bû ji sala 1923 şûn de bûye navça Mêrdîn.

Dêrik sê aliyê wê zinar e pişta xwe daye çiyayê mazî, berê we li wêrenşarê û qoserê ye. Berîya Dêrike ji quntarê çiyayê mazî dest pê dike û her gi bi deştê dadikeve bilindiya xwe wenda dike.

Derik sê alîyê wê zinar e pišta xwe daye çiyayê mazî , berê wê li wêrenşarê û qosere ye. Berrîya Dêrikê ji quntara çiyayê mazî dest pê dike û her gi bi deştê dadikeve bilindiya xwe wenda dike. Li ser milê çepê sînora û erdê wê digêheje deşta qosere û îklîma wê zivistan û havînan bi dijwarî derbas dibe. Palê bervaren çiyayê mazî bi piranî dar-û-deviyê berî û mazîna e . Di van salên dawî her gi diçe dar û devîye wê zêdetir dibe. Li berîya Dêrikê her çiqas cihê keraç hebî erdê bereket pirtir e.

Li va erd na wek genim, ceh,nisk û nok tê çandin lê belê li Dêrikê ê pir bi nav û deng zeytûn e. Li navçe nêzî milyon darê zeytûna dide heye. Zeytûnê herî baş cinsê bi navê "Xilxalî"ye. Piştî van saliye dawiyê hin bin gav û pêngavên li mintiqayê çêbûn û gelek bir hatin kolan çandina weke pembo,garis,kuncî û bîstanê avî zêdetir bû. Li erdê şehar û heta palên qerejdaxê ji çiltuka birincê tê çandin. Ji xendî wan tiştina şûn de rêzên tirî, bahçeyen hijîra, darê hinara, mişmiş û gûz û ji her cureyê fêkî pêk tên.

Debara kesên li nava bajêr rûdinî li ser deman û cenaniya rêz zeytûn û beşekî biçûk dikandarî û bazirganiyê mijûl dibe. Debara gundiye li hêla çiya rûdinî li ser xwedîkirina pez hejik û ezingan e, ê li berîye ji li ser çandinî û zireetê ye. Ji xendî zireete tişteki bê kirin tune ye.

Di dîroka mêrdin de kîjan devleta û kîjan şaristaniya li ser mêrdin hukum kiribe Derik jî jixwe ketiye bin hukumdariya wan. Haya demek nêzîk ji qismek mezin ji rûniştvanên Dêrikê Ermenî bûn. Di van salên dawî de ji ber sedemên aborî civakî û siyasî Ermeniyên Dêrike ber bi Stenbolê,Sûrî Ewrûpa û Emerîka koç kirin. Ve gavê yek malbatê wan li dêrikê maye.

Di dema xwe de sennetkarî di destê ermeniyên de bû, di dêrikê bahsa 5 dêran dike yek ji van dêran yê dîrokî "Dêra Sor"e (Surp Kevork) ku li ser navê ermeniyên maye. Dêrik ji hêla av û çem û kaniyan dewlemendê heremê ye. Piraniyan çema

zivistanan der dibe û havînan dimiçike, çemê xabê, çemê şêbê,çemê zorava, û çemê circibê û kidaba kulêbe hin ji wan çeman e. Ji xendî wan çeman jî hin gol û barajên ji bona avdanê bi navê Kunreş, Subetan,Qurixî û sepnat ê, ku ji terefê dewletê hatinen çekirin. Kaniyê di navçe de kaniya kulêbe, kaniya guze kaniya buçûk û kaniya misrikê, kanîya paan e, Dêrik bi ser sînora Şemrex, Qoser, Sere Kaniyê û Wêranşarê ye. Rû pîvana Dêrikê 1397 km kare ye 71 gund û 91 mezra heye. Lê berk û statuya gunda hat guherandin bûne tax, bî gîştî hejmara navçe 61.200 e.

Raqîma dêrikê 780 metre ye û bilindahiya çiyayên wê 1500 metreyî derbas nake. Çiyayê wê bi navê çiyayê mazî tê bi nav kirin. Dêrik bi beriya xwe li ser sînora deşta heranê ku heta dighe erdên Nisêbînê ye. Berîya Dêrike bi kevîrê şehar in. Girqijotên ji berî dirokê de teqiyane û wan derdora belav bûne. Vê gavê ji wan qirqijotan maddeya ku bi navê "klinker" e û di çêkirina çimento de wek haven tê bikaranin û derdikeve.

Navça Dêrikê di warê siyasî û edebî pir nivîskar û rewşenbîr lê mezin bûye. Wek mele Hesên Tawikî, Melle Eskender kazîm, Seydayê Cigerxwîn, (seydayê cigerxwîn li dêrikê li cem seydayê mele eskender şagirtî kiriye.) û wek bûka derikya Eyşe Şan. Lê belê ên li Dêrikê xwedê daye wek Reşîdê kurdî,Qedrîcan, Edîp Qarahan û wek rewşenbîrê ne navdar Ezîzê Biro, Mecîto, Ahmedê Cima, Eliyê Sitika. Ên mîn navê wan nenîvîsandiye nêzî pêncî nivîskar û hunermendê xwedî behrem û xelatgirtî ye heye.

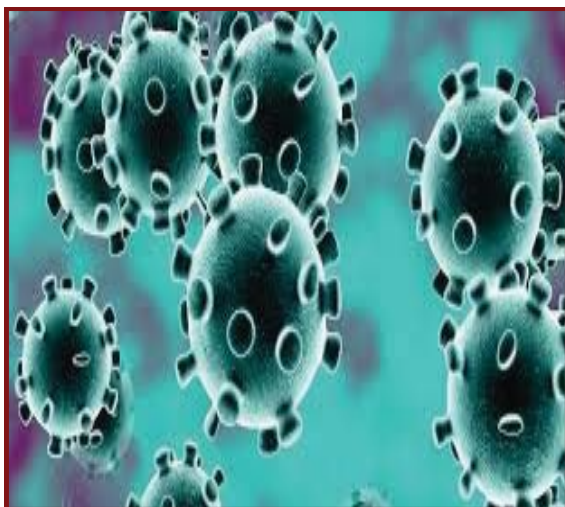
Di warê siyasî de gava herî mezin ku li Dêrikê mezirandina "Kurt Kulubi"ye. Lê belê mirovê "Kurt Qulubi" damezirand giş hat girtin an dadgeha mezin daliqandin ji mirovê qulebe xwest. Wek bi navê Heci Seydî û di dema şerê şêx seîd de wek bi navê Mecîto. Li navçe dîroka şaredariyê di sala 1874an de dest pê dike. Berê navê wê mahfel û paşî bi navê "Xelqebî "berdewam dike. Di sala 1926an de bû "Şaredarî."

Rolê Edebiyatê Li Ser Demê Koronayê

Elind Mizûrî

Koron (covid 19) ew peşîka hemû cîhan hejandî û bûye reşeyek bo hemî mirovan, îro cîhan hemî weke zîndenekê lê kirye, lewra ev serdeme dê bîte qonaxek taybet di hemû beyav û sikterên jîyanê de, her weha dibe werçerxanek di beyavên wêjeyî edebiyatê de, çimkî edebiyat beşek herî mezin e di jîyana xelkî de û eger ne jî egerê vederbendbûna xelkî di malan de, dibe hander ku xelkekê xwendevan zêdetir penayê bibe ber xwandinê û zêdetir nêzîkî pertûkan dibin û bi taybetî nivîskar û rewşenbîr.

Ev qonaxe dibe westgehek edebî wêjeyî û dê cêwaziya xwe hebît ji her qonaxek dî, ger bibînîn yan hest pê bikeyn rêjek mezin ji nivîskaran mijûlî nivîsînê bûne, heya niha di karim bibêjim ku hîjmarek berhemên edebî wêjeyî hatine nivîsîn ku taybetmendîya vê qonaxê pêve diyar e û zorbeya herî mezin li ser barûdoxê îro yê peşîka koronayê ye û rêjeya mezintir helbest bûye, çonke helbest asantirîn rêka derbirînê ye di her kawdanekî de ji her mijareke dî ya edebî, ji ber wê êkê helbest bûye dergehê şîret û amojgaryan û hişyarkirna xelkî li ser metirsiya peşîka koronayê ya ku bûye egerê jêk dorbûn û veqetyan û vederbendbûna wan.

Her wesa ger li ser stranê jî birawestîn hindîke helbeste stûna serekî ya stranê ye û çendîn stran hatine dirûstkirin ev çende jî bûye hokar ku helbest di wê berfirehiyê de bi bihête dîtî çî helbest mîna be yan ya biçûkan be, çonke îro peyama her dû rengan êk peyama bûye û her weha gotarê jî rolê xwe dîtiye, lê goman nîne ku mijarên dî yên wêjeyî jî dê diyar bin wek çîrok û roman û pexşan, lê çimkî ew zêdetir pêdivî bi dirîştîna û demî karîkteran e, ji ber wê êkê demek dirêjtir divêtin.

DI KULTURA KURDÎ DE KOFÎ

Hüsamettin TURAN

Li ba jinên Kurd, gellek babetên girêdanê hene. Em dê tene li ser kofiyê bisekinin. Kofi perçekinceke Kurdî ya neteweyî ku taybetî ji bo jinên Kurd e. Xweşikî û masûmîya jinan îfade dike. Serê jinan piranî bi rengên zer, sor û kesk tîn xemilandin.

Kurdistanîbûnê herî zede ev reng îfade dikin. Kofi, perçekinceke jinan e ku bi hezaran sal in wekî aksesûar tê bikaranîn. Çêkirina kofi weha ye: Kofi di textê hunandinê ku ji re “elbik” tê gotin tê hunandin û di nav wê de qedîfeya ku dişibe qûmê hey. Perçeyên bi reng wekî heft guliyan por bi kofiyê tîn girêdan.

Herweha li her kofiyê nîv-zêr tîn pêvekirin. Li gorî rewşa malbatan li hin kofiyên 24 zêr tîn pêvekirin. Hinek jî ji vê hejmarê kêman zede ne. Li Kurdistanê kofi herî zede ji aliye jin, keçen ciwan û meran ve tê bikaranîn. Berê piranîya jinên Kurdan kofi bikar danîn.

Hin jinên ciwan li ser kofiyê çarçef jî bikar tînin. Jin û keçên ku tene kofi bê çarçef bikar tînin jî hene.

Jinên îxtiyar kofiyên bê çarçef bikar tînin. Lê herêma Serhedê li Kurdistana Bakur, beravajiyê vê ye. Jin berê çarçef li xwe dikin û kofiyê jî li ser çarçefê gire didin.

Li bajaran an jî li riyên wexta mirov jinên bi kofi dibine, ji kofi û kincên wan mirov dikare texmîn bike ku ew ji kuderê ne. Ji kîjan eşîrê ne jî tê texmînkirin. Kofi û kincên jinên eşîretên Kurd li Kurdistanê ji hev cuda ne. Aksesûar ji kîjan malbatê hatîne nişan didin. Li Kurdistanê motifên kofiyên li herêman cuda ne, ji ber vê jî em dikarin wan li gorî herîman kategorîze bikin.

Mînak: Herêmên wekî Dêrsim, Serhed, Colemêrg (Hekarî), Koçgirî, Amed, Behdînan, Xerzan, Bişêrî, Çikakî, Erdelan, Hewreman, Deşta Berrîyê, Toran nuha jî tîn binavkirin.

Di lêkolînên kulturîyên di derbarê folklorê Kurdî de divê ev herêmên cuda bîn analîzkirin, ji ber ku her herêm xwediyê motîfa taybetî ye, wekî mînak Adiyaman, Sîvas, Mereş, Meletî, Erzincan, Erzurum, Dêrsim, Agirî, Wan, Betlis,

Mûş. Taybetî jî jinên Colemêrgê kofi bikar tînin.

Li bakur û başûrê Kurdistana Bakur taybetî jî jinên extiyar kofi bikar tînin. Jinên zewicî ku kofi bikar tînin, sîngê wan girtî ye lê bi reng e. Li ba keçikan girêdana serî bi reng e, lê sîngê wan vekirî ye. Ev tê wê maneyê ku ew keçen ezeb in. Jinên zewicî û ezeb ji ber vê yeke kofiyên cuda bikar tînin. Îro ji ber bajarvanî û modernîteyê ev edet asîmîle bûne. Êdî şuna kofiyên, leçek û çît girtine.

Tiştên ku ji zaroktîya min tîn bîra min jinan kofi piştî nîşanê gire didan. Berê wê ya serê wan vekirî bû yan jî bi çît digirtin. Maneya wê ev e: Ev kes dergîstiya hinekan e. Bi vê, rê li ber tacîzan jî dihat girtin. Bi gotineke din li ba Kurdan kofi ji keçikî derbasbûna jinbûnê ye. Ev jî bi dergîstîbûnê dest pê dikir. Ev dihat wê maneyê ku ew dê êdî ji hinekên din re nebûya jin. Di derbarê meran de baş nayê bîra min, lê li ba meran ew zûtir dest pê dikir. Ev sosyolojîya Kurdan jî nişan dide. Kofi li hin herîman ji keçê tî hunandin.

Li ser wê jî şar tî girêdan. Jinan, zêr û zîvê xwe yê herî girîng li pêşîya kofiyê gire didan. Biskên xwe bi awayekî gulî dikirin û li nêzî guhan bin kitayê dihatin girêdan. Kitan di bin çenge de beşê sîngê dixemilandin. Li gorî rewşa aborîya malbatê kalîte û şiklê kofi dikaribûn cuda be. Jinan piştî emrekê kofi ji sere xwe danîn, ji ber ku keçê wekî qûm giranî çê dike û rê li ber serêşê vedike. Lê dîsa jî hin jinên aristokrat heta mirinê jî kofi bikar danîn. Yê kofi derdixistin jî, çît bikar danîn ku ew jî carnî dibûn sebebê serêşê.

Îro li Kurdistanê kofi zede nayê bikaranîn, lê li hin herêman hîn jî hene.

Hêvî dikim ku li Kurdistaneke ku bîngeha xwe ya taybet û azad temam kiribe, bi beşdarîya kesên ku dile xwe dane folklorê dezgeheke aksesûarê ya Kurdistanê ava bibe. Dikare bi rîya dezgehên weha dewlemendîya folklorê Kurdistanê derkeve holê.

BIHARÎSTAN

*Biharîstana min
Biharîstana welatê min
Her deverên te bûye gul û gulîstan
Li rûyê te xwezayî şîn bûye
Mêrg û çîmen vebûne
Her alî kulîlkên reng bi reng
Gul û nêrgiz şîn bûne
Li her deşt û newalan
Li her rûbar û berpalan
Baxê lalezeran hatine raxistin
Sor dikin wek xwîna Cangoriyan
Kaniyên kena derbûne
Delav delav co bi co
Wek rûyê dîlber û gulşenan
Her alî ve jê evîn diherike
Xwisîya şevê li ser gerdanê te
Bilqok bilqok dibiriqî
Meya eşqê diciviya
Li nav xalên bin guharan
Ez ê xwe bavêjim meyxana dile te
Bang bikim li saqî*

*Qedehek mey bîne ji xunava
gerdenê*

*Vexwim avjîna qedîm bimînim li
jînê*

Li ser rûyê vê dinyê.

Biharîstana min

Stêrk ji ezmanê çavê te dibarîn

Hîv ji şerma rûyê te çûbû ava

Roj li hember bedewiya te

Zer dibû weke şimayê diheliya

Bayê qederê serxweş bibû

Çerxa felekê şikiya bû

Çendik û çend milûk û şahînsah

Textê wan wergeriyan

Û taca serê wan ketîbû

Çend hezar alem hatin

Jiyan li ser parzemîna te û çûn

*Çiqas dem borîn çiqas qîrne
derbas bûn*

Tenê Yezdan ma qedîm

*Yek jî tu yê qedîm bimîni heta
dawîya dinê*

Baharîstana min..!

SEYFEDÎNÊ WELEKORÎ

Gula Ermenî (Gula Keşe)

Evîniya Stranê

NARÎN OMER

Dîroka me Kurdan bi kesên afrêner û cûdawaz di hemî zeviyên jiyân û bexçeyên wê de dewlemend e. Huner û dengbêjî ji wê dewlemendiyê ne.

Huner çiqilekî herî girîng û balkêş e. Em navê gelek hunermend û dengbêjên dilsoz û jêhatî dibînin, lê mixabin gelek ji wan nemaze yên jin hin windayî û hin jî veşartî mane. Hêvîdar im ku karibim çirûskên ronahiyê li ser wan vêxînim.

Gula Ermenî yan Gula Keşe li sedsala nozdehan yek ji wan dengbêj û hunermendên bi cûdawaziya xwe û bi deng û nazikiya hestan navdar e. Navê wê bi navê dengbêjê navdar “Evdalê Zeynikê” ve hate girêdan.

Çîroka Gula Ermenî û Evdalê Zeynikê:

Du çîrok li ser evîniya wan hene. Tê gotin Evdal Zeynikê li gundê Gula Ermenî ahenga

zemawenda malbatekê li dar dixist û ji nişka ve çav li Gulê dikevin. Dilê wî bi çavan re semadar dibe û berê xwe dide xwediye ahingê û wiha diaxive: “Ez hatim li ba we saxlim, nûşincan û hişmend. Dema çavên min li vê keçikê ketin ez berve cîhaneke din şopandim. Bi Xweda ez ji vir naçim eger tu wê ji min re nexwazî”.

Malbat daxwza Ebdêl napejirîne. Lê Evdal bêzar namîne û zanîbû yê bi dengê xwe yê ku çiya dihejîne dê derbasî dil û hişê Gulê bibe. Ew û Gulê di şevbihêrkeke binav û deng de li hev dicivin û distirînin. Gul ji dil û çan jê hez dike û şahiya şûkirina wan li hemî hêlên Kurdan deng dide.

- Çîroka duyem: Tê gotin ku Gul jî hezkirina xwe ji Evdêl re eşkere dike û jê dixwaze ku bibe hevjinê wî. Lê Evdal razî nabe, ji ber ku ew hevjinê bû, yan din Gul ne ji ola wî bû. Ji aliyekî din vet ê gotin ku malbata Gulê erê nekir. Ji ber ku Ebdal bi jinê bû û ne ji ola wan bû.

Çîrok çî dibe bila bibe, lê ya girîng ew e ku navê wan di dîroka çanda Kurdî de hatiye xemilandin û çîroka evîniya wan wek du evîndarên yekcan û yekdil hatiye nîşandan. Dibêjin ku Gulê jineke rind, zanyar û vîndar bû. Lewma di civakê de cihê rêz û rûmetê bû.

Gul hestnazik û peyvxeş bû. Dengê wê mîna solafên Kurdistanê zela û bi pêl bû. Dikarî bi demjimêran dengbêjî bidomanda. Evdalêl tu dengbêj li hember xwe nedidîtin ku wek wî bistirên, lê Gulê ev yek kir. Sê roj û sê şevan û hin jî dibêjin heft roj û heft şevan li hev li beramberî Evdêl stira.

Jidayîbûna Gul: Mixabin li ser jidayîkbûn û kobûna dawî ya Gulê zanyariyên durust neketin ber destên min. Lê rêzdar Mihemedê Ozon dibêje: “Dema Gulê û Evdêl hev nas kirin, Gul pazdehsalî bû û Evdal sihsalî bû.”

Eger Evdal di navbera slên “1913 - 1800” î de jiyaye, helbet Gul jî di sedsala “19” an de jiyaye û çûye ser dilovaniya xwe. Tu zanarên diyar dikin ku Gul temenekî dirêj jiyaye neketin ber destên min.

Gula Ermenî ji gundê “Xamûrê” bû. Tevlî ku Gul ne Kurd bû, lê dimîne findek ji findên hunera Kurdî. Belê evîni dikare hemî tiştan vajî hev bike û ji nemanê çiraxên hebûnê vede û ronî bike.

Silav û aramî li giyanê dengbêja evîndar Gula Ermenî re.

1. - Ev çîrok di Romana nivîser û romannivîs Mihemedê Ozon de hatiya gotin.

*-Gula Ermenî, tîrêja yekemîn e ji pirtûka min yan bi navê "Tîrêjen vejînê" ye. Pirtûk li ser 18 Stranbêj û dengbêjen jin hatiye amadekirin û çapikirin di çapxaneyê SerSera de bi rêveberiya Dr. Beşar Mistefa. Berlîn, Elmanya.

Hesenê Metê, Nivîskarê Deryaya Ramanan

Mehmed Dehsiwar

Nivîskarê bi nav û deng Hesenê Metê, ku yek ji nivîskarên herî berhemdar e, di sala 1957ê de li bajarê kevn Erxenê hatîye dinyayê. Piştî cûntaya leşkerî ya sala 1980ê wî jî mîna gelek sîyasetmedarên kurd dev ji welatê xwe berda û li paytexta Swêdê Stockholm bi cî bû. Hê di salên destpêka penaberîya xwe de dest bi xebata nivîskarî û wergerîyê kir û di nav salan de bû yek ji nivîskarên herî berhemdar û hezkirî.

Hesen tevî ku nivîskarên bi nav û deng ên mîna Puşkîn, Dostoyevskî, Tjechov û Tunström wergerand kurdî jî, di eslê xwe de nivîskarê çîrok/novel û kurteçîrokan e. Ew bi zimanekî xweş û hêsa xwendevan di nav çîrokên xwe de dixeriqîne û mîna mirîdekî şêxan li pey xwe kaş dike. Dema mirov dest pê dike û dixwîne jî, ta ku mirov bi dawî neyne pirtûkê ji destê xwe bernade.

Naverokên pirtûkên wî têkel bin jî, şik tune ye ku giraniya naveroka berhemên wî civakî û fîlozofîk in. Wî di destpêka nivîskarîya xwe de giranî da kurteçîrokan û ji her awayî ve lê serdest e. Bi zimanê xwe yê hêsan û herikbar ew xwendevanên xwe bi xwe re di çîrokên xwe de lal û bêzar dike. Xwendevan pê re carê digirî, carê dikene û carê jî difikire.

Hejmara berhemên wî gelek in û kurteçîroka wî ya pêşîn Ardû hê di sala 1990ê de hate weşandin. Sala piştî wê Smîrnoff derket. Novela pêşîn Labîrenta cinan yek ji bêtirîn pirûka kurdî ye ku hatîye xwendin û li ser hatîye nirxandin, di sala 1994ê de derket. Epîlog di sala 1988ê û Tofan jî du sal pişt re

hate weşandin. Gername ku tê de behsa gera xwe ya Kurdistanê dike, di sala 2005ê de weşîya. Gotinên gunehkar di sala 2008 û Îşev jî salek piştî wê gihîşt xwendevanan. Novela Li Dêrê du sal pişt re û Pêsrên dayê jî di sala 2003ê de derçûn. Piştî çend salan novela wî ya bi navê Hevsar di sala 2018ê de hate weşandin. Gelek ji van pirtûkan bi tirkî, erebî û swêdî jî hatine wergerandin. Ez ê hewil bidim ku li ser xebat û berhemên wî çend gotinan bînim ziman.

Hêvî dikim ku ez ê bikaribim bi van rêzan hunera wêjeya Hesenê Metê bi xwendevanan bidim hezkirin.

Di çîroka Îşev û çîroka dawîn de nivîskarekî ku hewil dide ser nivîskarîye xwe tîne ziman. Çendî ku nivîskarê çîrokê hewil dide jî, di nivîsandinê de zehmetî dikşîne û bêjeyên ku dixwaze nikare bîne zimên. Ew ji hêlekê ve li ser difikire û ji hêlekê ve dibihîze ku bi dengêkî nizim û ji kûrî ve derî vedibe. Ew guh nadê vê û wisa dihesibîne ku deng şaş bihîstîye. Ew pê ketîye û hewil dide ku jîyana xwe bîne ziman û binivîse, lê bi ser nakeve. Paşê ew serê xwe di ramanên kûr de bilind dike û wê li hember xwe dibîne; porşehkirî û bi bedewîya xwe lê dinêre.

Çend rêz ji Îşev û çîroka dawîn:

”Ez îşev nayê”, ew devliken dibêje. Ew bersiv nade. Ew wisa bawer dike ku wî nebihîstîye û careke din dibêje:

”Min got ez îşev nayê. Ez ê hemû şevê bi Şeytên re bim, pê re kêf bikim û pê re razim.”

Ew bersiv nade, lê ew li benda bersivekê ye. Ew naxwaze têkilî pêwendîyên wê û Şeytan bibe, lê ji bo ku gotinên wê bi dawî werin dipirse: "Û paşê?..."

"Paşê ..." ew dubare dike, lê nikare bersivê bide. Ti peyv nayên bîra wê. Û hingê ew peyva dawî ya serpehatîyên xwe dinivîse: "Paşê..."

Paşê ew fêhm dike ku çîroka wî dê qet bi dawî neyê. Her mîna ku dawîya jîyanê nayê û bi hevdu re nayê girêdanê.

Hesenê Metê pirê caran îronî dike û ji xwendevan re behra ramanan dihêle. Dixwaze xwendevan di serê xwe de hebekî bifikire û bide pey yan jî beşdarî bike.

Tenêti yek ji babeta ku nivîskar car bi car lê vedigere. Her wiha dojeh û evîn; bêtirîn evîna platonîk û azad. Gelek tiştên ku ew di çîrokên xwe de tîne ziman tabû ne û dikare serê xwendevan têkel bike. Ji ber wê ye ku Xwedê û Şeytan di gelek çîrokên wî de cî digirin. Ew evîna xwe bi awayekî feylesofî bi Xweda ve girê dide lê her wiha qedere jî bi zanyarî mehkûm dike.

Îronî û ramanên ku Hesen dixwaze bîne ber çavên xwendevanan, ji rastîya jîyanê tîne. Ew li hember tenêti û xweragirtîyê giranî dide pêwîstîya hewcedarîya mirovantîyê û pêwendîyê. Ew van tiştan bi hêsantî dike ku bala mirov dikşîne û rê dide ramyarîyê.

Di Çîroka dawîn de nivîskar evîneke qedexe tîne ziman. Behramê şair dibe evîndarê jineke bîyanî ku navê wê Yelda ye. Ji ber ku ew zewicîye, pêwîst e ku ew evîna xwe veşartî bihêlin. Piştî ku jina wî pê dihise û zorî didê, Behram soz û bext dide ku dev jê berde. Lê piştî ku Behram dev ji Yeldayê berdide, bi nexweşîneke giran dikeve. Herdu evîna xwe di hundirê xwe de vedişêrin û ji hevdu vediqetin da ku malbata Behram parçe nebe.

Behram ji ber nexweşîneke dixin nexweşxaneyê û jina wî dibîne ku mêrê wê roj bi roj ber bi mirinê ve diçe. Ew tavilê tê

digihîje ku mêrê wê ji ber evîna Yeldayê nexweş ketîye û dike bimire. Jina wî paşê ti çareserîyê nabîne û nameyekê ji Yeldayê re dişîne ku were û di salên dawî de li ba wî bimîne, pê re bijî. Tevî ku dilê wê pê pir diêşê jî, naxwaze mêrê wê di rojên xwe yê dawîn de bêyî evîna xwe bimîne.

Rojeke dema ku Behram çavên xwe vedike û dibîne ku Yelda ber bi derî ve tê, ew difikire ku ew êdî mirîye û li behîstê gihîştîye Yeldayê. Yelda jê re bi zimanekî şêrîn behsa nameya jina wî dike û alîkarî dike ku Behram bi ser xwe ve were.

Behram tevî evîndara xwe li hember penceşêrê û mirinê tokoşîn dide û di dawîyê de bi ser dikeve. Doktor bi xwe jî heyirî dimînin ku Behram baş bûye.

Piştî ku ji nexweşxaneyê derdikevin, herdu bi hevdu re diçin mala Behram. Jina wî ji nişka ve dibîne ku mêrê wê di gel qehpîka Yelda tê malê, nizane ka ku bigirî an jî bikene. Bêyî ku tiştêkî bêje, derî ji wan re vedike. Ew her wiha çay û kulîçe jî datîne ber wan, lê ne berê xwe dide jinikê û ne jî pê re diaxive. Ew di vir de dixwaze bandora evîne û nakokîyên wê bi awayekî xweser û guhertî bîne ber çavan.

Çîrok bi serê xwe ne çîrokeke yekane û bêhempa ye, lê ew bi awayekî wisa xweş û bêjeyên wisa guhertî hatîye hunandin ku mirov pir jê hez dike. Stîla ku ew dinivîse mirov bi xwe ve girê dide û dide fikirandin. Tevî ku ev çîrok bi tenê çend rûpel in jî, mirov wisa bawer dike ku mirov pirtûkeke qalind xwendîye. Jixwe Hesenê Metê jî mirov bi vî awayî dixê bin bandora edebîyata xwe.

Hesenê Metê bê şik yek ji wan nivîskarê herî bi bandor e û wisa jî xweş û bi çêj dinivîse. Ew ji kûrahîya dilê xwe dinivîse û di serê xwendevanan de pirsên nû û piralî vedike. Çi mixabin ku xwendevanên zimanê kurdî kêr in, lê heke wî bi zimanekî bîyanî binivîsanda, ew ê teqez bibûya yek ji nivîskarên herî navdar ên cîhanê.

Peyvin Ku Ajalvanên Xorasanî Bi Kar Tînin

Peyam Xorasanî

Her kesî ku kurdan nas bike peyvendiye wan ser ajalan jî dizane ku xwediye çandek bingehî ne , ji ber vê yekê ku bo hemû qesmen ajalan peyveke taybet di nav zimanê kurdî de çêbûye.

Lê ji ber vê peyvên ser ajalvanî li Xorasanê zêde neguheriye û esla xwe dagirtiye. Min hinek peyv ser ajalvaniyên Xorasanê amade kiriye lê hîn jî zêde peyv hene ku mixabin dem çê nîne ku hemî binivîsim.

Heywan

Perende/firinde

Mirîşk

Dîk

çêlik : zarokê mirîşkan

elok

pûndik

dewar

Pez

mî/mih

pezkovî

pez qer

pezê sor

pezê sîs : pezê spî

pezê beş

pezê qemer : pezê esmer en rengtarî

pezê beş

pezê qerqaş

pezê serireş

pezê serisîs

Beran

Berx

kavir

Berindîr : berxên mê 1 ta 2 salî

xanberindîr : mihê 2 ta 3 salî

berindir : berxên nêr 1 ta 2 salî

Hogeç : beranê çarsalî

Bizin

Kar

Bizina çûr : bizina bi tiftik

Nêrî : bizinê nêr

Karik : karên hûr

Gîsk : karên 6 meh heta 1 salî

Tiştûr : bizinên 1 ta 2 salî

Bizaştir : bizinên mê 2 ta 3 salî

Hevûrî : bizinên nêr 2 ta 3 salî
 Qertenêrî : bizinên nêr ku kal bûye
 Kerî
 Sexel : keriyê berx û karan
 Dirûf/dirîv : teto an nîşan kirin
 Hevrîng : meqesên gir (bi taybetî bo
 birrîna hiriya mihan)
 Berxbir : kesên ki hirî berxê dibire
 Berxşo : kesên ku berxê piştî hirî birîn dişo
 Bêrî : cihê ku mih an bizinan didoşe
 Dotin/dohtin
 Dûw/dûv
 Daw : beranê bi daw
 Boç/boçik/doçik
 Koz : kom kirina ajalan
 Xesandin/gon kişandin : Exte kirin
 Gom : xaniyê ku pezî yan dewaran yan
 naxiran an pêrehan
 Ga : Ga nêr
 Canege : Ga ciwan
 Mange : Ga mê
 golik : çêlên yan gayên hê biçûk
 nogin : çêla êdî ne golik û baqole ye lê hê
 nehatiye jiyê zanê

Leş

Gan : gandîl
 cîcîk : gupika memikê
 kezeb : cegera spî
 çîger : cegera reş
 pizdan : hevalzarok

zêdan : rehm
 Gurçî : gurçik
 şîlaf : şîrdan(jê meya bo penêrê îstefade
 dikin)
 fatik
 Hûr : ûr
 stû/uskor
 Rûvî zirav
 Qirtik
 Herî : hirî

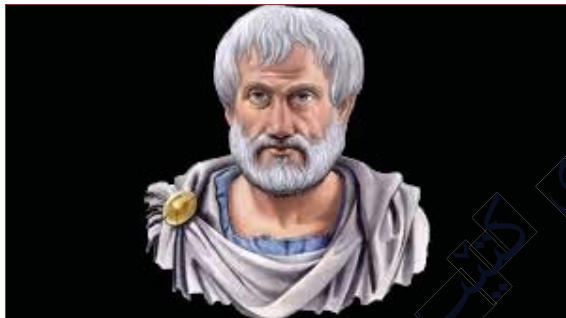
Nexweşî

Qolinc : zikêşa
 zerik/zerdî : nexweşîya Jaundice
 nexwşîya reş : Anthrax , hebreş , hebreşk ,
 tebe , hebxurî , şerb , şêrpençe
 Mûmar : nexweşîya Intestinal worm
 Gurî : nexwşîya gurî bûn
 piftik : nexwşîya Blisters
 Kunêr : pizrik,pizirûk,xişrûk, zirpik, pizrik,
 niqteyên sor yên dikevin leşî
 Ta : agirê ku jiber nexweşîye dikeve leşê
 Gahnreşk : nexweşîya guhan
 kurmî : nexwşîya ku leş kurmî dibe
 keplek : nexwşîya ku ceger kepekî dibe
 Nexwşîya tebeqê : Picorna virus
 nexwşîya sil : TB disease , nexweşîtek
 zûxavî ku pircaran mirov dikuje
 Nexwşîya Yaman : nexweşîya Glanders ,
 sîrace (nesaxiya ku navbera însan û
 hespane)

Bextewarî, Hevaltî, Trajedî û Huner di Ramanên Arîstotalesî de

Alî Gurdilî

Arîstotales, B.Z. di sala 384an de, li Madedonyayê ku wê demê Qraltiya Yewnana Kevnare bû, hatiye dinyayê. Bavê wî, doktorekî qraltiyê bûye. Tê zanîn ku piştî demekê Arîstotales wekî hosta û feylesof hatiye nasîn û hêdî hêdî bûye feylesofekî xwedîbandûr. Karê wî ê pêşîn û girîng, mamostetiya taybet a Skenderê Duquloç bûye, ku piştî Skendêr bi armanca keşfa dinyayê ketiye rê. Arîstotales, piştî demekê berê xwe daye Atînayê û bi Platon re xebitî ye, lêbelê li wir jî namaye û rêya xwe berdewam kiriye. Bi navê 'Lîseyê' (The Laciium) dibistaneke piçûk damezrandîye, ku lîseyên fransî îro jî bi vî navî tên nasîn.

ARÎSTOTALES

Arîstotales dema dipeyîviya yan bi yekî re dikete mînaqeseyê, rûnedinişt û digeriya û ji şopgerên xwe re, digo 'peripatetics', yanî digo 'gerok'. Pirraniya kitêbên wî, notên wî yên dersdariyê bûn. Tiştê ku herdem jê şaş û ecêbmayî maye, xebîtîna dinyayê û nesneyên xwezayî bûne û loma jî, gelekî di bin bandûra wan de maye.

Pirsên mîna 'Varikek, di hêkê de çawa mezin dibe?', 'Masiya mirekebê, mirekebê çawa çêdike?', 'Cactus, çima tenê li deverekê

hêsîn tê?' û a herî girîng jî, 'Jiyana mirovan çawa û bi çi hawî, dikare baştir bibe û bi pêş bikeve?' ji bo wî gelekî girîng bûn. Felsefe, ji bo Arîstotales zanîniya pratîkî bû. Loma jî, bersiva gelek pirsên girîng daye.

Yek: Tiştê ku mirovan bextewar dike çi ye gelo? Di 'Etîka Nikamakhos'ê de, hewl daye xwe ku wan faktorên ku bandûrê li jiyandî mirovî dîkin, raxe holê. Dibêje ku temamiya mirovên serkeftî, xwediyê hinek wesfên diyar in û xwediyê hinek fazîleta ne. Li gor dîtina wî, divabû em jî têbigihêjine wan wesfan, bibin xwediyê wan û bikaribin wan vebiguhezine hinek kesên din. Li gor nêrîna Arîstotales, yazdeh erdem hene, ku ew jî ev in: wêrekî, maqûlî, azadî, bêhempatî, gewretî, anor, sebir, rastgotî, jîrîtî, hişmendî û nefsbîçûkî.

Arîstotales têdigihêjê ku hemû erdem, di navbera du mezîyetan de cih digrin. Wate, di navbera du wesfên dijraber de ne. Ji vê têgihîştinê dide rê û dibêje 'Rêya Navînî'. Mesela di kitêba duyem ya li ser etîkê de, behsa kêf û şahiya ji hedê xwe zêde û bêhtengiyê dike. Li gor nêrîna wî; axêveriya baş, kilîda jiyaneke baş e. Ji ber vê yekê jî, li rê û rêgehên axêveriya baş vedikole.

Li gor nêrîna wî; hinek mirov, bi ser nakevin. Çimkî ne esprîtuêl in. Ev rewş jî, bêhna mirovan teng dike û dibe sebebê, aciziyê. Di rewşekê wiha de jî, dê behsa miroveke ku bi kêrî tu tiştî nayê, xeydok e û bi kêrî têkilî û danûstandina sosyal nayê, bê kirin. Lêbelê kesên din, yarî û henekan wekî rê û rêgeheke bikar tînin. Palyaçoyek, li hemberî henekekî nikare li ber xwe bide. Rêzê ji kesî re nagre û dibe sebebê ken û tîqetîqê. Û gelek gotinên ku hinek nikarin xeyala wan jî bikin, dike.

Mirovê xwedîferdem, li vir emelê zêrînî ye. Hişmend e, lêbelê kubar e. Arîstotales tabloya temamiya erdeman, di lewnê emelan de amade kiriye, ku bi rastî ev xebat hêjayî pesinandinê ye. Gotiye ku wiha zû bi zû, em nikarin tevgerên xwe biguherînin. Lêbelê, guherîn pêkan e. Li gor nêrîna wî; başî, encameke kurmên (hînbûnî, habit) mirovî ye. Lewma jî, jê re wext, wêrekî û fersenda kirinê, divê. Dîsa li gor dîtina feylesof; mirovên ku ne dilpak (xwedîferdem) in, ew ne mirovên xirab in; lêbelê, mirovên bêsiûd in. Loma jî tiştê ku pêdiviya wan pê heye, ne şermezarî yan heps e. Pêdiviya wan, bi perwerdehî û mamosteyên, baş heye.

Dido: Huner ji bo çi heye? Di zemanê Arîstotalesî de hunera herî xwedîbandûr, trajedî bûye. Wê demê, Atînayî di mihricanên gel de li şanogehên mezin, li şanoyên xwîndar û tirsdar, temaşe dikirin. Aeschylus, Epirides û Sophocles, wê demê şairên targedyayê yên navdar bûn. Arîstotales, 'kitêba, gelo meriv çawa dikare şanoyên baş binivîsîne?' nivîsandiye: 'Poetika'. Di kitêbê de, zanînen giranbiha hene. Mesela gotiye ku di dema tengasiya lehengan de, hay ji 'poipetia'yê hebin û bikar bînin. Di keştiya Tîtanîk'ê de, Leonardo di Caprio û Kate Winslet'ê bi hev re ne (spehî). Lêbelê, keştî li çiyayê qeşayê dikeve (hêwilnak). Anagnosis, demekê ronahîdar e ku leheng têdigihêje trajediya jiyana xwe.

Trajedî, ji bo çi ye? Çima hewqas mirov têne cem hev û serboriyên hêwilnak yên lehengekî protogoist temaşe dikin? Ji bo têgihîştina vê rewşê, em dikarin behsa Oidipusî bikin, ku bi şaşîti bavê xwe kuştîye û piştî jî, bi diya xwe re zewicîye. Piştî ku têdigihêje çewtiya xwe, poşman dibe, çavên xwe derdixê û xwe kor dike.

Li gor nêrîna Arîstotales, ev yek 'catharsis' e. Catharsis, ji xirabiyan destûştin e. Di vê rewşê de, divê em behsa pakijkirina hestên xwe bikin. Bi taybetî jî, sergêjiya li der û dora, hesta tirs û dilşewatiyê. Li vir, hinek arîşeyên xwezayî xwiya dikin: dema lazim dibe, em bi dilşewatî tevnagerin û meyla me, li ser tirsên ecêb û hêwilnak e. Trajedî, tîne bîra me ku bûyerên xirab, dikarin werin serê me jî. Zelzele yan leqîneke hêdîka jî, dikare jiyana me bi tamamî serobino bike. Ji bo vê yekê jî, li hemberî mirovên ku dibine sebebê encamên xirab, divê em bi dilşewatî tevbigerin û ne bêrehm bin. Pêdivî pê heye ku ev rastiyên girîng, bi awayekî hevpar (collective)

û li ser bingeheke secular, werin fêrkirin. Li gor nêrîna feylesof, erka hunerê ew e ku rastiyên jiyane herdem bîne bîra me û wan, di hişê me de bihêle.

Sisê: Heval ji bo çi ne? Di kitêba 8 û 9 a 'Efîka Nikamakhos'ê de behsa sê hevaltîyên cihêreng dike: A yekem, hevaliya kêf û şahîniyê ye. A duyem, hevnasiya stratejîk e. Ev herdu hevaltî jî, heta ku avantajê hevalan hebe, hevaltî berdewam dike. A dawîn jî, hevaltîya rast û dirist e û a rastîn jî, ev e. Di hevaltîya rastîn de, dibe ku meriv neşibin hev. Lêbelê, hevaltîya rastîn xemxwarin e. Dêrdê hevalê te ê rastîn, dêrdê te ye. Keyfxweşiya wî, keyfxweşiya te ye û ev yek, li hemberî mirovên din, te xeydok dike. Lêbelê, dibe sebebê hêzdariya te jî. Tu ji sînorên waswas û ramanên xwe, derdikevî. Jiyana yeke din jî, digrî nav jiyana xwe û dilê xwe, fireh dikî. Tu jîrtir, hestnêrm û bêtir alînegir dibî. Erdemên xwe, parve dikî û xuy û xisletên xwe yên xirab, tune dikî. Hevaltî, xwebûnê fêrî meriv dike û beşa herî xweş û geş, a jiyane ye.

Li dinyayeke ku meriv herdem pê mijûl e, raman çawa dikevin serê meriv? Yan jî, meriv çawa dibe xwedîraman? Mîna gelek mirovan, Arîstotales jî di bin bandûra sebebên biserneketina mirovan de mabû. Li çareseriya, vê meseleyê geriyaye. Wê demê li Atînayê biryar, axlebî di civînên aşkere û ayan de, dihatin girtin. Pirranî jî, li Athoratê. Mirov, ji bo belavkirina ramanên xwe yên populêr, diketin pêşbazîyê. Arîstotales, behsa şexs û temaşevanên ku dikevin bin bandûra rewşeke dermantiqî, yan deradetî kiriye û vê dîtina xwe, derbasî ser kaxêz kiriye.

Mirov, vê yekê tehamûl nakin. Ji nîqaşên populêr direvin, lêbelê Arîstotales bêtir dilxwaz e. Hunera retorîkê a ku em niha hê jî bikar tînin, ev e. Arîstotales, ji mirovên xwedîfîkr, dilpak û cidî xwestiye ku li hemberî mirovên ku ne di dereceya wan de ne, bi rehm bin, wan kane bikin û vê yekê fêr bibin. Carinan bêwext, bala mirovan daye ser hinek meseleyan: Divê hûn tîrsa mirovan bibînin û dilê wan, rihet bikin. Divê hûn aliyên hestiyar, a meseleyê jî bibînin. Gelo ma dilê miroveke maye? Ma şerm kiriye? Divê hûn li gor vê yekê tevbigerin. Divê hûn rewşa heyî, veneguherînin rewşeke pêkenînî. Çimkî, mirov herdem bala xwe nadin meriv. Ji bo ku hûn bikaribin ramanên xwe pratîze bikin, dibe ku pêdiviya we bi îzah û mînakan jî hebe.

Çîrokek Li Ser Çîroka 'SOSINÊ'

MERVAN SERHILDAN

Min xwest ku çîrokeke xwe ya neweşandî ji Kovara Bernamegehê re bişînim. Lê fikara ku xwendevanên kovarê bibêjin; “Madem te ev çîrok wek pirtûkekê neweşandiye, ka tu çima raber dikî, ya meriv?” ket ber dilê min. Lewma min çîrokek li ser çîroka bi navê SOSINÊ nivîsand.

Qîzek hebû Li Serhedê bi navê Sosinê, bi reng û rewş; qîzek hebû li Serhedê bajarê Wanê zana, serkan û bîrewer; qîzek hebû li Serhedê bajarê Wanê navçeya Kendavê gêrên çavên wê yên kesk, eniya vekirî, dev û lêvên li hev, biskên zer î zêrînî, bejna dirêj û wecê rengîn, nexşîn û strayî difûriyan ser çavên şênî û maliyan... Sosinek hebû li Kendavê, ji kompleksên ezezî yên tije nêw û elem wê de, pir wê de çûbû. Rindî, xweşikî, xeml û xêl, evînî û heskirina takekesî; tevî kirasê xweecibandinê, bi hevre û bi giştî ji xwe kiribûn; ew badbadokên tije sîx û strî zû de, pir zû de ye ku gelekî li dû xwe hiştibûn. Sosinê “rindiyeke ewqasî narîn, nazenîn û hingivîn diheband ku bi nihêrînekê toz û dûxan ji eynikan radikir; bi awirekê dilê birek xort niqir dikir”. Sibehekê bi ser riyekê diket. Lê wê sibehê, di bin awirên ewqasî henûn de, ji eynika dîrokê re tiştin ji hinavê dil radigihand; bi dizî, bi sondên bext û bi miradên nepenî, di navbera xwe û dîmena di eynika pêş xwe de...

Wê rojê çerxeke cuda digeriya û tiştin diguherîn; xem diguherîn, pêwendî diguherîn, ber û bergî diguherîn; sibeh jî diguherî li ber dilan... Ew Sosina ku dema li ser rê û dirban bi

xemên yekrengî dimeşiya û nas û nenasan li ser xanî û baniyan bi heyraniyeke bejintewandî nîşanî hev didan, veguherî; wê qîzê, xwediya bişirînên heftrengî, taca ku ji top û tevnên nûranî nisilî; îro vê sibehê bi şahidiya eynika zêrî çarenûsa xwe bi sir û razên qedîm ve distra. Kesayeta wekî zad, bi awirên mîrkutî di curmê dilsoziya neteweyî de dikuta; wê sibehê her tişt, her kes, her teyr û teba diguherîn; Sosinê li ser rê û dirbên din, li ser dika heqîqetê nîrx û nexşên bedewiyeke nûjen diafirand...

“Di hinek fitlekên jiyane de dîrok hîs û hestên mirov çiqasî xweş difirkîne, rastî çawa dil dineqîşîne, dinya çi xweş dizîvire dostino. Dem hatibû, qewlê xwe birîbû, biryar wergirtibû; ma rawestan dibû? Rêwiyeke bi rê diket malîno, ma ev bêdengî çi bû? Hûn ê çi bipirsîn zû heyran, bilezînin, keça we Sosin peyarêkek di nav gir û giharên asoyên xwe re vekiriye û dike bi ser rê keve, ma ewqasî bêdengî ne pir e?.. Jixwe li vî welatî dema ku qîzek biryara çarenûsî weha beloq diyar dike, herkes û kûs li bende ne ku beriya ser û cîranan, beriya welatiyan û beriya fitne û fesadan, malbata wê dest lê werde. Herkes li bende ne ku xetimandina rîya heqîqetê, bi destê malbatê be. Herkes li bende ne ku sosinên welêt biçilmisin. Herkes li bende ne ku gul û sosin di bin siya wan de vemirin, biherifin...

Ê de îcar Sosina ku ewqasî bi nav û deng e, Sosina ku gêrên çavên wê ji keska kaliko geştir e, Sosina ku enî vekirî ye, dev û lêv şid û badayî ne, bejna dirêj û wecê rengîn ji bihuştê kişyayî ne, gep û gewrî nexşîn û strayî ne; ew Sosina ku çavkaniya rindî, xweşikî, xeml û xêl, evînî û hestên bîreweriyê ye; ew Sosina ku kîjan xortî dîtiye û ji kê re vegotiye bi êşa dil xistiye; ma dibe heyran, ma dibe ku bi tena serê xwe bi ser rê û dirban keve?..”

Gewrê, di bin çavan re Sosinê dişopîne, bala wê her li ser e, lê her ku Sosinê li hêla wê dinêre, wek zîbeqê awiran direvîne, berê xwe diguherîne. Dixwaze ku rewşê fahm bike. Lê ku Sosinê şaş fahm bike! Jixwe hewce jî nake. Lewra di neqebeke çarenûsî de, di fitlekeke dîrokî de; ew Sosina ku ewqasî bîrbir, serkan û serkeftî ye, guman nîn e ku rewşa nû par ve neke, ranegihîne û zelal neke. Deng li Gewrê dike.

“Dayê, îro pir kêfxweş im, pir”

“Xêr e qîza min, sedema ev rûkeniya te çi ye, ji me re jî ragihîne”

“Min di waneyê de ji mamosteyê xwe bihîstibû, mirovên ku lêkolînê dikin; divê bigerin, bibînin, bixwînin û bikelijînin. Îro ez ê biçim bajêr bigerim, bibînim, binirxînim û bistrêm”

“Baş e qîza min, tu bi serê xwe yî, bavê te jî hertim 'Sosinê nixên zanyaran dihebîne' dibêje”

“Ka li ku ye, ez ê destê wî maçîkim û dû re biçim”

“Çûye dikanê, miça wî bi telefonê bişîne”

“Hema tu wekîla wî be û ez destê te maçîkim, ma nabe?”

“Wer, wer, wer hemêza dayika xwe; Xwedêyo te ji me pir heskiriye ku keçeke ewqasî şêrîn daye; serê malbatekê Sosinekê bibexşîne!”

Li mînbûsê siwar bû, piştî saeta birêketina erebeyê ji delal pirsî.

“Erebe di çi de diçe?”

“Saet di neh û pênc deqeyan de dê bi rê keve”

Rêwîtiya bi mînbuseke nû, bi xişr û nişmî; di pêvajoya teşedana xewn û xeyalên ciwaneke bihuştî de xelatek e belkî. Birêketina mînubusa nû, paqî û spî; Sosinê dageriya nav bîr û bala nixumî. Jixwe dema ku li Enqereyê zanîngeh dixwend jî, dema çûyin û hatinan hertim di erebeyan de teşedana hizr û ramanan, sêwirîna dahatûyê û lêgerîna nixên civakê; navçe bi navçe, bajar bi bajar û guher bi guher wek nexşeyekê bi kod û şîfreyan ve girêdida... Vayê destê darbeyekê li ber guhê wê ye, dike ku azan bide. Havîna sala hezar û nehsed û heystê ye; ji tîr û zextên tîrmehê jî diyar e, karesateke rûxîner li ser rê ye. Welatê min di xewa xefletê de ye; ma xema kê ye?... Kes nelebite, kes dilzar û tengezar nebe, kes îtiraz neke, gelo wê kî me ji binê ev bîra qîrê derîne? Belkî kes nizane, lê meram û mexseda Sosinê ev e; her dihizire, digere ku bibîne, dixwîne ku binirxîne; distrê û dikelijîne ku riyekê veke. Di mînbuseke wisa nişmî de rêwîti,

ji bo dagerîna nav xewn û xeyalên weha rengîn derfeteke zêrîn e.

“Divê em danezaneke weha binivîsin ku Kendavê bi yekdengî li dora tevgera azadî û edlayê bicive; li Kendavê divê sînerjiyê civakî biafire ku wekî polayê herkesî bi ber dika rûmetê ve bikişîne... Ger şoreşa Serhedê bi feraseteke kêrhatî tevbigere; ger karibe sîxur û saloxgeran di nav sînerjiya civakî de bêbandor bike, ger karibe bi baskên fireh bimeşe û hemû dînamîkên civakê bikelijîne, ger karibe plan û provokasyonên ku şidetê vedixwînin rawestîne, ger karibe rêgezan ji xwe re bi al û rêber ke, ger karibe hiqûqeke hevrejîyanê saz bike, ger karibe bi vîzyoneke pîrengî û pirdengî ya neteweyî pergala rêvebirin û rêxistinkirinê ava bike û ger karibe muktasebata hemû dînamîkên welêt misoger bike; mizgînî nêzik e, azadiya Kurdistanê nêzik e, Serheda azad nêzik e, hemêzkirina heskiriyan nêzik e...”

“Sosin, Sosin! Xwişka min em hatine Wanê, ma tu danakevî?”

Sosinê dadikeve û berê xwe dide peravên behrê, parka bin Keleha Wanê ku navenda komeleya mamosteyan bi navê KOMA'yê jî di avahiya ber wê de ye. Çawa ku maseyê vala dît, di cih de rûnişt; destê xwe dirêjî pênûsa bêrika xwe kir lê bi rakirina serê xwe re, ji ser sendeliyê pengizî hewayê:

“Zelalê!”

Seroka KOMA'yê ya bajêr Zelalê bi kêf û çoşeke mezin û bi kelebêhn ew hemêz kir.

“Bi xêr hatiyî, Sosê! Keçê ev çi kambaxî ye, îcar bêagahî û rûniştina bi çikî tenê çi ye, xaxê?”

“Ji bo teksîrkirina danezanê hatime, di naveroka danezanê ku me bi hevalên mamoste re nivîsandiye de çend tahsîs mabûn, beriya ku ez bêm cem te, min dixwest ku sererast bikim. Lewma bêagahî û bi tenê rûniştim”

Bi ken û kêf derbasî hundir bûn, piştî xwendin û nixandina metnê, Zelalê çend xalên girîng anîn ziman.

“Di şûna têgeha ku dibêje 'zext û pêkutî', divê em 'polîtîkayên faşîst' bi cih bikin; lê ji ber vêya dozger dikarin we tawanbar bikin. A çê, em bibêjin 'polîtîkayên faşîzan'; lewra hem heman wateyê îfade dike û hem jî dema darizîna riya xweparastinê vedike ku mirov bibêje 'di çarçoveya azadiya hizrî û ramanî de hatiye bikaranîn'. Hevala Sosin, danezan bi gelemperî baş e; lê hewce nake ku em navê komeleyên din hildin. Bi rastî ez meraq dikim, navê Komeleya Gundiyên Çarîkan çi îfade dike, kî ne, çi ne?”

“Me bi hevdengî biryar wergirtiye ku di danezanê de navê komeleyan nenivîsin. Jixwe me ji bo wergirtina destûra vê danezanê jî serî li tu meqaman nedaye. Ji ber vê yekê, ger danezan di komeleyê de bi tomarî neyên desteserkirin, tawanbarkirina komeleya me hinekî zehmet e. Komeleya Gundiyên Çarikan, qaşo gundewarên gelî û çiyayî temsîl dike; lê li Kendavê herkes dizane ku kesayetên têkildarî cerdevanan û mirovên ku nêzî qeymeqamiyê ne ev komele vekirine. Herwiha Komeleya Ciwanên Kendavê jî bi pirsgirêk e. Em bi hestiyarî tevdigerin ku provokatorên nav van komeleyan negihîjin armanca xwe. Bêguman armanceke me jî ew e; hinek mirovên ku bi hestên xalis tevdigerin û di van komeleyan de cih digirin, em bi ber xeta azadî û edlayê ve bikişînin”

Danezan di dextiloyê de li ser kaxiza turnusolê hat lêkirin û tomareke danezan hat amadekirin. Li odeya rêveberiyê herdu tenê man, Zelalê bi çavên reş î zeytûnî awirên tûj wekî xençerê dan ser Sosinê.

“Ka bibêje Sosina Serhedî, hîn jî kes bi vî navî bangî te dike gelo? Tu dizanî dema ku tê bîra min, bi rojan şhadeta Celadet ji bîra nakim. Gelo me nikaribû ew bipolarasta?.. Ji kengî de ye ku ez hîs û hestên te, derûniya te û piştî çûyîna Celadet teşeya jiyana te meraq dikim”

Gelo ji şerma bû, yan ji ber fikara ku dilê hevala xwe bihêle bû, dema ev pirs ji Sosinê re kirin, wecê wê yê esmer adetî reş xeniqî bû; dev û rûyên zirav di bin siya porê reşde bi kort de çûbûn. Guhên xwe bel kiribûn û ziq li kûrahiya çavên Sosinê yên rengîn dinihêrî... Sosinê kesereke kûr kişand, dev û lêvên xwe li hev jidandin, wekî ku bi venêrîneke sondxwarî xwe temî dikir ku dîrayeta xwe wenda neke û hîn dû re bipeyive.

“Nasnavê Serhedî jî, ji ber helwesta Celadet li min kirin. Em her tim bi hev re digeriyan. Dema ez didam nasandin, digot 'hevala min Sosin' û dû re 'Sosina Serhedî' lê zêde dikir...”

Di vegotina wê çirkê de, kulmeke hêstir ji hinavên dil, xwe bera ser çavan dan. Lê dîsa keserek kişand, bêhna xwe vekir, nefeseke kûr kişand pişikê. Bi herdu destan biskên zer î zêrîn bi paş guhên xwe de kevand û nefeseke din kişand. Piştî xwevenêrîne gotina xwe domand.

“Piraniya hevalên wî Mêrdînî, Amedî û Rihayî bûn. Ev nasnav, ji aliyê wan ve berbelav bû... Diyar e ku di qada sivîl û demokratîk de, hedefgirtina hinek şoreşgeran, ne rasthatinî ye, ne

bêhemdî ye. Tirkiye di rojekê de bi ber faşîzmê ve beralî nebûye. Kar û xebateke bi salan, belkî bi dehsalan e. Ez jî carinan difikirim, gelo me karibû ew bipolarasta? Lê kujer ne kesek e, ne malbatek e, ne jî komek e. Li hemberî konseptên dewletekê bi însiyatîfa takekesî, bi xweparastina takekesî, yan jî bi hewldana çend kesan; pêşilêgirtina înfazên bi vî rengî zehmet e. Me nikaribû encam biguheranda. Li Enqereyê keys pê nexistana, wê li welatê wî Mêrdînê bikuştana... Piştî Celadet, hinek şop û xêz dimînin di binbîra mirov de. Di çanda me de têgiha ku vê kortalê, vê gorê dadigire 'dilsozî' ye... Di bin giraniya êşên emranede jî, jiyan didome; lê wate ji bîr nabe”

Birînin hene ku tenê şopeke kûr û beloq nahêlin, lê piştî sal û zemanan jî di demên bibîranîna wan de, ji nû ve der dibin; birînin hene ku tenê birîndaran bi girî venakin, hîs û hestên dost û hevalbendên wan jî zelal dikin; birînin hene ku bîra mirov tije êş dikin; birînin hene ku dibin bîrêşk û di nîrê bibîranîne de bi qeysa gul û Sosinên Serhedê, Zelalan jî bi girî vedikin... Ev saetek e ji wan re hatiye gotin ku teksîrkirina danezanê qediyaye, lê îro, vê kêliyê herdu heval wek kor û ker û lalan in...

Tu li vê kambaxiyê binêre Xwedêyo. Qaşo wê hevala xwe biezimanda; qaşo wê rojêke xwe ji Sosina Serhedî re veqetanda; qaşo wê bi kêf, henek û şahiyên ew bi rê kira; qaşo wê Sosinê ji hevaltiya tije sir û raz têrkira; qaşo wê dilê xwe jî jê re vekira... Serçavan me qebûl e, em vêya, wêya û tevahiya tîrên ser dilan fahm dikin; li min porkurê, ma ev giriya bi îskeîsk, ev lerizîna derûnî û bedenî, ev hêstrên bi kulman çî ye, çîma nasekine, ev êşeke çiqasî kûr û tîr e Xwedêyo? Ma bîrêşkek bi saetan dil kêr dike; ma pêleke Behra Wanê bi saetan didome û dev û pozên zîndewarên peravan dijîdîne?.. Gotina zêde, ne hewce ye. Şahidên hinek bûyeran, xwediyên kul û keseran çî bibêjin jî kême...

Çawa ku ji KOMA'yê derket, paşa wê ket Keleha Wanê, êdî li ser Kolana Kelehê bû; li saetê nihêrî û lezand. Her çiqasî barê wê ne pir giran bû jî; di destekî wê de çenteyê wê, di destê din de jî tomara danezanê hebû; meş ewqasî ne hêsan bû. Zelalê çiqasî îsrar kir jî, alîkarî qebûl nekiribû. Berê wê li Riya Hevrişim bû, li qozîya ew riya mezin dikanên masîfiroşan ji dûranî ve xuya dibûn; ew masîfiroşên ku çendî caran bi wan re têkilî danîbû... Çavên xwe li pêşbirkekê digerand ku tavilê li erebeyeke Kendavê siwar bibe. Çawa ku gihîşt rêya fireh û mezin, Riya Hevrişim li ser piyê çepê zîvirî,

berê xwe da xaçeriya Kendavê... Saet di sisê û nîvan de derbasî ser Riya Kendavê bû û rawestiya; pêdivî pê tune bû ku heta xeracê bimeşiya. Her çî hîkmeta Xwedê bû, di nava çar deqeyan de mînîbusa Zahirê Kor li ber wê rawestiyabû. Zahir, li Kendavê ajovaneke navdar e, lê xwediyê mînîbuseke kevn, gemarî û xerxote ye; herkes pê dizane: Çikûs e, bêyom e, bêmirad e!.. Sosinê ji neçarî siwar bû, li ev pîreduldula Zahirê Kor. Tevî Sosinê çarde rêwî qediyabûn, lê ji hundirê mînîbusê bêhneke ji bêhna sergoyan li poz û pêvilan dida; bêhneke ku dûxan jê difûriya; bêhna berateyên çar gundan; de tew dengê hîbehîb û çîrkeçîrka motor û kaportaya xerxoteyê jî, ji xêra Xwedê re we bi çavê seriyan bidîta! We bi çavê seriyan bidîta, teqez we yê bigota qîrîna hiznî û şîniyan e ku ewqas dengên bi êş û azar li nav hev digeriyan.

Ezbenî, ji vê mînîbusê reşbînî difûriya; reşbîniyeke ku ji vir û heta Kendavê didomiya. Di vê erebeyê de hîs û hesteke qurifok rû dida. Ma kê got, kê vexwend û kê bangewazî da ku îro li mînîbusa vî çikûsî, vî bêyomî û vî xêrnedîtê bêmirad siwar bibe, gidiyano? Sosina rengîn her ku dixwest wekî demên berê li ser pişta xewn û xeyalên xwe bibeze, bifire; bajar bi bajar, navçe bi navçe û guher bi guher bigere, bibîne, binirxîne û bikelijîne; lê teqereqa vê erebeyê, nedihîşt li wan deveran bimîne; lê teqereqa vê erebeyê, wekî xençereke bêxêrê di ser dilê wê de diçikiya; lê teqereqa vê erebeyê wek tofaneke ku wê ji darên bêgulî de bixîne, bi qurpîn û pelqîn li devika serî dida.

Berê Sûka Xeratan, dû re Zanîngeh li milê çepê man. Sosinê pelek ji tomara danezanê kişand, bêdeng û hêdîhêdî xwend heta wê çirka. Mînîbusa Zahirê Kor ji nişka ve û bi xijîneke lezgîn li ber qereqola Çemê Reş rawestiya. Li derdora bîst leşkerî mînîbus dorpêç kirin bi helahela. Çawîşekî bi şewaza çort a leşkerî ferman dida leşkeran û heman kesî serê xwe di deriyê mînîbusê re dirêjî hundir dikir û fermanek jî dida rêwiyan.

“Em venêrîna nasnameyan dikin, nasnameyên xwe bidin”

Rêwiyekî navosere, di ber xwe de dimizmizî, tiştin digot.

“Berê rez baş bû, terezê jî lê da!”

Di wê çirkê de leşkeran rêwî daxistin û di mînîbusê de lêgerîn kirin, beraber. Te digot qey, berê zanibûn ku danezan di ev erebeya xerabe de ne; te digot qey hinekan ji wan re gotiye tomareke danezan di bin palgeha Sosinê de nixumî ye; te digot qey ji kengî de zanibûn ku pêçeka danezanê ji çarsed

rûpelî pêk tê; te digot qey bi qest û bi meram ji Sosinê re li sûcan digeriyan; te digot qey Sosinê ji çend rojan, ji çend mehan û belkî ji çend salan berê de ye ku bûye hedefa wan; te digot qey îro, di vê erebeyê de tofan rabûye, tofan. Herkes, tevahiya rêwiyan, ajovan; bi tevahî li derve ne; lê na, hinek rêwî li mînîbusê siwar dibûn, hinek dadiketin; hinek rêwî di kerlalî de rawestiyabûn, hinek rêwî dipeyvîvî û diqîriyan; deng û bêdengî, tebat û lebat, hewar û gazî li nav hev digeriyan... Ma qey geşedaneke pir asayî bû ku Sosina bi nav û deng, dîl û perîşan dibû, li nav komeke kurdan? Ma qey rûdaneke pir ji rêzê bû ku semboleke ji nixêr Kendavê tûşî bextreşiyê dibû? Ma qey qewimîneke pir biçûk bû ku xwediyaya sir û razên vê sedsalê bi qeyd û kelepeyan derdest dibû?..

Zahirê Kor geh bi vî aliyê mînîbusê de, geh bi wî aliyê mînîbusê de bixiroş, çimomimo û şaşwaz dibezîya. Şanika çavê Koro wek mewîjeke reş a girhebî hildayî, pêşiya dîtinê lê dibirî, herdu çavên sipîsax bêreşik û eletewş dipitpitîn; Zahir di bin giraniya esira vê rojê de diazirî, diqirqilî, diperpitî. Dema ji kêlek de helwesta çawîşan û tevgera leşkeran a tije qisawet didît û vedigeriya li rêwiyên pîreduldula xwe dinihêrî çavekî wî çik, ê din jî pik vediguherî; di bin tîrsa ku Sosina Gewrê, taca serê Şêro û periya xewnên xort û ciwanên Kendavê di mînîbusa wî de dihat derdestkirin, îtiraf dikir ku di nav xiroş û peroşeke dijwar de û di bin barekî weha giran de dieciqî. Êdî li pêş çavên herkesî, qidûmê ajovanê 'duldula bi bêhn û berate' dişikest û herkesî didît ku ji çong û çîpan, heta porê qota serî dilerizî.

Ew mewîjoka di cuha çavê çepê de zîldayî, vê çirkê wekî pîzpîzkek ku di bin tava tîrmehê de li dawiya nepixa xwe edilî be, dibiriqî. Ma çi bû, çi diqewimî di vê mînîbusê de heyra? Kê dizanibû ku danezan belgeyeke ji belgeya sûcan e; kê ji kîjan leşkerî re rê û dirbên Sosina Serhedî bi ta û derziyê ve kiriye; kîjan leşkerî perwerdeya têgihên ku di danezanan de ye dîtiye; heta nuha kê dîtiye heyra, kê dîtiye? Kîjan dozger û dadgeran biryar daye ku danezanên li rasta han, bêyî şik û guman, rasterê dikevin stûyê Sosinan?.. Ezbenî deng vedidin li ber guhan, axîn û waxîn dertên ji devê canik û camêran. Li ber dikevin, ma çawa dibe ku sorgula Sosinan dibin, ji nav gurmika wan? Hinek rêwî siwar dibin, hinek rêwî dadikevin ji xerxoteya Zahirê Kor a kambax û wêran. Deng û bilîn li nav hev digeriyan ji çar aliyan, qetqetî dipeyivîn rêwî û şahidên ber qereqola Çemê Reş a li ser stûna bextreşiyân; qîreqîra dilzar û tengezaran, heywax û hewara welatîyên li dorûdorên qereqolê ji piştta qeraçê dildaran hildidan...

“Telefon” digot hinekan, “çawîş nehişt ku Koro telefona qereqolê bi kar bîne, bo ku ev caba nexêrê ji dê û bavê Sosinê re ragihîne”

“Birin, birin” digot hinekan, “destên wê kelepece kirin û rakişandin, heta dera han”

“Serî netewand” digot hinekan, “çiqasî zor danê jî bi serbilindî di ber xwe dida”

“Sosinê nûreke nûranî ya Xwedê ye” digot hinekan, “bi rabûn û rûniştina xwe, bi tehsîla xwe û bi serkaniya xwe bûye sembola ciwanan. Biçûk û mezin, jin û mêr, kal û pîrên Kendavê; tev jê hes

dikin wekî ronîya çavan. Qebûl nakin zext û zora ser Sosina dilovan”

“Bilezîne Zahir” digot hinekan, “vegere em xwe bigihînin Sîteya Pîşesazan, em xwe bigihînin malekê, dikaneke ku ji warê xêrxwazekî telefonî Şêroyê Şakir bikin, bila hay jê hebe ku Sosinê li qereqola cedirmeyan a Çemê Reş hatiye derdestkirin, dîl û perîşan...”

Zahirê Kor kir û nekir, çawîşên qereqolê rê nedan ku bigihê cem Sosinê, da ku jê bipirse, “ji bo te ez dikarim çi bikim, ey keça şêr û şepalan?”

Nedixwest ku ji wir biqete, lê li ser daxwaza rêwiyân gîrîrîn bi erebeyê xist û berî da Kendava bav û kalan. Îro vê esirê, çiqasî giran e barê ser milan. Îro vê esirê, tu dibê qey gola erebeyan teqiyaye, çiqasî gîrgêjî heye li ser rîyan. Îro vê esire, serê ajovan û rêwiyân berjêr e, polîpoşman in ku tişt ji destê wan nehat û bêkeys man li hemberî rûreşiyân. Îro vê esirê, ji poşmaniyê jî wê de, xwe sûcdar dikin, çend kesên wekî Zahirê ajovan. Îro vê esirê, ne ajovan û ne jî rêwiyên belengaz nabêjin, “Xwedê, heqê bizina kol ji ya qoçek re nahêle, heyra”. Îro vê esirê bajar bédeng e, navçeya peravên evînê û warê dildarên serhedî Kendavê bédeng e, dinya alem ker û lal e; îro vê esirê ma qey kes bîr nabe ku bibêje, “Sosina ku ewqasî bi nav û deng e, Sosina ku gêrên çavên wê ji asîmanê şîn geştir û nexşintir e, Sosina ku enî vekirî ye, dev û lêv şid û badayî ne, bejna dirêj û wecê rengîn ji bihuştê kişyayî ne, gep û gewrî nexşîn û strayî ne; ew Sosina ku çavkaniya rindî, xweşikî, xeml û xêl, evînî û hestên bîreweriyê ye;

ew Sosina ku kîjan xortî dîtiye û ji kê re vegotiyê, bi êşa dil xistiye; ma dibe heyran, ma dibe ku bi tena serê xwe dîl û girtiya destê qereqolek cedirme be; ma dibe ku destên bi dar li Sosina Serhedî rabin û kiryarên tije êş û elem di nav tebatîyeke seqiyayî re çelenga dil birizîne, bitemirîne û di gola bédengiyê de bixeriqîne?..

Gelo dibe, yan nabe gelî guhdar û xwendevanan? Hûn jî di vê meraqê de bimînin heta ku nivîskar pirtûka vê çîrokê diweşîne...

XWEŞÎ Û VEGOTÎNA ÇÎRÇÎROKÊ

PAŞA AMEDÎ

Çîrok an çîrçîrok (li gor min çîrçîrok xweştir û baştir e) qesta min çîrokên folklorik yên di nava gel de têgotin. Hûn çi dibêjin bibêjin çîrçîrok ji kalanên me gîhîştine kal, pîr, dê û bavê me. Kal û pîrên me tev çîrçîrokan zanibûn. Kêm-zêde çîrçîrok zîndiya xwe hê jî di nav gel de berdewam dike. Ferqa çîrok û çîrçîrokê mijarekî din e. Dîrok, orf û edetên berê, jiyana, êş, hest, bûyer, bîr, hişmendî û çîrçîrok di xwe de dihewîne.

Yên ku çîrçîrokan guhdar kirine, bandora çîrçîrokê li ser wê gelek maye. Ez bi xwe ku li cem min qala çîrok an çîrçîrokê dibe bi heş û aqilê xwe ez diçim zaroktiya xwe, wê demê dijîm û kêfê jê digrim. An jî ku wexta çîrçîrokan dixwînim.

Wexta ku ez zarok bûm şevên me pir caran bê çîrçîrok derbas nedibûn. Bi roj wexta ku dê û pîrên me digot “ Hûn vî karî bikin ez ê wexta raketinê ji we re çîrçîrokan bibêjim. “ Kêfa me pir dihat. Me sebir nedikir ku êvarbibe, me digot dayê niha bibêje, Dêya me: “Kurê min bi roj çîrok nayê gotin, bi roj xerab e, ne baş e, ard û rûnê mirov diqede. Mirov feqîr dikeve.” ku dêya me wer digot, me jî: “Baş e dayê, bila ard û rûnê me neqede.” Dîsa me bi kêf karê xwe dikir. Em bi kêfxweşî li benda çîrçîrokên dayîkê bûn.

Me şîva xwe dixwar piştî xwarinê ku wexta cî raxistinê dibû, em bi lez diçûn nav ciyê xwe.

Dêya me jî çi wextî karê xwe biqedanda û bihata nav ciya. Ku dêya me dihat nav ciya em pir bi kelecana dibûn. Di nav ciya de em bira û xûngar har dibûn û me qebralixî dikir, dêya me digot:

“Qebralixê nekin, hiş bin, ku hûn har nebin, dengê xwe nekin, ez ê çîrçîrokê bibêjim, zarokno hûn hazir in, em dest bi çîrçîrokan bikin ya na?. Me jî digot: “Erê em tev hazir in û bira kesek dengê xwe neke.” Dêya me: “Ez va ye dest pê dikim ‘Çîrçîrokê, virvirokê, rûnê rokê...’ Bi hêdê hêdî û carna bi dubarekirî. Em jî li bendê bûn ku ka îşev diya me çi çîrokê bibêje (carna bi henekî digot) “Çîroka me qediya, Rehmet li xwediya, rehme li dê û bavê guhdaran. Çîroka min qediya...” Em pir bi xemgîn dibûn û carna digiriyan paşê jî dêya me dest bi çîrçîrokê dikir...

Carna dayîk me dikir şûna egîtan û navên me bikar dihanî,,em dibûn lehengê çîrçîrokê. Jixwe her tim serlehengê çîrçîrokên qezenç dikirin. Em jî bi kêfa guhdarkirinê û serkeftinê em pê şa û şanaz dibûn.

Çîrçîrokên bi şewat û bi heyecan, carna jî çîrokên bi tirs. Ewqas bandora çîrçîrokê li me dikir ku em ji ber ditirsiyan û xof me digirt ku me serê xwe dikir bin orxanê me li dora xwe mêzedikir ka kî heye. Bandorî heya du sê roja li me dima, bi şev em newêribûn biçûna der. Carnan jî em ber lehengê çîrokê diketin û digiriyan.

Destpêkên çîrçîrokan her tim wiha destpê dikir: Hebû, tunebû ji Xwedê mezintir tu kes tunebû... Hebû, tunebû, carek ji caran, rehmet li dê û bavê guhdaran, Ji xeynî eza û mixtaran... Hebû, tunebû carek ji caran, rehmet li dê û bavê guhdaran, tev der û cîranan. Ji xeynî Bekoyê Ewanan...

Hebû, tunebû carek ji caran, rehma li dê û bavê guhdaran, tev sêwî û bêmalan. Ji xeynî Rom û Ereban...

Hebû, tunebû carek ji caran, rehma li dê û bavê guhdaran tev birçî û nexweşan...

Hebû tunebû rehma li dê û bavê guhdaran. Rehme ne li mala wan (malbatên ku jê diqahirîn...) be...

Ev destpêkên çîrçîrokan ji gohê me re pir xweş dihat lê me tew jê fehm nedikir. Ji ber wê me pir goh nedida destpêkên çîrçîrokan. Lê îro em tev baş dizanin ku pîr û kalanên me van gotinên bi wate bi zanebûm hanîne ber hev û hûnandine xistine destpêka çîrçîrokan. Bi van gotinan dost û neyarên xwe diyar kirine, dijminê xwe nîşan dane...

Çîrçîrok di nîvantiyê de jî gelek xweş bû. Carna em diçûn nîvantiya cîranan an diçûn mala yekî, li wê malê kom dibûn û dicivayan, paşê digotin " 'Em çî çîrokê an çîrçîrokê bibêjin.' 'Îşev dora filankesî

ye.' 'Ka herin ba filankesî bikin bila ew jî were. Bê wî şev xweş nabe.' 'Bibêje were çaya qeçax e, yê were...' " ku çîrokbêjek tunebû an yê ku bi gotinên xwe çîrçîrokan civatê şên û geş bikira li cimaetê neba, hima digotin: "Herin bira Elo jî were"

Carna li hewşan, carna li ber taldên diwaran an li ser xanî û diyaran dicivayan. Qala mesela û bûyeran dikirin. Stranan digotin. Paşî jî li wir jî çîrçîrok dihat gotin bi dor an bi zanebûn digotin: " 'bila apo carekî ji me re biçîrîne; çîrçîrokan bibêje' " di nava qîr û şematê de dest bi çîrçîrokan dikirin. Bi şahî û kêfxweşî me jî guhdar dikir. Yê ku çîrçîrokan xweş digotin ku li malê bûna, bangê çîrokbêj dikirin, çîrokbêj dihat çîrçîrokên xwe digotin. Ku zû diçû malê ji civatê xatir dixwest û diçû. Civat li pey bangê wî dikirin, digotin: " Heciyo!

"Sawî mawî, salek din dîsa li va bî..."

Kal û pîrên me ne mekteb xwendibûn û ne jî dersa çîrokan girtibûn lê çîrçîrokan gelek xweş digotin, Her yek wek çîrokbêjekî bû. Ev hostetî, aheng, xweşî û vegotina çîrçîrokan bi çîrokên

re xuya bû. Ku yek ji heremên dîr dihat dibûn nîvan, mazûvan wî/wan bê çîrçîrok bernedida; him çîrçîrok guhdar dikirin him çîrçîrokan digotin. Ji hev çîrçîrok dielîmîn. Bi saya nîvan û bazirganana, bi çûyîn û hatina derve... çîrçîrokên cûda û cur bi cur li heremên Kurdistanê belev bûne û gihîştine gelek deveran. Hinek çîrçîrok li her derê an li her heremê tê gotin û dişibin hev; kin an dirêj, waryantê wan gelek in. Çîrokhez û çîrokbêj; vebêjiya xwe bi hûnerî berdeham kirine. Nifş bi nifş weka avê di nav gel de herikiye û berdeham bûye. Berê di nav gel de çîrçîrok pir bi rewac bû.

Hinek taybetmendiyên çîrçîrokan divê em jibîr nekin; di çîrçîrokan de mîr ji jinên egîr re rêzdar in. Yê egîr mîrxas û sozdar bûn. Egîr di dema şer û li qada şer de bi dijminên xwe re, dijmin ji dijminên re xayîntî nekiriye. Yê egîr ji bo gelê xwe bi mîrxasiya xwe, canê xwe feda kirine. Serlehengê jin jî gelek in; jin bûne axa û axatî kirine. Ji ber ku kesek wê nasneke xwe kirine dilqên mîran ta ku xwe bigihîjîne miradê xwe. Carna çîrok li gor gund û herêman bi navê egîrê deverê hatine bi nav kirin.

Vegotin û xweşiya her çîrçîrokê ji zarokan re wek filmê qartonî, ji civan re wek film, ji kal û pîran re jî sebir e. Di vê dema teknolojiyê de divê çîrçîrok neyê jibîrkin, bi çî awayê dibe bira bibe divê ji zarokan re çêrokan bibêjin û bixwînin ta ku neslê nû ji çîrçîrokan pê par nemine û tîkiliya nifşên nû û yê berê ji hev qut nebe.

Ev nivîs ne çîrçîroke ji ber ku qala çîrçîrokan dibe ev jî dişibe çîroka çîrçîrokê. Ez jî weka çîrokbêjan dawîya nivîsa xwe dînim û weka wan dibêjim; "Çîroka min qediya, rehma li dê û bavê guhdaran. Ji xeynî fesadên li ber dîwaran. Bê cendirme û tehsîldaran."

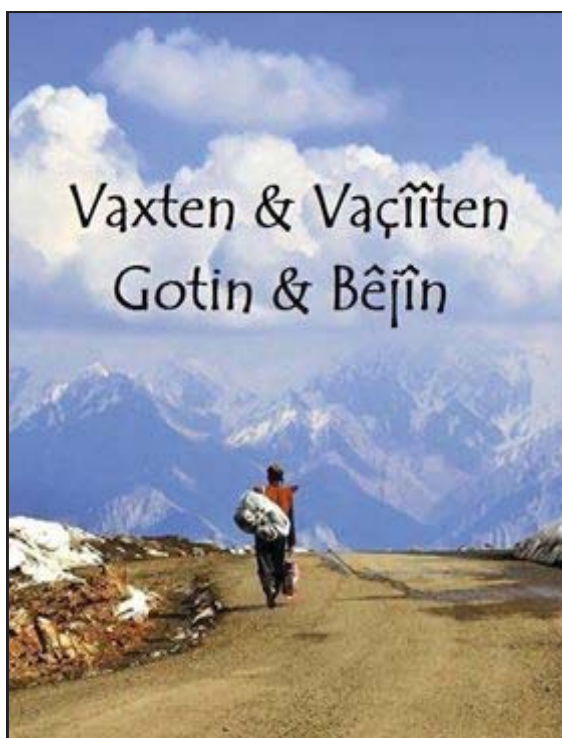
Gotin û Bêjîn Di Reh û Rîşeya Xwe De

QENDÎL ŞEYXBİZÎNÎ

Di zimanê îroyîn a Kurdî de her du lêkerên “Gotin & Bêjîn” tên bikaranîn di demên cuda de, ango lêkera “Gotin”ê bo dema borî ye weke:
min got, me gotiye, em gotibû
û lêkera “Bêjîn”ê jî bo dema neborî ye weke:
ez dibêjim, em dibêjin, ew dibêje

Lê di rastî de her du lêkeran ango hem lêkera “Gotin”ê û hem jî lêkera “Bêjîn”ê yek lêker in di zimanê kevn ê Kurdî de. Eger em berê xwe bidin zimanê Pehlewanî û zimanê pirtşka Avêstayê, dibînin her du jî yek lêker in. Di Pehlewanî de “Vaxten” e, di Avêstayê de Vaçîiten” e.

bêguman tişt a yekemîn ku bala we dikşîne ewe ka gelo “Vaxten” a Pehlewanî û “Vaçîiten” a Avêstayê çawa bûye “Gotin & û Bêjîn”?! bi dilniyayî ev pirs pirr durust û di cih de ye, ger kesek şarezaya zimanê kevn ê Kurdî nebe, ev pirs di ramana wî/wê de tê û diçe, lê bo kesên ku şarezaya zimanê kevn û bi taybetî Pehlewanî û Avêstayê be, dizane çawa hatiye ta ghiştiye îro.

Di Pehlewanî de her peyvek destpêka wê bi “vî, va, vê” hatibe, bûye “gu” bo mînak binêre

*vînas bûye gunas, gunha

*vîzar bûye gubar

*vîzer bûye guzer Û

*vaxten bûye guxten, goxten, goften, gotin

her weha peyvên ku dawîna wê bi “ax”ê hatibe piranî caran di Kurdî de bûye “J”ê û di farsî de

bûye “Z”ê, helbet hin caran jî tenê dengê “x”ê nemaye û dengê “t”ê weke xwe maye bê destdan, bo mînak binêre

XT bo J – Z

*amoxî bûye amoj

*amêxt bûye amêz, hemêz

*pesaxî bûye pesaj

*axî bûye aj

*hêxt bûye hêz

spuxt bûye spuj

her weha

XT bo T

firoxt bûye firot

atexş bûye ateş

soxt bûye sot

doxt bûye dot û

vaxten jî bûye vaten

Bo “Vaçîiten” a Avêstayê jî bi heman awayî û lojîk pirranî peyvên ku dawîna wê bi “ç”ê hatiye bûye “J & Z” bo mînak binêre

roç bûye roj, roz

vêç bûye vêj, vêz

vaçar bûye vazar, bazar

soç bûye soj

çêr bûye jêr, zêr, zîr û
vaçîiten jî ku reha wê “vaç” e bûye “vaj, vêj,
bêj”
Û “vaçvîş û vaçayîş” jî weke lêker-nav e.

Di vir de cudahî û gavên guhertinên her du
lêkeran jî ji me re zelal bûn, lê tiştê balkêş
ewe ku lêkera “vaxten” a Pehlewanî weke
lêkera “Gotin”ê xwe şêwe kir û lêkera
“vaçîiten” a Avêstayê jî weke lêkera “Bêjîn”ê

niha jî di her du zaraveyan de ew qalb û
şêweyên kevn a Pehlewanî maye tenê

dengê “x”ê nemaye weke

Pehlewanî weku me got: “Vaxten” e
Kurmanckî “Vaten” e
Hewramî “Waten” e

Her du lêkerên “vaxten & vaçîiten” a
Pehlewanî û Aavêsta weke “gotin & bêjîn”ê

xwe şêwe kir. Di rastî de bo demên borî û
neborî her du jî her yek lêker bûye di kevn
de, her weke me amaje pê da di Pehlewanî
“Vaxten” û di Avêstayê de “Vaçîiten” bûye,
eger me zimanê farsî ya îro jî biinêrin li ser
heman lojîka kevn bo demên borî û neborî
her “guften” likar e.

Lê tiştê balkêş jî em di zaraveyên
Kurmanckî û Hewramî de dibînin ewe ku ta

cihê xwe girtiye di zimanê Kurdîya nû de bi
awayeke têr û têj digel demên borî û neborî
de xwe guncandiye.

Lê her weke agahî û roşnahî bo zimannas û
berçavroniya kesên ku bi karê zimên perjan
in, mijareke pêwîst û taybet e, gere di warê
rîşenasî û etîmolojîyê de mirov rîşeya her du
lêkeran bizane.

SALNAMEYA GEL

YASEMÎN ELBAN

Gelê kurd ên gundan, li gor şert û mercên hewayê û li gor tecrûbeyên kal û pîrên xwe, ji xwe re salnameyek çêkirine. Bi barîna berf û baranê, bi rewşa hewayê ve pêvajoya salnameyê dest pê kiriye û hesabên xwe tev li gor vê salnameyê li hev kirine. Şert û mercên giran ên zivistanê bandorekê mezin li ser wan kiriye. Bi piranî gundîyan debara xwe li ser heywanan pêk anîne. Ji ber ku demsala zivistanê pir dirêj kişandiyê, qût û qelatên heywanan, berîya hatina biharê qediyê û berxwedana wan ê derktina heya biharê, pir diwar bihûriye. Ji ber vê yekê, wan rojên zivistanê hejmartine. Li gor wan demsala zivistanê, ji meha Kanûnê dest pê dike, heya meha Çileyê paşîn, pir sar û seqem derbaz dibe. Piştê ku mehên çileyê derbaz dibin, îca hêdî hêdî dinya gerim dibe, lê ev yek gelek caran ji ber germahiya hewayê hetine xapandin, wan heywanên xwe ji bo çêrandinê birine zozanan. Lê ji nişkave, ba û bahoz derketiye û heywanên wan tev telef bûne û wan jî ji ber vê qasê her bûyerê navek lê kirine û heta roja îro ew nav mane. Wekê Xaç Xidir Nebî, Zîpedar, Agirê Filan, Sibatê du roj ji Adarê ker kir gîskê li tehtê wer kir Gamêşqiran û hwd.

XAÇ XIDIR NEBÎ

Her sal nîva meha Sibatê, keç û kurên ezep totikên şor dibehatin û derengê şevê dixwarin, di ser de av venedixwarin ku tî bibin. Piştê ku radizan û diketine xewê, di xewna wan de kî tasek av bidaya wan, qedera wan bi serê wî/ê kesê ve vedibû û bi wî/ê kesê re dizewicîn. Gelek caran keçên ezep ev kar pêk dianîn. Car caran xortên malê jî tevî wan dibûn. Dotira rojê di

her malekê de xwarina bi navê poxînê dihate pehtin. Piştî ku kifletên malê, xwarina xwe dixwarin. Keç û xortên gund, bi hev re, her yek ji wan kevçiyek ji xwarina poxînê hildidan û dibirin li serê banê û datanîn dorê kuleka tenûrê. Bi dûv re xwe ji wir dûr dikirin û diman hêvî ka dê kengî qijikek bê poxina wan bixwe. Melume demsala zivistanê qijikan qût û qelat neditîn ku bixwin, giş birçî bûn, di demekê kurt de qijik tev diahtin, her yek nikilek li poxînên wan dixistin û her yek ji wan bi alikî ve difirîn. Wê gavê wan, qijika poxîna wan xwaribû dişopandin ka gelo, dê bi kijan malê ve firde û biçê. Qijik bi aliyê kîjan malê ve biçûya. Ew kes dibû bûk an jî zavayê wî/ wê malê. Hinek gotinokên li ser Xaç Xidir Nebî jî wehabûn. Xaç Xidir Nebî, Şîv hebî taştê tunebî, Wey li wî ku li mala xwe nebî, Jina wî dibe jinebî. Orta Xaç Xidir nebî, Kî ne li mala xwe bî, Qesasê serê xwe bî.

ZÎPEDAR (BÛKA BARANÊ)

Li gor teqwima berî, dawî ya Sibatê keçên gund tev li hev kom dibin, darekî dirêjane bi sexevîlekê ve girê didin. Ew dar ji sexevêlê re dibe wekî du dest. Piştê fîsatanekî lê dikin û poşiyekê diavêjine ser serê wê û wekî bûkekê dixemilînin. Piştê keçên gund herdu milên bûka derewî digirin û mal bi mal digerin. Gava ku diçine li ber derîyê malekê, hemû bi hev re dibêjin:

Zîp zîp e zîpedar e
Sibat here, Adar were,
Heke bibare bihar e,
Heke nebare xedar e,
Kebaniya çeng zêrînê,
Here kunca malê,
Ji me re bîne rûnê malê.

Kebanî diçe ji wan re rûn, savar û hêk tîne dide wan, piştê hema zû bi zû satilek av di ser wan de dirijîne.

Keçik jî bi ken û bi lez ji wir direvin û diçine li malekê din. Malên gund tev seredorî dikin. Bi dûv re savara bi navê maşkule dipêjin. Piştê savar dixwin, radibin milê hev digirin bîrite dibêjin û govendê digerînin.

AGIRÊ FÛLAN

Roja 27'ê sibatê, mêrên gund tev li qada gund dicivîyan, her yekî gurzekî dar ji mala xwe dianîn. Agirekî gur vêdixistin, bi saetan li dora agir stranên sivik digotin û govendê digelandin. Li gor bawerîya wan, wan gunehên xwe diweşandin. Xwarina wê rojê yê taybet jî kiftê tûtiyan bû. Di mala hemû kesan de ev xawrin dihate pehtin.

SIBATÊ DU ROJ JI ADARÊ DEYN KÎR GISKÊ TEHTÊ WER KÎR

Tê gotin ku di gundekî de pîrekê pênc, şeş gîskên wê hebûne. Bi xelasiya zivistanê re debara gîskên wê qediyaye. Di dawiya Sibatê de rojekê tav derdikeve û sermaye hewayê dîşkê. Pîrê pê dixape gîskên xwe hildide û dibê li zozanan. Germahiya hewayê lê xweş tê, du roj dimîne û henekên xwe bi meha Sibatê dike. Dibe: "Tirt û tirt sibatokê, derketim adarokê min xwarî gangilokê." Li ser vê yekê meha sibatê hêrs dibe û ji nişka ve ba û bahozek radike.

Pîrê bi gîskên xwe ve, xwe dispêrin bin tehtan. Ba û bahoz, çar şev û çar roj dom

dike, lê tiştêk bi wan nayê. Meha Sibatê lê dinêre ku tiştêk bi pîrê û gîskên wê nehatiye. Vê carê meha sibatê ji meha Adarê re dibê: "Xweha min ê Adarê Bide min du rojên xedarê, da ez gîzkê ji ser tehtê bînim xwarê. Sibat ji Adarê du roj deyn dike, şeş şev û şeş roj bager dom dike. Zor û zerpa xwe heta dawî nişan dide. Heya ku pîrê û gîskên xwe ve dimirin.

GAMÊŞQIRAN

Li gor rîwayetan weha tê gotin: Li gundekî, mêrikekî dewlemend hebûye, çil gamêşên wî hebûne, di nivê heyva nîsanê de hewa gerim dibe û çêre dide der. Mêrik pê dixape, her çil gamêşên xwe dişîne zozanan. Ji nişka ve ba û bagerek radibe û berfeke gur dibare, gamêş tev qir dibin. Ji wê rojê pêve xwediyê heywanan pêtir hay ji qût û qelatên heywanan mane û ji wê rojê re gotine Gamêşqiran. Ev nav heta roja îro maye.

SÎWARÊ GOGERÇÎNÊ TAHIRXANÊ QELENYÊ

MÎHEMED ERZURUM

Tahirxanê Qelenyê, bi xwe Heyderî ye û ji Torina "Mala Şero ye" Kurdên Eranê di salên 1889-90 an da cî bi cî li pêşya Şahê Eranê serî hildidin. Şahê Ecem leşkerekî mezin dişîne ser serdarê Kurdan yê bi nav û deng Tahirxanê Qelenyê.

Di navbera Tahirxan û Şahê Ecem da şerekî mezin çêdibe...Bi texmînê ew şer, di salên - 1890- 92 da diqewime..

Taxirxan û birayê xwe Emirxan li pêşya leşkerê Eranê lehengiyeke mezin nîşan didin, Berxwe didin û revê bi leşkerê Ecem dixin, Lê paşê tevî Celalyan gellek beg û eşîrên Kurda yê din ku alikariya leşkerê Şah dikin, Tahirxan têk diçe ew û birayê xwe dîl dikevin destê Şahê Ecem..

Pismamê Tahirxan, "Kor Huseyîn Paşayê Heyderî" bi pênsed sîwarê xwe va eriştî Îranê dike, berê eskerê Ecem dide û hêla Qelenyê wan deran zeft dike...

Li ser vê bûyerê di navbera Romê û Îranê da alozî derdikeve. Peyra berpirsiyarên herdu dewletan hevdiñtinan çêdikin Şahê Ecem "Tahirxan û birayê wî Emirxan berdide. Huseyin Paşa jî ji Îranê derdikeve...

EZÊ BI DÎHARÊ QELENYÊ DÏKETÏM..

Ay de lo looo,de lo lo ,de lo lo,de lo looo...

De lo lo,de lo lo ,ez birindarim biranooo...

Dayê rebenê ezê bi diyarê qelenyê diketim

Îro şerê Tarxan e

Birano ca rabin sêr bikin

Li Çiyayê Qelenyê Tarxan bi sê denga li Emirxan kire gazî

Go bavê bavê mino, hêla konani jêr bernede!

Şahê Ecem bira bi eskerê xwe nebe gumane

Nebê eskerê mi girane

Yeqîn bizanibe qetla Şahê Ecem

Li birayê te mîna qetla du mirîşka ne

Ez çibkim, ji éxbala mi ra, li pêşya Şahê Ecem

Ji évarda ketye pêşîra mi koma Celalyan e

lo looo,de lo lo ,de lo lo,de lo looo...

De lo lo,de lo lo ,ez birindarim biranooo...

Dayê Rebenê, ezê bi diharê Çiyayê Qelenyê diketim ha bi dar e

Ji évara Xudê da ji Çiyayê Qelenyê tê surekî sar e

Taxima destê apê Zezê, Bavê Cemîlê kîraza welatê jêr e,

imama serî karîbar e

Tarxan bi sê denga li Emirxan kire gazî

Go bira hêla konanî jêr bernede

Em du tayê bi tenê ne

Eskerê Şahê Ecem hezar bi hezar di ser me da hate xare

Şane-şunê Apê Zezê Bavê Cemîlê gellek hene

Berî hezar û hefsed mêrê Ecem daye

Pêşî daxistiye Ava Erez, paşî maye li Gêduka Ebaskendê

Mirata beşliyê di desta da zare zare...

Zezê digo Cemîlê merumê,

Mi ji te ra nego deng li kekê mi neke

Bira têkilî şahê Ecem nebe

Eskerê Şahê Ecem giran e, eskerê kekê min hindike

Ez ditirsim tu were pê nikare lo lo...

lo looo,de lo lo ,de lo lo,de lo looo...

De lo lo,de lo lo ,ez birindarim biranooo...

Dayê rebenê ,ezê bi diharê Çiyayê Qelenyê Diketim

ro berfekê li me barye mînanî hêk e

Xudêyo tu şewitya Qelenyê xirabkî

Îro ji berfê spî dike minanî hêk e

Tarxan bi sê denga Emirxan kire gazî

Go bira, miqat be, hêla konanê jêr bernede

Orta min û Şahê Ecem xira buye

Kesekî xwedanê xêra tunine sulha me çêke

Şuda xweş mêra ku ji xudê da neşixule, gellek zor e

Mirata beşliyê di destê birayê te da kelem daye

Heyfa min nayê bi terşu talanê

Şahê Ecem mervekî bê namus e

Ditirsim tu were erz u eyanê me bibe

Serê me herda jêke

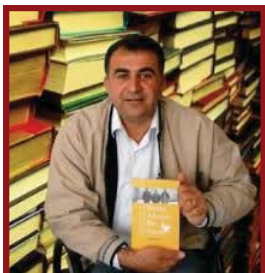
lo looo,de lo lo ,de lo lo,de lo looo...

De lo lo,de lo lo ,ez birindarim biranooo...

Çavkanî Ahmet Aras

Evdalê Zeynê û Şêx Silê

Dengbêj Kerem Behsa Wan Dike

Nihat Gültekin

Herema Serhedê; ji bajarê Makûyê bigre heta Erzurum û Qersê ji wir Muş, Bilîs û Wanê tevahî ra tê gotin. Erdnîgariya vê herêmê zêdetir ji çîya û banîyên zehf bilind zozan û çêrgehên pêz û dêwêr gelf û newalên bêser û binî pêk tê. Li gel van bilind waran bi dengê dengbêjên ji wan çîya bilindtir jî navdar e. Dengbêjên deng zîz û zelûlî. Dengên qasî berfa lûtkeya Gilîdaxê qedîm, qasî ava zozanên Eledaxê û Sînekê zela û helal. Dema mirov behsa çanda dengbêjiyê bike ew herêm tê bîra mirov. Gelek çavkanî destnîşan dikin ku serkêşîya dîroka dengbêjiya welatê me ji herêma Serhedê pêk tê û mêjûyê wê jî digîhêje hayamên kevnar. Di nav wan demên dirêj da hunera dengbêjiya Serhedê bêyî qut be gîhîştîye roja îro. Di wan taybetîyên welatê Serhedê da ji bo zargotinazanan dengbêjî cihekî girîng digire. Gelek dengbêj hê jî di nava cimaetê da bi taybetî tînan guhdarî kirin. Ser dengbêjan hîn jî xebatên hêja yê lêkolînê tîne kirin. Silqî serê wan lêkolînên ji tûrê dîrokê gelek tişt derxistine holê û bi rûyê rojê xistine, me gelek tiştên nû jê hînkirine.

Ji dusid salî zêdetir e navê Kurdan û zargotina wan li ser zar – zimanê rêwî, mîsîyonêr, tucar, dîplomat û rohilatnasane. Para dengbêjiya Serhedê di vî warî da cîyekî mezin digire. Ji mêj da hunera dengbêjên Serhedê bala gelek nivîskar û lêkolêrên bîyanî kişandiye. Kesên di serdemên kevn hatine vê heremê û çûne di derheqê gel erdnîgarî û çanda devkî da gelek tiştên giranbiha nivîsîne. Gelek kilamên me yên hatine jibîrkirin û winda bûne silqî serê keda

wan camêrên avrûpî careka din li me zivîrîne. Navê çend nivîskar û lêkolêrên rojavayî di sedsala 19an da hatine Serhedê ev qeyd û nîşe girtine û peyra li zimanê xwe wergarindine evin Thêrêse Albertine L.Robinson(1840), Moritz Wagner (1844), Bodenstedt (1844).Em ji nivîsên wan gelek tiştên kêrhatî agahdar dibin. Nivîskar û lêkolêr Mehmet Gültekin di kitêba xwe da behsa Jaubert'ê yek ji wan gerokane û Qasîdê Napolyon biye dike;” Qasîdê Napolyon ê bi navê Jaubert ku di sala 1905an da bi demek dirêj di zindana Bazîdê da mabû, di bîranînên xwe da dinivîse ku kurd kilaman pir dihebînin û dengê hozanên wan gelek xurt in. Jaubert bi berwamî radigihîne ku dengbêjan li ser bûyerên wek zindankirina wî û mirina mîrê herêmê Mehmûd Paşa ji webayê destanek çêkiribûn.”

Di dîroka dengbêjiya Kurdan bi taybetî ya herêma Serhedê da dibistanên dengbêjan hebûne. Di vê derheqê de Mehmet Gültekin kitêba xwe de wiha qal dike; “Hin lêkolêrên wek Oskar Mann û Basil Nikitin ji qala hebûna dibistana dengbêjan ên berê dikin. Mistafa Xelo Heyran jî bi wan zanyariyên ku wî ji Evdal vergirtibûn şagirtên xwe ên wek Kerem û Mihemedê Canşah perwerde kiribûn..” Wek nivîskar -lêkolêr Mehmet Gültekin di kitêba xwe da destnîşan dike Evdal şevêkê xevnek dîtîye û carekê da nebûye dengbêj.

Gelek caran hatiye nivîsandin Evdal di sî salî ya xwe da xewnek dîtîye û jîyana wî piştî vê xewnê guherîye. Dinya serûbin dibe, ji qirrika Evdal hebên garis dirijin û dibe dengbêj. Gor dîtina min ev ne raste, lê mirov fahm dike ku ew şîrove ji qedirgirtina gel a hember wî tê. Evdal jî weke dengbêjên mayî ji ekola vê hunerê tê. Ew jî di dibistana dengbêjiyê da perwerde dîtîye û ji hostayên xwe bi sedan kilam û destan hîn biye. Piştra di pêvajoya sal û zemanan da kilamên ku wî çêkirine û gihîştine dema me repertuara wî dewlemendtir kirine. Evdal bi Şêx Silê ra li Qeleniya Îranê straye.

Gorî lêkolînan Evdal, di sala 1800î de li gundê Cemalwêrdî ya girêdayî navçeya Tûtaxa Agirîyê hatiye dinê. Di sala 1913an da jî mîrateya xwe ya giranbiha ji me ra hîştîye û koça xwe barkirîye. Evdal ji ber çend kilamên xwe yê weke Bavê Temo, Sîyarê Gogerçînê û qulînga birîndar hatiye heskirin û naskirinê. Ji ber ku kilamên qala wan tê kirin zêde bi nav û deng bûne navê kilaman mîna mehlesa wî li ser hatine barkirin.

Evdêl gelek salan li gundê Toprakkale ya Eleşgirê dengbêjîya dîwana Surmeli Mehmet Paşa kiriye. Min li gel Mehmet Gültekin û Sidik Uğurlu di sala 2010 an da serîyek li vê Toprakkale ya navê wê hat kirin dabû. Surmeli Mehmet Paşa kurê Behlul Paşayê mîrê qesra Bayîzdê ye. Behlul Paşa jî, neviyê İshaq Paşa ye avakarê qesrê ye.

Merî dikare jiyana Evdêl weke du beşa binirxîne. Beşa pêşîn ji zaroktiya wî hetanî dengbêjîya li qesra Surmeli Mehmet paşa (1850-1865), ya din jî piştî kuştina Surmeli Mehmet Paşa û ji ber bayê samê korbûna herdu çavên wî. Evdalê Zeynikê di nava dengbêjên navdar ên Serhedê da yê herî li pêş e. Di heman demê da serkêşê wan dengbêjên sedsala 19an yê ku hin berhemên wan gihîştîne roja me ye. Mirov dikare bi dilrihetî bibêje hîmdarê dengbêjên herêma Serhedê ye. Nivîskar Ahmet Aras di kitêba xwe ya di derheqê wî da wiha dinivîse;” Evdal ne tenê şairekî bi nav û deng û dengbêjekî tekane bûye, ew eynî wextê da destanbêj jî bûye. Bêşik destanên Kurdan yê eyan, beriya Evdal jî kilamkî hatine gotin, lê ewî miqamên nû dane wana û ew li ser qaîde û meqamên xwe sitranê.”Evdal gelek cîhên Serhedê gerîyaye. Di jiyana Evdêl da çûyîna dîwana Tahirxan gelek taybet e. Gelek kilam li wir hatine gotin û ew kilamana bi awayê nivîskî gihîştîne roja îro. Di vê nivîsa xwe da ez dixwazim bi gotinên dengbêj Kerem çûyîna Evdêl a dîwana Tahirxan li pêş çavên xwendevanan raxim. Waxtê Bülent Gündüz û hevalên wî ji bo amadekirina belgefilîma “Jiyana Evdalê Zeynikê” hatibûn Bayîzdê jiyana Evdêl zêde bala min kişandibû.

Dema alîkarî ji me xwestibûn em ketibûn nava hewldanê. Me dengbêjên Bayîzdê Rikoyê Heqîyê Mozê, Hasan Tanrikulu, Mecît Tanrikulu tev anîbûn

Qesra İshak Paşa li hev civandibûn. Li wir ji bona belgefilîmê resitala dengbêjên Bayîzdê hatibû kişandin. Dîroka dengbêjîya Serhedê ya winda bûyî saya dengên wan dengbêjan sed sal şunda bi awayekî bêhempa vehindirîbû ser xwe. Me ew çax du-sê roj bi hev ra derbas kiribûn û ez di wan rojan da derheqê huner û jiyana Evdalê Zeynikê da gelek tiştên giranbiha hînbibûm. Yaşar Kemal, Evdalê Zeynikê weke Homerosê Kurdan bi nav kirîbû. Wê hevokê tesirek gelek mezin li ser min hîştibû ku ez ketibûm nav lêgerînekê. Ji wir şûnda min meraqdarî çî kitêbên derheqê Evdêl da dîtî, hemû xwendin. Di kitêba Ehmed Cengiz Çamlıbel da Eskerê Boyik wiha nêrînen xwe anîbûn ziman;” “Zarotyê da navê Evdalê Zeynê wak çirakê pir şemal ketîye dilê min. Oda min hebû...Kalên gund, çirokbêj, dengbêj şevên payîz û zivistanê yê dirêj dihatin, li hev dicivyan şevbihêrya xwe dikirin. Navê Evdalê Zeynê tim di hate li ser zimana. Çî rokê derheqa wî da gilî dikirin, bi kilam û gilîkirin derheqa leca dengbêjyê ya wî û Şêx Silê da digotin, çîroka wî û Gula file, Qeymezê Êzdî û şerê Xozandaxê, kurbûna dengbêj, feqîrya wî û qulingê perşkestî bîr tanîn..Heyf wê demê wek niha mecalên degnivîsandin û xweyîkirina zargotina tunebûn, gel jî ewqas serwext nî bû û kesek jî nedifikirî, ku rojekê bê êdî ew nivîsê tunebin, ew çîrok û kilamên wan ê bi wan ra herin, bêne jibîrkirin, qîmet û pêwîstiya wan çîrok û kilaman jî wê çiqas dem derbas be wê ewqas mezin be...” Piştî xwendina min bêtir fehm kir ku Evdalê Zeynikê dengbêjek, hilbestvanekî hizkirîye, îro jî berhemên wî alîyê gelek dengbêjan de jî tê xwendinê. Paşê min ser wê xebata Evdalê Zeynikê Bülent Gündüz re hevpeyvînek çêkir û di rojnamê de weşand . Her diçû hezkirina min li ser Evdal zêde dibû. Erê çûyîna Evdal Qesra Tahirxan gelek bala min dikişand. Ji ber ku malbavana dayîka min li Makûya İranê ye. Dema ez diçûm Makûyê dihatim ji min ra carna qala ciyên dîrokî dikirin. Min carek cihê Serdar li wir ziyaret kirîbû, lê ji dewsa cihê Taharxan tiştêk nemabû. Ji ber wê sedemê em neçûbûn.

Ew der 60 km ji Makûyê dûr e. Min dema xwendina xwe li ser Evdêl didomand di kitêba Mehmet Gültekin da rastî agahîya dengbêj Kerem ya derheqê çûyîna Evdêl da daye hatim.

Min ji zûva dixwest nivîsarek wiha binivîsim, lê qismet yê îro biye. Ji ber ku ew çax min di derheqê Şêx Silê û Evdal da gelek agahî guhdar dikirin. Min dema kilamên Şêx Silê û Evdal dixwendin jî min dixwest ez tiştêkî binivîsim. Xêncî kurdên Serhedê, kurdên Kafkasyayê jî gelek kilamên wan berhev kirine û kitêbên xwe de çap kirine . Ev tim û tim di dilê min de mabû.

Di nav dengbêjên Serhedê de dengbêj Keremê Kor jî di nav gel da xwedî cihekî girîng e. Taybetiya Dengbêj Kerem ya herî mezin aliyê wî yê mîzahîye û di stranên wî de jî ev tişt xuya dibe. Dengbêj Keremê Kor li Serhedê li gelek wilayet, navçe û gunda gerîyaye. Cihê ku neçûyê, dera ku pîyê wî lê neketiye nemaye. Kerem li ser Evdal, Şêx Silê û qesra Taharxan wiha dibêje; " ....Diwanê da gelek stira, jê ra gotin;"Evdal tu xweş distirêyî, xazila tu rojekê rastî Şex Silê bihatayî, cika tu zor î ya Şêx Silê;" Ê-go-ew li Îranê, ez li Romê, destê me nagihêje hev." Wan jî xilamek danîn li bal Evdal, ew ji Elaşgirê birêket hatin ji vê Bazîda me ra derbas bûn, ji mala Eyîp Axa, ya Evdal Begê Xelikî ra derbas bûn, êvarekê çûn bûn mêvanê mêvanê Taharxan li Qeleniyê. Qelenî çi ye? Nehiya wî ye. Navê zozana wî çi ye? Elegan e, ciyê ku lê datîne, arkoza wî Qral e. Taharxan li dîwana xwe da bûye, êvare cimeat top dibin, dengbêjên wan jî pir in. Dîwana Taharxan e, heystê kulavên xuristanî radixistin, hepsa wî jî di bin da bû. Xwarin hat, pişt ra sinî kişîyan. "Kuro-go(Taharxan)-ewî paşxanê bidine wî mêrikî û ewî hafiz, bira ew bixwin." Nizane Evdal e. De Evdal jî dengbêjê Sürmeli Memed Paşa bû, ne yê paşxana ye heyran! Wexta ku dane pêşîyê, go, ez naxwim. "Kuro-go- ew hevalê ti çima naxwe? "Ê-go- walle, hêca me li gundê hanê nan xwariye, madê wî naçe." Evdal kor e, lê zane, paşxanê didinê. Sinî kişîyan, cimaetê destê xwe şuştin, Taharxan go;" Kuro- gazî Şêx Silê bikin, bira warê gula me veke".

Şandine pey Şêx Silê hat. De dengbêjên berê li ser piya distiran, rûnediniştin, na. Yê wî axayî pişt xwe dida wî dîwarî, yê vî dida vî dîwarî. Waxta ku efendim hinekî Şêx Silê stira, Evdal jî diricife mîna şiva li nava avê, şair e, aşiq e. Taharxan go; "Rêwiyê min, kurkê mêvanê delal, ew hafiz çima ûsa dike?" Go;" Walle Xan, tu îzîn bidî, bira ewinga jî kilamekê

bêje." "Kurê min -go- dengbêj ba dengbêjê nastirên, devê bavê ti dengbêjan neketiye li cem Şêx Silê bistirên." Ê-go- axa, xan, ez xulamê te me, em devdelçî nînin, nakevine qoşê, dilê wî dixwaze, bira ew jî yekê bibêje. Waxta ku ûsa go, Evdal rabû ser xwe, ê jê ra yekî bibêje, cika çi diêje(...)Şêx Silê go;"Taharxan Beg, eva kî ye?" Go;" Walle nizanim, hafizek e hatiye vira, hêçika nan danê, nan jî nexwar." Xulam dibêje ku ew Evdalê Zeynikê ye. Taharxan dibêje;" Peyî, ew dengbêjê Sürmeli Memed Paşa ye, hatiye dîtine min. Zûkin jê ra pezekî serjêkin!" Evdal dibêje; "Xan, heta ez û dengbêjê te têr nevêjin berhev ez tiştêkî naxwim." Uşa destpê kirine kilam avitine ser hev..."

Çawa kilama Evdal û Şêx Silê di nava gel da belav biye, kilama Xozandaxê jî ew qas belav bûyî û naskirî ye. Di sala 1865an artêşa Osmanîyan ya di bin fermandariya Sürmeli Mehmed Paşa tevger û êrîşê dibine ser Kozanoğullarî yên li herêma Edenê. Ji ber ku Evdal hozanê dîwana paşê ye ew jî li gel artêşê tevî seferê dibe.

Ev şer dibe dawîya desthilatdariya Kozanoğullarî yên Tirkmen. Ji ber ku ev şerekî gelekî xedare tesirek mezin di dîroka êlên tirk yên li herêma dike. Li ser wî şerî hozanê ji eşîra Avşarên Tirkmen Dadaloğlu gelek helbestên bi nav û deng ristine. Ji ber ku Evdal jî şer bi çavên xwe dîtîye ewî jî mîna Dadaloğlu kilameka gelek zelûlî ristiye. Evdal di vê kilama bi navê Xozandaxê da vê trajediyê radixe ber çavan. Ev kilam hê jî li ser zar û zimanê dengbêjên Serhedê bi awayekî zindî dijî. Evdal di kilama Xozandaxê da wiha dibêje;

"Hazer mêri nebe li Xozandaxê winda neke
Perdê bûka li dar ve neke
Me li welatê Serhedê rûreş neke."

Him di vî şerî da û him jî ji ber ku di dema vegera wan da bayê samê li wan radibe, ji koma Sürmeli Memed Paşa gelek kes dimirin. Dema ku ew li ser riya xwe li cihekî diêwirin Mehmet Paşa bi xwe jî di encama êrîşa ziyakî da tê kuştin. Di pirtûkên bi navê Sicil-i Osmani û Tarih-i Cevdet da jî qala van bûyeran tê kirin. Ji ber bayê samê çavên Evdal kor dibin.

Piştî ku ew vedigerin Elaşgirê bûyereka din a girîng diqewime. Osmaniyan ji bona şikandina bandora malbata Sürmeli Memed Paşa li herêma Elaşgirê qaymeqamek bi navê Çerkez Omer bi cih kiribûn. Piştî mirina Memed Paşa, Çerkez Omer êrîşê dibe ser kurên paşê û gelekî zîrê didin wê malbatê. Ahmedê Mirazî di kitêba xwe da di derheqê bûyerê da wiha dinivîse; "Kurê xwe re bêjim, di Topraqalê da Çerkez hebûn.

Digotin wextekî padîşahê Îris ew sirgûn kirine. Hukumeta Topraqalê di destê wan da bûye. Sürmeli Mehmet Paşa roj nedida serê Çerkeza. Wexta ku Çerkez caba mirina Mehmet Paşa dibhên, Omer Çerkez, mezine Çerkeza, qaymeqamê Topraqalê ji inyata ra dişîne def û zurne tîne û di hewşa xwe da lêdixe...."

Bi hilweşandina mîrektiyên kurdan ra dema dengbêjan li qesrê mayîne jî dawî dibe. Gelek dengbêjên li Serhedê êdî alîkarên hunera xwe winda dikin. Yên wisa bê xwedî mexdûr dimînin yek ji wan jî Evdalê Zeynikê ye.

Dema serdestîya hunera dengbêjiyê jî êdî bi dawî dibe. Ji ber ku kes alîkarîya wan nake û kesên xwedî derfet ku wan biparêzin jî namînin. Evdalê bi herdu çavan jî kor bibû, bi qulingekî baskşkestî ku zarokan ew li bestê dîtibûn mijûliya xwe dikir. Wî di kilamên xwe yê nû da ji kurê xwe Temo daxwaz dikir ku ew jî bo qenc kirina çavên wî û cebirandina baskên quling wan bibe ser li hekîman bigerîne.

Zargotina me kurdan da sê tiştên girîng her dem derdikevin pêşîya me. Welat, gel û ziman. Dawîya

dawî da ez dixwazim bibêjim welatê me yî şîrin, gelê me yî qedirgiran û zimanê me yî qedîm. Divê em wan nola ronahîya çavên xwe biparêzin. Dengbêjên mîna Evdal û Kerem zêdetir nas bikin.

Ez dixwazim nivîsa xwe bi kilama Lê yeman, lê yeman biqedînim. Ev kilam ji alîyê zargotinzan Prof.Dr. Celîlê Celîl va hatiye tomarkirin. Di adara sala 1970yê li gundê Kuçuk Vedî ya li ser nehîya Araratê Ermenistanê ji ber zar zimanê Fatîyêv Hamîd hatiye girtin.

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tu xiravî

Evdalê Zeynê gotê Şêx Silê;
- Şam ji Helebê berjêrtire, goveka vê dinyayê
Wezê diqîrim, dengê min ketîye, sewta min dernayê,
Wezê bişînim ji torina mala Şero
Dermanekî bînin, bixum, biqîrim,
Dengê mine here qîz û bûkê xelîfê vê Bexdayê.

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tuyî xiravî

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tu xiravî

Şêx Silê gotê Evdalê lawê Zeynê go;
 - Raste, gilîye teye, Şam ji Helebê berjêrtire,
 goveka vê dine Zozanê Tahar-xan Eleganê
 hêşîn dikin, xal ketinê,

Go, gelî cimetê ji boy navê Xudê, hûn şahad
 vin, Evdalî lawî Zeynê kalekî herfîfiye, ji
 Antavê heta vira hatye, ruzîyê xwe naxwaze ji
 Xudê, dixwaze ji mala Şero dengbêjê torinê.

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, zemano, tuyî xiravî

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, zemano, tu xiravî

Evdalê Zeynê gote Şêx Silê go;
 - Bejna min ne kine, ne dirêje
 Ta rihana devê gelîya, wextê xweda wê şîn
 dike, şax avêje

Go, ezê yekê binime serê Şêx Silê heta kurê
 kura rave, bêje

Şex Silê gote Evdalê lawê Zeynê, go;
 Raste, gilîyê teye, bejna te ne kine, ne dirêje
 Ta rihana devê gelîya, wextê xweda şîn dike,
 şax avêje

Go, gelî cimetê, ji boy navê Xudê, hûn şahad
 vin, Evdalî lawê Zeynê
 Kalekî herfîfiye, ji Antavê heya vira hatîye, ew
 heye ne dengbêj e
 Ewa yek ber devê jina rûnî, qewlik bêje.

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, zemano, tuyî xiravî

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, lê yeman, lê yeman
 Lê yeman, zemano, tu xiravî

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tuyî xiravî

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tu xiravî

Evdê digote Şêx Silê,
Digo;- Dîdeme, xweş Dîdeme,
Çeman û kanîan tîn ser meda xuşe-xuşe, ne
welle, leme-leme
Alîkî me yek Rome, yek Îrise, yek Eceme
Go, dengê min qewale, zar êmin qeleme
Yêk çoka xwe kutaye çoka Evdalê lawê Zeynê,
ew heye Aşiq Kereme
Dimîne li welatê eceme.

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tuyî xiravî

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tu xiravî

Şêx Silê gote Evdalê lawê Zeynê go;
- Zozanê me heye wê Elegane
Fzêda rê û dirbin, binîda kalûskê ecemane
Gelî cimê, ji boy navê Xudê, hûn şahad vin,
Evdalê lawê Zeynê kalekî herifîye
Ji Antavê heta vira hatye
Ezê îro yekê bînime serê Evdalê lawê Zeynê,
bira neyê serê gurê çîyane.
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tuyî xiravî

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman

Lê yeman, zemano, tu xiravî

Evdêl gote Şêx Silo, go;
- Gelî cimê! Ez neyi kalim, zozanê me hene
Elegane

Fêzêda rê û dirbin, binîda kalûskê ecemane
Par vî çaxî, li gundê me dewat bû,
Ezê ji Hespêda ketibûm
Ji pêşîya devê min firîya bûn cot dirane
loma

Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, lê yeman, lê yeman
Lê yeman, zemano, tuyî xiravî

Çavkanî

- * Mehmet Gültekin, Zargotina Kurdên Serhedê, Weşanxana Avesta,
- * Ahmed Mirazî, Bîranînêd Min rûpel Weşanxana Deng rûpel 63-64
- * Ordîxanê Celîl, Celîlê Celîl- Zargotina Kurda 3, rûpel 441-442-443-444
- * Ahmet Aras Evdalê Zeynikê Şairê Kurda yê Efsanewî rûpel 16, Weşanxana Nûbihar
- * Ehmed Cengîz Çamlibel, Evdalê Zeynikê, rûpel 6-7, Weşanên Deng
- * Arşiva min 27.06.2010 100 Yıl Sonra Ez Evdalim- Rojnama Yeniözgürpolitika
- * <http://www.bernamegeh.org/2019/06/19/belgefilme-evdale-zeynike-temase-bike-kurtce-belgesel-izle/>

Neynik û çavên xwezaya jiyanê: Krzysztof Kieslowski

Rûmet Med

"Hez bisemax e, Hez dilovan e. Hez her tiştî tîne û hêvîdar e. Hez qet xelas nabe..."*

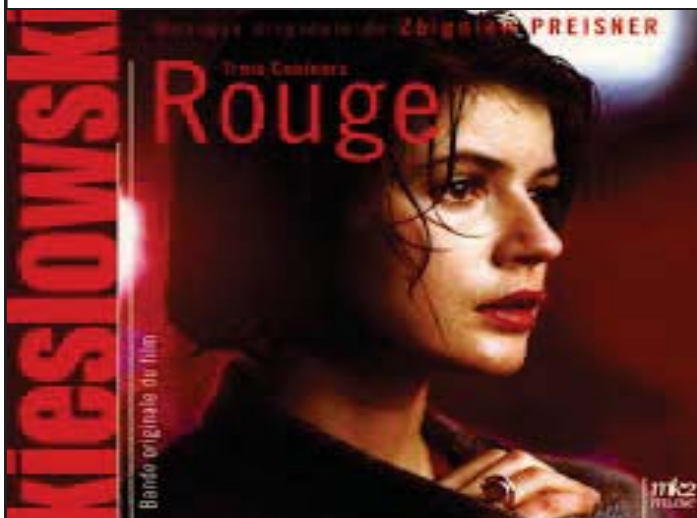
Ji destpêka sînemayê bi vir de li seranserê cîhanê, heta niha bi hezaran filman hatine kişandin û 'Hunera Heftemîn' angoyê sînema gelek derhêner û lîstikvan û xebatkarên sînemayê afirandine. Sînema, di sedsala 21'emîn de geşedana xwe bi bandorê zanist û teknolojîyê geştir û xurttir dike. Di dîroka sînemayê de gelek rêbaz û cureyên filman derketine holê û sînemagerên serbixwe jî ji aliyekî filmên xwe dikişînin. Di vê pêvojaya geşedana sînemayê de gelek derhêneran mohra xwe dane li dîroka sînemayê û yek ji wan jî derhênerê navdar Krzysztof Kieslowski ye.

Dema ku qala derhêner û senarîstê navdar ê Polonî Krzysztof Kieslowski tê kirin, pêşî filmên wî yê wekî, "The Double Life of Veronique" (1991), sêbareya; "Three Colors: Blue" (1993), "Trois Couleurs: Rouge" (1994), "Three Colors: White" (1994) û filmên televîzyonê ya bi navê "Dekalog" ku weke 10 beşan hatibûn kişandin, tên hiş û bîra mirovan. Sînemavanê navdar Krzysztof Kieslowski, hem helbestvan û çîrokbêjekî jidil û hem jî filozofekî nûjen e.

Derhêner Krzysztof Kieslowski di sala 1941'ê de li serbajara Varşovaya Polonyayê hatiye dinê û perwerdehiya xwe, yek ji dibistanên sînemayê yê herî girîng ên Ewropa û cîhanê, 'Dibistana Fîlman a Lotzê' xwendiyê. Bi kişandina belgefilman dest bi sînemayê kiriye û gelek belgefilmên rastîbîna civakî yê wekî "Bylem Zolnierzem" (digel Andrzej Titkowî, 1970), "Fabryka (1971), "Workers" Nothing About Us Without Us" (1971), "Murarz " (1973) û filmên xwe ya bi navê "First Love" (1974) ku jî niv belgefilm û niv pevxistinê pêk tê, kişandine. Di van filman de qala rewş û mercên jiyanê û takekesiya di nava civakê de kirine. Derhêner, digel Krzysztof Zannusi, Edek Zebrowsk, Agnieszka Holland, Andrzej Wajda re tevgerêke sînemayê ya bi navê "Sînemaya Şayîşên Rewiştî" li dar xistin û ev tevgera sînemayê, filmên ku armanca wan hêzdarkirina hiş û bîra civakî ne, kişandin.**

Derhêner Kieslowski, di sala 1976'ê de belgefilmê xwe ya "Szpital" (Hospital) û piştî salekî jî belgefilmê "Z Punktu Widzenia Nocnego Portiera" (1977), kişandin. Bi filmê xwe ya "Camera Buff (Amator, 1979) re li bernameya Festîvala Fîlman a Moskovayê xelata Mezin girt û li seranserê hat naskirin. Filmê wî ya "Bilind Chance" (1987) di dema derbeya leşkerî de hate qedexekirin û ev film piştî 6 salan derket li pêşberî sînemahezan.

Derhêner, bi demê re baweriya xwe yê bi sîyaset û guherînê wîndakir û jê dûr polîtîkayê bû, dest bi kişandina filmên takekesî kirin.*** Krzysztof Kieslowski, di navbera 1988-1990an de ji bo televîzyona Polonyayê projeyêke bi navê "Dekalog" amadekir û ev rêzefilma ku 10 beşan pêk tê, gelek eleqe dîtî û îlhama xwe ji "10 Ferman"ê girtiye, û bêrengî û bêruhiya rewşên cîhana nûjenê nîşanî dide. Di vê demê de li welêt û cîhanê qeyraneke aborî hatibû qewimîn û rewş û mercên jiyanê dijwar bû. Derhêner, bi van filman re temaşevanan, jê dûr temaşekirina filmên polîtîkayê girt.***

Şert û mercên jiyânê bandorê li ser hiş û bîra mirovan dikan. Rewşenbîr û ramangerê mezin Karl Marx jî dibêje ku "Ji ber ku, tiştê ku teşe dide mirovan mercan in. Divê şert û merc bi awayekî herî mirovî bête avakirin. A rastî derhêner Kieslowski wekî Andrei Tarkovskyî baweriya xwe yên bi guherîn û veguherînê windanekir û bi tenê nerîna wî ya hunerê guherîbû û di hunera xwe de bi awayên cuda û resen afirandibû. Baweriya guherîn û diyalektîkê, di replîkeke ya beşa 8. a "Dekalog"ê (1989) de jî xwe dide der, "Şert û merc dibin sedema derketin holê ya qencê an jî xirabê (nebaş). Kieslowski, beşên 5 û 6. a "Dekalog"ê weke filmên sînemayê jî amadekirin û filmê "Krótki Film O Zabijaniu" (Dekalog 5., 1988) li Festîvala Fîlman a Cannesê Xelata Fîlmê Baştirîn û Xelata Taybet a Jûriyê standin. Di filma xwe de qala mijara tundî kir û ruh û rewşa kesên ku bêhez hatine mezinkirin nîşanî temaşevanên sînemayê kir. Piştî vê filmê derhêner, bi filmê xwe ya "A Short Film About Love" (Dekalog, 1988) re Festîvala Fîlman a San Sabastianê careke din jî Xelata Fîlmê Baştirîn girt û di filmê de qala mijara diyardeya evîne kir.

Di navbera salên 90'an de pirsgerêkên aborî û polîtîk wekî hemû qadên jiyân û hunerê bandorê li sînemayê jî kiribû. Krzysztof Kieslowski, di vê dema nediyar de, filmên xwe yên nû, bi çêkeriya Fransayê kişandin. Derhêner, di sala 1991'ê de filmê xwe ya navdar "The Double Life of Veronique" û di navbera salên 1993-94an de sêbareya xwe yên; "Three Colors: Blue", "Trois Couleurs: Rouge", "Three Colors: White" kişandin. Derhêner, îlhama sêberaya xwe ji rengên ala Fransayê girtine û di her filmekî de, qala rêmaneke cuda dike; rengê "Şîn" azadî, "Spî" wekhevî û "Sor" biratî ne. Filmê "The Double Life of Veronique" (1991) jî mîna filmên din ên derhêner Kieslowski, di atmosfereke bêhempa û derasayî de diqewime û qala çîroka rastîhevhatinekê dike û di filmê de bikaranîna ronî, muzîk û rengan, wekî sêbareya "Sê Reng"ê balkêş û bandorker e.

Li gor derhênerê navdar Krzysztof Kieslowski'yê, derhênerên cîhanê yên wekî; Ken Loach, Orson Welles, Federico Fellini, Ingmar Bergman û Andrei Tarkovsky derhênerên mezin in û bandorê li

nivîskarên wekî William Shakespeare, Dostoyewskî û Kakfa'yê de maye.***

"Bi vî rengî, tiştên ku dimînin; Bawerî, hêvî û hez in. A ku ji van herî raser Hez e..."*

Di filmên Krzysztof Kieslowski de, ziman û dîmeneke helbestkî berbiçav e û bikaranîna ronî û muzîk û rengan cihekî girîng digirin û wî çîrokên jiyânê yên cuda û resen afirandine. Krzysztof Kieslowski temaşevanên xwe derdikeve rêwîtiyeke bêhempa û di nava kolanên xwezaya jiyânê de digerîne. Derhêner, deng û rengên jiyânê bi awayekî alegorîk û helbestkî dide der. Çîrokên wî wekî xewneke aram û spî diherikin, û hest û ramanên ruha mirovahiyê nîşanî temaşevanan dikan. Kieslowski, di filmên xwe de gelek îza û zehmet kişandine û wateya çêkirina filman, di hevpeyvîneke xwe de wiha eşkere dike, "Çêkirina filman tê wateyê ku divê mirov her roj saet 6ê de rabe. Tê wateya sar, baran û herî; tê wateya barkirina malzemeyên giran ên ronî.."****

Derhênerê navdar Krzysztof Kieslowski, bi van filmên xwe yên dawîn, di heman demê de zîmaneke felsefîk jî afirandine û li ser rewşên sar û bêruhiya cîhana nûjenê sekinîne û gotiye ku li jiyânê bi tene bawerî û hez û hêvî dimîne. Derhêner, bi van filman li seranserê cîhanê pirrtir hat naskirin û mohra xwe da li dîrok û hunera sînemayê. Sînemavanê mezin Krzysztof Kieslowski di sala 1996'ê de ji ber qeyrana dil jiyana xwe ji dest da.

Çavkanî:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Krzysztof_Kie%C5%9Bowski

<https://www.imdb.com/name/nm0001425/>

* Ji fîlma "Three Colors: Blue" (1993)

, *, **** "Dünya Yönetmenlerinden Sinema Dersleri", rûpel: 79, 83, 82. Amadekar: Rıza Oylum. Başka Yerler Yayınları.

"Kieslowski" - Slavoj Zizek. Encore Yayınları.

LATİF EPÖZDEMİR

HAL Û MERC

Cana hela dêna xwe bidê li her der
serhildanek bêdeng
Dîsa yeqîn êş û eleman dorpêç kirîye vê
Gerdûnê.
Lewraye Gûlşelîl û Leylûper di xewê de
mane dereng
Ne dilşa û şadane di xemê ,melûle dara
Zeytûnê.

Teyir û tûr, rûhber û ajal di biharê mehtel
mane
Ka gelo çima ewqas maye sitûxwar kûlîlka
Beybûnê?
Berfîn û Nêrgiz digel Sosinê,wê rojê rabûn
pîyane
Di roja xîretê de, bune piştewan di sengerê
hebûnê.

Eger naxwezî li ser singê xwe,hergîz pî û
reşpotînan
Li çar alî,di çar werzan;ji nû aj bide tu
jî ,hebûnê.
Ma heq, ji te re jî ne heqe,bêpar mayî ji
azadîyan.?
Ez ezî na, lê, yekîtî vedike derîyê
serxwebûnê..

Binêre li kû? erd û axa kî kirne çar perçe bê
riza.?
Sazûmanek bê însafe ku berê te daye
tûnebûnê ,
Êdî bese,heta kengê serî xwarkî li ber
mûariza?
Jîyanek serfiraz mafê te ye,ne tirse ji
zanebûnê.

Bab û kalan ,bi salan te hiştine bê paytext û
bê ala
Mixabin serketî nebûne bo pêkanîna
hevrebûnê,
Were tu ey bira, ne beze li dû xeyalên pûç û
vala
Mirazek bihêle ji bo zarûkan sedem bi
bîrnebûnê.

Beralî bike mafên biçûk,wek Xanî mezin
bifikire
Bila bi keda te kuta bibe dewra şer û
pevçûnê,
Nav xîreta axa Kurdistanê serê xwe bilind
bigire
Ku hergav kef û şadî bistîne dil,ji hinav û
derûnê.

FEZA ÇI YE?

Kurdî Space

Ji aliyê zanista astronomiyê ve feza, ji ser rûyê erdê 100 mîlango nêzîkî piştî dûrahiyeke 100 kîlometriyan destpêdike û êrdimeke (cih) sêberî ye. Ev dûrahî li gor bilindahiya parastina rêgehên hatiye hesab kirin ku peykên ji aliyê însana ve hatiye çêkirin û keştiyên fezayê bikaribin bêyî ketina atmosferê rêgehên xwe biparêzin. Hin zanyar fezayê wek bêbiniya ku bi her aliyê ve fireh dibe qebûl dikin, hinek jî sînore wê kifşe dikin.

Di Derbarê Fezayê de Agahiyên Ecêbtir: * Ji ber ku em bikaribin cismeke asmanî wek gerstêrkek qebûl bikin divê sê şertan bîne cih. Ev: 1. Divê ji ber girseya xwe xwediyê şeklekî giloverî (kûrewî) be. 2. Divê xwediyê rêgehekê diyar a li dora stêrkekê be. 3. Divê li ser rêgeha wê, ji xeynî wê gerstêrk û cismeke asmanî nebe. Di Rojbendê de Heyst Gerstêrk Henin. Heya sala 2006an, di rojbendê de hebûna 9 gerstêrkan dihat qebûl kirin.

Lê Yekîtiya Astronomiyê ya Navnetewî Plûtonê ji nav vê senifandinê derxistin. Plûton xwediyê şeklekê gilover (kûrewî) ye û rêgeha xwe ya li dora tavê di 248 salan de temam dike. Lê ji ber ku di rêgeha Plûtonê de ji xeynî wê cismên asmanî yên din jî henin wesfa xwe ya gerstêrkiyê dest dide. Li Venûsê rojek beramberê 243 rojên dunyayê ye. Gera xwe ya li dor tavê jî di 244 rojan de digere. Her weha zivirîna Venûsê an jî bi kurdî Gelawêj ya li dor xwe, li gorr zivirîna dunyayê gelek hêdî lê li gor zivirîna li dora tavê gelek bilez e.

Girseya tavê di nav pergala tavê de xwediyê girseyeke ji sedî nod û neh e. Wek mînak; heger dertefa we hebûya we dikaaribû yek milyonek dunya di nav tavê de bi cîh bikira. Ji bo kesên ku dixwazin bejna xwe dirêjtir bikin, feza derfetên zêdetir pêkkêşî wan dike. Ji ber ku raskêş tune ye zora li ser marîpişt radibe. Ji ber vê navbera marîpişt fireh dibin, di hawira fezayê de bejna mirovan bi qasî 5 cm dirêjtir dibe.

Gerstêrkên di rojbendê de ji bo jiyana mirovan xwediyê şert û mercên gelek neyînî ne. Wek mînak; li Neptûnê ba di saetê de digihîje leza (lezeke) 160 kîlomîtroyan. Di valahiya galaksiyan de germahiya fezayê -273 pêlik e. Li Venûsê nava rojê germahî heta 500 pêlikê diçe. Di gel vê hûn dikarin li bin baranê asîdên sulfrîk, xulekên romantîk derbas bikin (!).

Di rojbendê de gerstêrka ku herî germ, ne ya herî nêzîkê tavê ye. Gerstêrka ku herî nêzîkê tavê Merkûr e û rûyê wê ya aliyê tavê nava rojê heta 425 pêlikan germ dibe. Lê belê êvaran germahî heta -180 pêlikan dikeve. Lê Venûs her çî qas li gor Merkûrê ji tavê dûrtir be jî. Ji ber taybetiya keşûbaya xwe germahiya wê ya nava rojê heta 500 pêlikan derdikeve. Peyva "astronotê" ji astrona Yunanî tê. Peyva astronê jî tê maneya deryavan.

Peyva Nebûla jî bi latînî ye û di maneya ewrê de tê bi kar anîn. Nebûla ew tiştin ku bi alîkariya vejena ronahiya tîn xuyanê û ji ewrên gaz û xubarê pêk tên. Bi saya nebûlayan stêrk û sîstemên pergala nû ava dibin. Germahiya komeke (ewreke) nebûlayê digihîje heta 15 hezar pêlikan. di fezayê de dema du mortal li hev bikevin bi awayê kewakirî bi hev ve dizeliqin. Ji bo vê bûyerê kewakirina sar tê gotin û li dunyayê jî ji bo hin teknîkên hilberînê tê bi kar anîn. Kewakirina sar, ji ber taybetmendiya atmosferê li dunyayê pêk nayê. Ji bilî vê, dema keştiyên asmanî ji atmosferê derdikevin nihamek ji oksîtê li ser wan pêk tê û her weha kewakirina sar nayê dîtin.

Camida ku bi destê însanan ve hatiye çêkirin û herî dûrê dunyayê, di sala 1977an de ber bi fezayê ve bi navê Boyager 1 û Boyager 2 hatiye pekandin. Keşîya fezayê ku bi navê Boyager 1, di sala 2005an de ji sazûmaniya tavê derketiye û ji tavê bi qasî 19 mîlyar kîlomître dûr ketiye. Keşîya fezayê, boyager 1, xwediyê plaqekê ye û di vê plaqê de agahiyên ku dunyayê dide nasîn hene. Ev plaq di nav xwe de gelek wêne û dangan dihewîne. Bi 55 zimanîslav û hêvîdariyên (xwestekên) baş lê bar kirî ye. Her sal heyv ji dunyayê 4 cm dûr dikeve.

Her çi qas ev dûrî wek tişteke biçûk xuya bike jî di nav salan de (piştî dûrahiyekê) tê texmîn kirin ku di encama vê dûrahiyê de li ser avhewayaya dunyayê gelek bandorek xerab dê pêk were. Lê li gor zanyaran, heyv tu caran bi tevahî ji dunyayê dûr nakeve.

Dîsa li gor zanyaran heger heyv tune bûya di behran de keşûvekêş pêk nedihat, dirêjahiya rojan yê cuda bûya heta li dunyayê însan jî qet yê nebûna. Bi mirina stêrkan ve çalereş derdikevin holê û ji ber rewşa xwe yê nexuya, însanan di meroqê de dihêlin. Ji ber ku çalereş xwediyê rînahiyekê nîn in yek e yek bi çavan nayên dîtin.

Çalereşan bi teleskopên xwedî amûrên taybet ve em dikarin kifşe bikin. Wekî din jî em hebûna çalereşan li gor rewşa madeyên der û dora wan jî dikarin tespît bikin.

Çalereş dibe ku biçûk an jî mezin bin. Li gor zanyaran çalereşa herî biçûk qasî atomekê ye. Her çi qas ev çalereşa qasî atomgirseya wê ango madeyên ku hundur de, beramberê girseya çiyayekî mezin e. Ji çalereşa herî mezin ku tê zanîn re "girseya super" tê gotin. Girseya vê çalereşê beramberê girseya 1

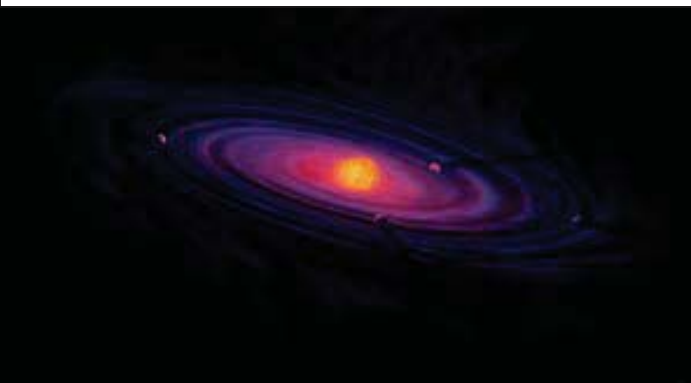
milyonek tavê ye. Di fezayê de rewşa berakêşiyê ji bo tenduristiya mirovan gelek xerab e.

Di hawira bêrakeş de hejmara şaneyên xwînî yê sor kêr dibin û ev jî dibe sedema bêxwîniyê. Ji ber ku yê jêbexşîya kesan bikeve rewşeke xerab, birîndarbûn jî yê derengtir baş bibin. Her weha hêza bingehîn ku hem li dunyayê hem jî li gerdûnê pergale pêk tîne rakêş e.

Ji bo ku tav germahiya xwe bikaribe biparêze pêwistiya wê bi gaza hîdrojenê heye. Lê hîdrojena ku di tavê de heyî bêdawî nîn e. Di dawiya dawî de gaza hîdrojenê yê di tavê kêmtir bibe û yê hevkeşeya germahiyê xerab bibe. Di rewşeke weha de yê germahiya tavê bêhtir zêde bibe û di encamê de yê bigihêje asteke wisa ku atmosfera dunyayê li ber bişewite. Bi ihtimaleke mezin vê bûyerê hê çend hezar nifşê me jî nabînin. Agahiyên ku em di derbarê gerdûnê de zanin gelek kêr in.

Ji xeynî texmîna sînor, regendî, destpêk û encama gerdûnê em nikarin pêş ve herin. Li gor zanyaran agahiyên ku em heta niha gihîştinê xwedî pareke ji sedî pênc e. Ango li hemberî me pareke ji hêz û tarîtiyê, sedî nod û pênc pêk tê heye ku me ew hê keşf nekiriye. Ango em li ser gerstêrkeke wisa de dijîn ku li gerdûnê bi qasê serê derziyê jî nîn e. Ji xeynî vê di vê gerdûnê de û li ser rûyê erdê mirovên ku wek zereyek toz jî xwedî cih nîn in, xwe wek tiştê herî girîng dihesibînin.

Her çi qas mirov xwe ev çend piş jî bike, li hemberî gerdûnê xwediyê tu maneyê nîn e. Ji niha pêve hemû mirovahî di heman demê de bi qîrîn û zarîn tune bibin (helak bibin) tu bandor li ser gerstêrka herî nêzîk jî nake.

TEKNOLOJÎ HÛNERA HEMDEM DIAFIRÎNE

Hogir Ar

Tevî ramana têteliya teknoloji û hunerê, eşkere ye ku teknoloji ji namzetên ciwan re cihanek nedîtbar pêşkêşî dike, cîhê xwe diafirîne, û derfetê dide ku

sînoran bikişînin.

Mîna ku di demên kevnare de, nûbûn û kifşkirinên ku bandorê li ser afirîneriyê dikin, ku bertekek aktîf a dema nûjen e, beşek ji xwezaya hunerê ye ku dê

tu carî neguheze.

Pêdivî ye ku em qala dermankirinê yê ku bingeha hewldanên xwe yê dijîtal ên afirîner ên li ser teoriyên konseptê nagirin ji binav bikin lê ji bilî vê yekê

biryar didin ku balê bikişîne ser visualên pak û estetîkên ecêb.

Hûnera Dijîtal

Hunera dijîtal; em bi bingehên dikarin wê wekî formek hunerê ku berhemên ku bi bikaranîna teknolojiyên dijîtal hatine afirandin, wê diyar bikin. Gava ku

em amûrên ku destûrê didin cewherê bêsinor ên huner û teknolojiyên dijîtal ku

hûn xeyal bikin hilberînek aqilmend bi organên dijîtal re çêbikin, hunerên

dijîtal derdikevin holê, Hunera dijîtal bi hêmanên hunerî yê kevneşopî, komputer û bernamêyên cuda yê komputer tene çêkin. Ew ji ber ku ew

celebek hunerî ya bêhempa ye û ji bo afirîneriyê dimenek nû derxistiye holê gelek bêrehm û balkêş e. Bûyera vedîtinên wênekêşiyê yê di sedsala 19-an

de zayîna hunera dijîtal tê hesabandin. Hunera dijîtal, ku di salên 90-an de dest bi pêşveçûnê kir, niha taybetmendiyek înteraktîf, tevî temaşevanan,

bidestxistiye. Bi vê taybetmendiyê re, temaşevanan bi têteliya xebatê re, dest bi ezmûnên cihêreng kirin. Li gorî pêşkeftina teknolojiyê, nûbûnên

pêşkeftinê di hunera dijîtal de dest bi afirandinê dike.

Sakiro
DIGITAL ART

Bernamegeh

Dergehê Kurd û Kurdewariyê

